

บทที่ 2

เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษา ไซยศาสตร์ในนิทานพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี : ความเชื่อที่ยังปรากฏอยู่ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน และเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. ภูมิหลังของจังหวัดชลบุรี
2. นิทานพื้นบ้าน
3. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ
4. ไซยศาสตร์
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูมิหลังของจังหวัดชลบุรี

ที่ตั้ง

ชลบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย มีชายฝั่งทะเลยาวตลอดด้านตะวันตก รูปทรงของพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยมชายธง ด้านบนกว้างขึ้นไปทางตะวันออกเขตอำเภอบ่อทอง ส่วนด้านล่างยาวแคบขนานไปกับชายฝั่งตั้งแต่อำเภอเมือง อำเภอสัตหีบ

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดชลบุรีมีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกันเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. ที่ราบลูกคลื่น และเนินเขา อยู่ทางด้านตะวันออกของจังหวัดในเขตอำเภอบ้านบึง อำเภอสัตหีบ และอำเภอบ่อทอง เป็นพื้นที่ที่ต่อจากชายฝั่งทะเล และที่ราบลุ่มแม่น้ำ พื้นที่มีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ คล้ายลูกคลื่น และเนินเขาเตี้ย ๆ สลับกัน โดยทั่วไปใช้ปลูกพืชไร่จำพวกมันสำปะหลัง และอ้อย
2. ที่ราบชายฝั่งทะเล ตั้งแต่ปากแม่น้ำบางปะกงถึงอำเภอสัตหีบ เป็นพื้นที่ราบแคบ ๆ ชายฝั่งทะเล มีภูเขาสูงเล็ก ๆ สลับเป็นบางตอน ลักษณะชายฝั่งเป็นหาดโคลนในเขตอำเภอเมือง บริเวณกันอ่าวเป็นที่ตั้งของอำเภอเมือง ปลายสุดของอ่าวเป็นแหลมได้แก่แหลมสามมุก แหลมแท่น และชายหาดบางแสน
3. ที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง พื้นที่ส่วนหนึ่งของจังหวัดชลบุรีติดกับแม่น้ำบางปะกงมีลำน้ำสำคัญ คือ คลองหลวง ต้นน้ำอยู่ที่อำเภอบ่อทอง อีกสายหนึ่งต้นน้ำอยู่ที่ห้วยใหญ่ อำเภอบ้านบึง

คลองสองสายนี้ไหลมาบรรจบกับคลองพานทอง และไหลลงสู่แม่น้ำบางปะกงที่ปากคลองพานทอง พื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก

4. ที่สูงชันและภูเขา ส่วนใหญ่อยู่ทางตอนกลางและด้านตะวันออกของจังหวัดในเขตอำเภอเมือง อำเภอบ้านบึง บางส่วนของอำเภอสรีราชา อำเภอหนองใหญ่ และอำเภอบ่อทอง นอกจากนี้ยังพบห้วยมเหศวรที่อุทยานแห่งชาติเขากระจัดกระจายอยู่ที่อำเภอสัตหีบ

5. เกาะ ชายฝั่งทะเลชลบุรีมีเกาะประมาณ 46 เกาะ เกาะที่ใหญ่ที่สุดคือ เกาะคราม เกาะสีชัง และเกาะล้านตามลำดับ

ลักษณะภูมิอากาศ

ภาคตะวันออกมีลักษณะอากาศแบบฝนเมืองร้อน ช่วงที่ฝนตกชุกที่สุดอยู่ระหว่างเดือนกันยายน-ตุลาคม ส่วนช่วงอากาศร้อนอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม อุณหภูมิจะมีอากาศแห้งแล้ง อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยประมาณ 35.58 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 22.97 องศาเซลเซียส

ทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดชลบุรีอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งบนบกและในทะเล คือ มีทั้งดิน หิน แร่ สัตว์บก สัตว์น้ำ ทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย พื้นดินก็อุดมสมบูรณ์ด้วยธาตุอาหารที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก แร่ธาตุที่สำรวจพบมี พลวง เหล็ก แคลไซต์ โคลโคไมต์ เฟลสปาร์ แมงกานีส คาร์เนต ดีบุก และทองคำ

1. ทรัพยากรน้ำ

ปัจจุบันจังหวัดชลบุรีต้องอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภค การเกษตร และการอุตสาหกรรม เนื่องจากชลบุรีไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน และแหล่งน้ำธรรมชาติมีน้อย จึงต้องสร้างแหล่งเก็บน้ำเพื่อกักเก็บน้ำฝน อ่างเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่คือ อ่างเก็บน้ำบางพระ อ่างเก็บน้ำหนองค้อ และอ่างเก็บน้ำมาบประชัน

นอกจากนี้ยังมีโครงการชลประทานขนาดเล็กอีกหลายแห่ง ซึ่งคาดว่าจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้ในระดับหนึ่ง

2. ทรัพยากรป่าไม้

ในอดีตสภาพป่ามีทั้งป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าได้ลดจำนวนลงไปมาก นอกจากนี้ยังมีป่าชายเลนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีคุณค่าทั้งในด้านป่าไม้ และด้านประมง

3. ทรัพยากรชายฝั่งทะเลและในทะเล

จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรชายฝั่งทะเล และทรัพยากรในทะเลเป็นจำนวนมาก อันเป็นบ่อเกิดอาชีพที่สำคัญ คือ อาชีพประมง อาชีพเพาะเลี้ยงตามชายฝั่ง การออกจับสัตว์น้ำ นานาชนิด ทำเทียบเรือ อุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลจากทะเล ฯลฯ

ประชากร

ลักษณะโครงสร้างประชากร ชาติพันธุ์ ภาษาและศาสนา

เนื่องจากชลบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล จึงเป็นที่รวมของประชากรหลายเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา ประชากรเชื้อสายต่างชาติที่มีจำนวนมากที่สุด ได้แก่ เชื้อสายจีน นอกจากนั้นก็มีเชื้อสายลาว อินเดีย เปอร์เซีย ปากีสถาน และอื่น ๆ

ภาษา ใช้ภาษาไทยภาคกลาง และนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด รองลงไปที่ศาสนา อิสลาม ศาสนาคริสต์ และศาสนาซิกข์

อาชีพ

1. เกษตรกรรม จังหวัดชลบุรีมีพื้นที่ทำการเกษตรร้อยละ 63.78 ของพื้นที่ทั้งหมด แยกเป็นปลูกพืชไร่มากที่สุด ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ปาล์ม และต้นปะรด ข้าวปลูกเฉพาะนาปี เพราะมีปัญหาเรื่องปริมาณน้ำ

2. ปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพสำคัญที่ทำรายได้ปีละหลายพันล้าน สัตว์เลี้ยงที่สำคัญ ได้แก่ ไก่เนื้อ ไก่ไข่ เป็ด สุกร โค กระบือ ตามลำดับ

3. ประมง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ประมงทะเล ประมงน้ำจืด และการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ประมงน้ำเค็มเป็นอาชีพที่สำคัญพื้นที่ที่มีการทำ คือ ชายฝั่งทะเลของอำเภอเมือง ศรีราชา สัตหีบ และบางละมุง

4. การบริการ ธุรกิจที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องในระดับสูง ได้แก่ สาขาบริการ เช่น การรับจ้างต่าง ๆ รวมทั้งธุรกิจโรงแรม ภัตตาคาร ทั้งนี้เนื่องจากชลบุรีมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่า

5. การเงินการคลัง มีธนาคารพาณิชย์ที่สามารถระดมเงินฝากได้มากที่สุด รองลงมาเป็นธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ตามลำดับ

6. ด้านการอุตสาหกรรม มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจมากทั้งในแง่ของการจ้างงาน และการลงทุน ได้แก่ อุตสาหกรรมด้านปิโตรเลียมและผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมเคมี ผลิตภัณฑ์โลหะ ชิ้นส่วนอุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ผลิตภัณฑ์พลาสติกและยาง ผลิตภัณฑ์วัสดุก่อสร้าง และผลิตภัณฑ์จากไม้

นิคมอุตสาหกรรมมีหลายแห่ง ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรม
ชลบุรี นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้ และนิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง

การขนส่งทางทะเล มีท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง เพื่อรองรับเรือบรรทุกตู้สินค้า และ
เรือสินค้าเกษตรกรรมขนาดใหญ่

การสาธารณสุข

จังหวัดชลบุรีมีความพร้อมด้านสาธารณสุขมาก และกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ อย่าง
ทั่วถึง มีทั้งสถานบริการของรัฐบาลและเอกชน

การบริหารการปกครอง

จังหวัดชลบุรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอ
พนัสนิคม อำเภอพานทอง อำเภอบ้านบึง อำเภอสัตร์ราชา อำเภอเกาะจันทร์ อำเภอบ่อทอง อำเภอ
หนองใหญ่ อำเภอบางละมุง อำเภอสัตหีบ อำเภอเกาะสีชัง และยังมีหน่วยงานบริหารราชการส่วน
ท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล
และเมืองพัทยา

การศึกษา

มีสถาบันการศึกษาดังแต่ระดับอนุบาล ไปจนถึงอุดมศึกษา มีโรงเรียนกว่า 500 โรง
ด้านอาชีวศึกษามีวิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยสาธารณสุข วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยเกษตรกรรม
วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ และวิทยาลัยเอกชนหลายแห่ง ส่วนระดับอุดมศึกษามี
มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตศรีราชา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์พัทยา และยังมีสถาบัน
พัฒนาฝีมือแรงงานภาคตะวันออก ผลิตภัณฑ์ด้านช่างฝีมือและแรงงานเฉพาะด้านอีกด้วย (การดี
มหาชน, 2552, หน้า 14-30)

นิทานพื้นบ้าน

ความหมายของนิทานพื้นบ้าน

นิทาน ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า นิทาน
เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 441)

วิเชียร เกษประทุม (2542, หน้า 1) แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิทานไว้ว่า บางครั้งเกิดอารมณ์
ขันขึ้นมาก็แทรกอารมณ์ขันนั้นลงไป ผิดกับหนังสือเรียนซึ่งต้องรักษามารยาทในการเขียน

ไพพรรณ อินทนิล (2534, หน้า 22) กล่าวว่า นิทานเป็นศิลปะการถ่ายทอดที่เก่าแก่ และ
ยังเป็นสิ่งบันเทิงที่ผู้คนทั่วโลกต้องการ และมีประโยชน์ใช้สอยในเชิงเป็นสื่อเพื่อการสอนวิชาการ

ต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ตลอดจนสอนจริยธรรม การปรับตัว และส่งเสริมการอ่าน
จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ให้กับเยาวชนได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

กึ่งแก้ว อรรถากร ให้คำจำกัดความของนิทานพื้นบ้านว่า หมายถึง เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา
จนถึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มืออยู่เป็นจำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้

กุหลาบ มลลิกะมาส กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า เป็นเรื่องเล่าทำนองมุขปาฐะ ซึ่งมีลักษณะ
ดังต่อไปนี้

1. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง
2. เล่ากันด้วยปากสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลังเมื่อการเขียนเจริญ
ขึ้นก็อาจเขียนตามเค้าเดิมที่เคยเล่าไว้
3. ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมนั้นเป็นใคร อันแต่เป็นของเก่า ฟังมาจากผู้เล่าซึ่งเป็นบุคคล
สำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง

ผาสุก มุทธเมธา ได้ให้นิยามว่า นิทานพื้นบ้านเป็นการผูกเรื่องจากความคิด ความเห็น
ประสบการณ์ หรือสมมุติเหตุการณ์ขึ้นเพื่อตอบปัญหาข้อข้องใจ สิ่งบันเทิงใจ และสิ่งที่สื่อสาร
ให้เป็นไปตามจุดประสงค์และความหมาย นิทานเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาด้วยปาก ไม่ปรากฏชื่อผู้
แต่งและใช้ภาษาพูดของถิ่นนั้น ๆ เมื่อมนุษย์มีภาษาใช้ และใช้ภาษาสื่อสารได้ มีอะไรเกิดขึ้นใน
สังคม จากความคิดจิตใจและเหตุการณ์ก็ชอบที่จะบอกกล่าวเล่าสู่กันฟัง และในขณะที่เล่าต่อ ๆ กัน
ไปก็มักแต่งเติมเสริมต่อความรู้สึกและความคิดเห็นของตนเข้าไปด้วย (ธิดินัดดา จินาจันทร์
และวราภา เลหาหะญูแสง, 2547, หน้า 17)

เจือ สดะเวทิน (2527, หน้า 46) ได้กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า

1. ต้องเป็นเรื่องเก่า
2. ต้องเล่าด้วยภาษาร้อยแก้ว
3. ต้องเล่าด้วยปากมาก่อน
4. ต้องแสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน

สรุป นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดต่อกันมา โดยไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้เล่า
ภายหลังจึงได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เรื่องราวในนิทานอาจเป็นเรื่องที่มีเค้าความจริง
หรือสมมุติขึ้น เพื่อให้ความบันเทิงใจ ขณะเดียวกันนิทานยังสะท้อนให้เห็นความรู้ ความคิด วิถีชีวิต
ตลอดจนสภาพสังคมและการเมือง การปกครอง อันสามารถนำมาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต
ได้

ความเป็นมาของนิทานพื้นบ้าน

ที่มาของนิทานพื้นบ้านคือธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ มนุษย์มีความต้องการขั้นพื้นฐาน คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย และการสืบพันธุ์ รองลงไปก็ต้องการยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ของทุกอย่างที่มนุษย์ใช้มนุษย์มิได้มีความต้องการเพียงให้ได้ประโยชน์ มนุษย์คิดแยกจากสัตว์อื่นก็โดยที่มนุษย์ต้องการให้ของของตนใช้มีความสวยงาม มนุษย์ต้องการสุนทรียภาพ นอกจากนั้นมนุษย์ยังไม่พอใจเพียงแต่จะใช้สิ่งของ ยังอยากใช้ความคิด อยากคิดเห็นสิ่งที่ไม่อาจมองเห็นได้ด้วยดวงตา อยากได้ยินเสียงที่หูไม่ได้ยินในขณะหนึ่ง ๆ ความคิดถึงสิ่งที่ไม่ปรากฏนี้เรียกว่า “จินตนาการ” เพราะมนุษย์สามารถใช้จินตนาการ มนุษย์จึงรู้จักเห็นใจ รู้จักเอาใจคนอื่นหรือรู้เท่าทันในเล่ห์ของมนุษย์ด้วยกันเอง

ด้วยเหตุที่มนุษย์มีความต้องการที่จะใช้จินตนาการ มนุษย์จึงไม่พอใจกับเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในชีวิตของตน ระหว่างที่มนุษย์ต้องเหน็ดเหนื่อยอยู่กับการหาอาหาร หาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานอื่น ๆ มนุษย์ใคร่จะได้รับการปลอบใจจากเรื่องราวที่มีได้เกิดแก่ชีวิตมนุษย์โดยแท้จริง มนุษย์จึงมีการเล่านิทาน ฟังนิทาน จากความต้องการของมนุษย์ตามธรรมชาติดังกล่าวนี้ มนุษย์จึงมีความสามารถทางการประพันธ์ เกิดมีผู้แต่ง ผู้เล่า ผู้ฟัง เมื่ออารยธรรมพัฒนาต่อไป จึงถึงขั้นบันทึกถ้อยคำที่รจนาลงเป็นตัวอักษร นิทานจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ (หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2543, หน้า 4-5)

นิทานในยุคเริ่มแรก เราเรียกว่านิทานพื้นบ้าน (Folktales) ในทวีปอเมริกามีนักเล่านิทานอยู่ 2 พวก พวกหนึ่งเป็นนักเล่านิทานประจำหมู่บ้าน พวกที่สองเป็นนักเล่านิทานไม่อยู่เป็นที่คือเป็นนักเล่านิทานพเนจร แต่ทั้งสองกลุ่มเป็นนักเล่านิทานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนเด็กให้เป็นคนดีและเข้าใจในเรื่องราวหรือประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

หลักฐานเรื่องราวที่เป็นการบันทึกด้วยอักษรปรากฏเกี่ยวกับเรื่องเล่าที่เป็นการเล่านิทานค้นพบในประเทศอียิปต์เป็นครั้งแรก โดยมีการบันทึกตัวอักษรลงบนกระดาษปาปิรัส เป็นเรื่องเล่าเมื่อประมาณ 2,000 – 1,300 ปี ก่อนคริสตกาล เรื่องเล่านี้กล่าวถึงโอราสของคีคอฟ (Checope) ทรงเล่านิทานให้พระบิดาฟัง เรื่องเล่าที่มีความเก่าแก่ ได้แก่ มหาเทพยักิลกาเมช (Gilgamesh) เป็นมหากาพย์ที่กล่าวถึงความกล้าหาญของบรรพบุรุษ พวกสุเมเรียนได้บันทึกความกล้าหาญของพวกบาบิโลนลงบนแผ่นดินเหนียว และแผ่นดินเหนียวที่ถูกบันทึกด้วยตัวอักษรนี้ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑบริติชในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ แผ่นดินเหนียวมีจำนวนทั้งหมด 12 แผ่น

ส่วนในคัมภีร์ไบเบิลมีการกล่าวถึงโอกาสของการเล่านิทานอยู่ตอนหนึ่งคือ Jotham เล่านิทานเพื่อชักจูงให้คนได้เกิดความเชื่อมั่นว่าการปกครอง Abimelech ทำให้พวกเขาเดือดร้อน นิทาน

ที่เล่าเป็นเรื่องราวเปรียบเทียบอุปมาอุปมัยชักชวนให้กลุ่มคนเห็นคล้อยตาม (จุนเอ็ดดี้ โคมัตตี และคณะ, 2542, หน้า 2-4)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้มีการรวบรวมบันทึกนิทานกันอย่างแพร่หลาย มีนักเล่านิทานและรวบรวมนิทานพื้นบ้านมากมายหลายท่านจากหลายประเทศ คือ ประเทศเยอรมนี โดย จาคอบและวิลเฮล์ม กริมม์ สองพี่น้องตระกูลกริมม์ ประเทศอังกฤษ โดย โจเซฟ จาคอป และแอนดรูว์ แลงก์ ประเทศเดนมาร์ก โดย อันส์ คริสเตียน แอนเดอร์สัน ประเทศฝรั่งเศส โดย ชาร์ลแปร์โรลท์ ประเทศไอร์แลนด์ โดย สตีเฟน และในสหรัฐอเมริกาก็ได้มีการรวบรวมศิลปะการเล่านิทานตีพิมพ์กันอย่างแพร่หลาย

นิทานในประเทศทางตะวันออก

แหล่งนิทานที่ใหญ่ที่สุดในประเทศทางตะวันออก คือ อินเดีย ซึ่งมีนิทานเก่าแก่ก่อนพุทธกาล เป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนขึ้น พระองค์จึงยกนิทานที่เหมาะสมกับหัวข้อธรรมนั้นมาเล่าประกอบ นิทานที่นำมาเล่านี้เรียกว่าชาดก เช่น เรื่องท้าวโกมาร กัณฑ์กลกชาดก เป็นต้น

ประเทศอินเดียเป็นประเทศที่มีชนพื้นเมืองอยู่หลายเผ่า และมีการเล่านิทานกันทุกเผ่า เช่น นิทานปัญจาบ นิทานเบ็งกลี เป็นต้น และภายหลังได้มีการรวบรวมตีพิมพ์เผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ

สำหรับประเทศไทยสันนิษฐานว่า มีนิทานก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ นิทานที่มีอยู่ในพงศาวดารเหนือ เรื่องที่เล่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง และต่อมาสืบเนื่องจากอิทธิพลของศาสนาพุทธ และพราหมณ์ จึงมีนิทานพื้นบ้านที่มีเค้าเรื่องมาจากนิทานชาดก และนิทานของอินเดีย โดยเฉพาะนิทานปรัมปรา นิทานสอนใจ และเทพนิยาย

นิทานชาดกเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับพระพุทธศาสนา มีประมาณ 500 เรื่อง มีหลักฐานคือ ศิลาจารึกภาพลายเส้นจำหลักบนแผ่นหินเกี่ยวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ใช้ชาดกหาร้อยชาดิกที่ประดับไว้ในเจดีย์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย เชื่อกันว่าวัดศรีชุมนี้มีมานานก่อนตั้งอาณาจักรสุโขทัย สันเกตจากสถาปัตยกรรมและการแต่งกายในภาพจำหลัก กษัตริย์แต่งองค์ทรงเครื่องเหมือนกษัตริย์ลังกา และปราสาทราชวังก็เป็นแบบของอินเดีย นอกจากนี้จากหลักฐานวรรณคดีเกี่ยวกับศาสนาในสมัยสุโขทัย คือ ไตรภูมิพระร่วง พบว่าในบางแผนกต้นเรื่องกล่าวว่า พระธรรมบางส่วนได้มาจากอรรถกถาชาดก ดังความว่า “พระธรรมในไตรภูมิภณานั้น ธ เอามาแต่ในพระคัมภีร์ใดบ้างเล่า เอามาแต่ในพระอรรถกถา พระจตุราคณันก็มีบ้าง ในอรรถกถาฎีกาพระอภิธรรมาวดารก็มีบ้าง... ในพระธรรมชาดกก็มีบ้าง” (ไพพรรณ อินทนิล, 2534, หน้า 17-19)

ความสำคัญและคุณค่าของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเป็นจินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ตนเองทางด้านจิตใจ โดยใช้ความคิดและสติปัญญาผูกนิทานเรื่องเล่าต่าง ๆ ขึ้นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ บางครั้งก็เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์สงสัยทำให้มนุษย์เข้าใจและยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น นักวิชาการจึงสรุปความสำคัญของนิทานไว้ดังต่อไปนี้

ขนิษฐา จิตชินะกุล (2545, หน้า 142-143) ได้อธิบายว่า

1. นิทานพื้นบ้านให้ความบันเทิงสนุกสนานแก่กลุ่มชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตที่ยังไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างอื่น นิทานจะทำหน้าที่ให้ความบันเทิงอย่างเต็มที่กับคนทุกเพศทุกวัย เพราะเรื่องราวที่ปรากฏในนิทาน ความเร้นลับมหัศจรรย์ ได้นำมนุษย์ไปยังโลกแห่งจินตนาการและความเพ้อฝันที่สนุกสนาน
2. นิทานพื้นบ้านเป็นแหล่งรวมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนความเชื่อของคนในสังคม เพราะนิทานได้แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม และความเชื่อต่าง ๆ โดยจะแทรกไว้ในเนื้อเรื่องซึ่งช่วยสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี
3. นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน ศีลธรรม จริยธรรม เพราะเนื้อหาในนิทานจะสอดแทรกคติธรรม ประชญา ค่านิยมที่พึงประสงค์ไว้ โดยนิทานจะเป็นอุทาหรณ์ในการแสดงออกถึงความดี ความชั่ว เสนอแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม
4. นิทานพื้นบ้านเป็นสายใยแห่งความรักความผูกพันของคนในครอบครัวและสังคม เพราะการเล่านิทานย่อมทำให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างความผูกพันที่ดีต่อกัน
5. นิทานพื้นบ้านเป็นต้นกำเนิดของวรรณคดีไทยหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน เงาะป่า คาวี เป็นต้น
6. นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการระบายความคับข้องใจที่เกิดขึ้นให้แก่สังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจหรือทางครอบครัว หรือแม้กระทั่งบุคคลที่สังคมให้ความเคารพแต่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เนื้อหาในนิทานจะมีการล้อเลียนเสียดสีเรื่องเหล่านั้นอย่างตลกขบขันซึ่งช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ได้
7. นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะนิทานประเภทอธิบายและนิทานประจำถิ่น เพราะเนื้อหาในนิทานจะเป็นคำตอบทำให้เกิดความเข้าใจและยอมรับในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ที่มาของตำบลบางชั้นหมาก เหตุที่ราหูอมจันทร์ เป็นต้น
8. นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องมือบอกความปรารถนาและความต้องการในชีวิตมนุษย์ เพราะนิทานบางเรื่องได้ให้ตัวละครขอพรจากสิ่งวิเศษตามที่ต้องการ ตลอดจนมีอภินิหารมหัศจรรย์

ต่าง ๆ เกิดขึ้นกับตัวละคร ซึ่งพรที่ขอหรือความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นก็มักจะเป็นความปรารถนาที่มนุษย์ต้องการ

วิเชียร เกษประทุม (2542, หน้า 9-10) ได้อธิบายคุณค่าของนิทาน ดังนี้

1. นิทานพื้นบ้านให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน
2. นิทานพื้นบ้านช่วยกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว
3. นิทานพื้นบ้านให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ
4. นิทานพื้นบ้านให้ข้อคิด และคติเตือนใจ
5. นิทานพื้นบ้านช่วยสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในอดีตหลาย ๆ ด้าน

สรุป นิทานช่วยสร้างความเพลิดเพลินและกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และในกลุ่มชนต่าง ๆ ช่วยเสริมสร้างจินตนาการซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความคิดสร้างสรรค์ ช่วยปลูกฝังจริยธรรมและรักษามรดกภูมิปัญญาของสังคม นิทานจะให้ข้อคิดกับผู้ฟังทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้ประพฤติดี ประพฤติชอบ อยู่ในระเบียบอันดีงามของสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคม วิถีชีวิต ทัศนคติ ความคิดเห็นของคนในสังคมและเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเรื่องเล่าก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

โดยเหตุที่นิทานเป็นสาขาหนึ่งของคติชนและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคม หมู่บ้าน ข้อมูลทางคติชนจึงมีลักษณะเด่นอยู่ 3 ประการ คือ

1. เป็นข้อมูลศิลปวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันด้วยปากต่อปาก ใช้วิธีจำและเล่ากันต่อ ๆ มา
2. เป็นข้อมูลที่ไม่ทราบตัวผู้แต่ง ต่างจากวรรณคดีลายลักษณ์ซึ่งเราอาจจะทราบว่าใครเป็นคนแต่ง แต่เนื่องจากว่า คติชนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นเรามักจะบอกไม่ได้ว่าใครเป็นคนแต่ง เพราะใช้เล่าสืบทอดกันมาในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เช่น เราจะไม่ทราบว่า นิทานเรื่องสังข์ทอง แต่งอ่อน หงส์เหิน ผาแดงนางไอ่ ใครเป็นผู้แต่ง
3. ลักษณะของคติชนมักมีหลายสำนวน ขึ้นอยู่กับว่าเป็นของหมู่บ้านใด อำเภอใด จังหวัดใด มักไม่มีสำนวนที่ตายตัวแน่นอน ไม่มีสำนวนใดถูกต้องกว่าสำนวนใด ขึ้นอยู่กับวิธีการเล่าของผู้เล่า ขึ้นอยู่กับผู้ฟัง สถานที่เล่า สำนวนของคติชนไม่ว่าจะเป็นนิทาน เป็นเพลง จึงมีความเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาอยู่ตลอดเวลา ตามแต่สถานการณ์การเล่า ตามแต่ยุคสมัย

มีงานวิจัยพบว่า นิทานเรื่องเดียวกันถ้าผู้เล่าเป็นผู้เฒ่าอายุ 70 ปี จะเล่าเรื่องออกมาฟังดูเป็นตำนานของหมู่บ้าน มีเค้าเรื่องจริง แต่ถ้าผู้เล่าเป็นคนหนุ่มสาวอายุ 30 ปี เป็นลูกหลานของผู้เฒ่า ผู้นั้นจะเล่าเรื่องออกมาฟังดูเป็นนิทานธรรมดา ๆ ไม่มีการโยงกับสถานที่จริงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้น

ในขณะเดียวกัน มีงานวิจัยศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นว่านักเล่นนิทานในศาลากลางจังหวัด ให้อำเภอ ผู้พิพากษา ครู หน่วยงานต่าง ๆ จำนวนนิทานก็เป็นแบบหนึ่ง พอกลับไปเล่าให้เพื่อนบ้านฟัง ซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านฟัง จะมีการเพิ่มเติมสีสัน มีการโยงเรื่องกับชื่อคนหรือสถานที่ในหมู่บ้านที่ ผู้ฟังรู้จัก จำนวนนิทานนั้นก็ออกมาอีกแบบหนึ่ง (ศิริพร ฐิตะฐาน ฅ ฅกลาง, 2539, หน้า 6-7)

ประเภทของนิทานพื้นบ้าน

นักคติชนวิทยา ได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านและจัดแบ่งประเภทของนิทานเพื่อประโยชน์ ในการศึกษา ซึ่งในการแบ่งประเภทของนิทานพื้นบ้านสามารถแบ่งได้หลายแบบ ดังที่กฤษดา มลติกามาต (2518, หน้า 110-113) ได้เสนอการแบ่งนิทานไว้ดังนี้

1. การแบ่งตามเขตพื้นที่ (Area)
2. การแบ่งตามชนิดของนิทาน (Type Index)
3. การแบ่งตามสารัตถะ (Motif Index)
4. การแบ่งตามแบบของนิทาน (Form)

การแบ่งตามเขตพื้นที่ (Area)

การแบ่งนิทานตามเขตแดนภูมิศาสตร์ ซึ่งนักปราชญ์ทางนิทานชาวบ้านได้แบ่งไว้ ดังนี้

1.1 เขตอินเดีย มีนิทานทั้งฝ่ายศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ นิทานเหล่านี้จะสืบทอด กันมาด้วยมุขปาฐะคือเล่าต่อ ๆ กันมา โดยจะแสดงถึงประวัติศาสตร์ตลอดทั้งสภาพสังคมอินเดีย นักมานุษยวิทยาถือว่าอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดใหญ่ของนิทานพื้นบ้าน

1.2 เขตประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม นิทานในเขตนี้จะมีลักษณะเหมือนกันหลาย ประการ ทั้งนี้ด้วยมีภาษาอาหรับ ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาที่เหมือนกัน จึง เป็นเครื่องประสานให้คนในเขตนี้เข้ากันได้ดีและถือว่าการเล่านิทานเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งจึง ทำให้มีนักเล่นนิทานทั่วไปในหมู่บ้าน

1.3 เขตชนชาติยิวในเอเชียไมเนอร์ ในเขตนี้ยังมีขนบธรรมเนียมหลายอย่างที่สืบทอด มาจากชนชาติยิวในโบราณกาล และคนชาติยิวได้เป็นตัวกลางในการรับถ่ายทอดนิทานจากเอเชีย ไปสู่ยุโรป และจากยุโรปมาสู่เอเชีย

1.4 เขตประเทศสลาวิกหรือเขตกลางระหว่างตะวันออกของยุโรปกับตะวันตกของ เอเชีย นิทานในเขตนี้จะมีลักษณะผสมผสาน คือ เป็นแบบตะวันออกในบางถิ่นที่มีเขตติดต่อกับ ตะวันออกแล้วแผ่ขยายไปถึงตอนกลางของไซบีเรีย ส่วนเขตที่ติดต่อกับตะวันตกก็จะมีอิทธิพลของ ยุโรป

1.5 เขตรัฐต่าง ๆ แถบตะวันออกของทะเลบอลติก ได้แก่ รัฐทั้ง 4 คือ ฟินแลนด์

เอสโตเนีย ลัตเวีย และลิทัวเนีย อันเป็นแหล่งสำคัญของนิทานพื้นบ้าน มีการแลกเปลี่ยนนิทานกับเขตอื่น ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตมีอิทธิพลต่อรัฐเหล่านั้น

1.6 เขตแหลมสแกนดิเนเวีย ได้แก่ ชาวสวีเดน ชาวนอร์เวย์ และชาวเดนมาร์ก เป็นมนุษย์เผ่าเดียวกันกับมนุษย์ในเกาะแฟโรและไอซ์แลนด์ ชนสองเกาะนี้จะมีนิทานคล้ายคลึงกันมาก แม้ว่าจะมีข้อแตกต่างประการสำคัญ ๆ อยู่หลายประการ แต่นิทานของชาวเกาะนี้ก็สืบทอดมาจากแหลมสแกนดิเนเวีย

1.7 เขตของชนชาติที่พูดภาษาเยอรมัน นิทานในเขตนี้มีลักษณะผสมผสานโดยจะมีต้นเค้ามาจากชาติอื่น ๆ หลายชาติ จึงกล่าวได้ว่าเยอรมันเป็นศูนย์กลางในการรับถ่ายทอดมากกว่าที่จะเป็นเจ้าของนิทาน

1.8 เขตประเทศฝรั่งเศส ประเทศฝรั่งเศสเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมของยุโรปจึงทำให้ฝรั่งเศสสามารถสร้างสรรค์นิทานต่าง ๆ มาเป็นเวลานานและเป็นที่นิยมสืบทอดมาทั้งยังกระจายไปทั่วยุโรป นอกจากนี้ยังรับมาจากที่อื่นนำมาผสมผสานกันจนเป็นฝรั่งเศสมากขึ้น

1.9 เขตประเทศสเปนและโปรตุเกส นิทานในเขตนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปจากแถบอื่น ๆ มาก ด้วยถูกแขกมัวร์ครอบครองจึงมีร่องรอยของวัฒนธรรมอิสลามปรากฏอยู่ ประกอบกับอิทธิพลศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์และคาทอลิกจึงทำให้ปรากฏนิทานที่เกี่ยวกับเทวดาและนักบุญมากมาย ซึ่งไม่มีที่ใดมีนิทานประเภทนี้มากกว่านี้

1.10 เขตประเทศอิตาลี การรวบรวมนิทานของยุโรปมีขึ้นครั้งแรกที่อิตาลีในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 นักเขียนชาวอิตาลีเห็นว่านิทานหลายเรื่องมีคุณค่าควรปรับปรุงให้เป็นวรรณคดีและแม้แต่ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาก็ยังมีความนิยมในการเล่านิทานอยู่

1.11 เขตประเทศอังกฤษ เริ่มมีการรวบรวมนิทานชาวบ้านตั้งแต่ประมาณ 100 ปีมาแล้ว ทำให้ทราบว่านิทานอังกฤษมีเป็นจำนวนมาก เรื่องสำคัญ ๆ เช่น แจ็คผู้ขายยัคส์ เป็นต้น

1.12 เขตสก็อตแลนด์และไอซ์แลนด์ ชาวอิตาเลียนที่ชื่อแคมเปเบลล์ ได้เป็นผู้รวบรวมนิทานทางแถบนี้ไว้ 4 ฉบับใหญ่ ๆ ซึ่งการเก็บนิทานพื้นบ้านในแถบนี้ผู้เก็บจะใช้ภาษาถิ่น จึงทำให้มีผู้แปลออกมาเป็นภาษาอื่น ๆ หลายภาษา

การแบ่งตามชนิดของนิทาน (Type Index)

แอนติ อาร์เน (Anti Arne) ได้แบ่งนิทานเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ

2.1 นิทานเกี่ยวกับสัตว์ แยกย่อยเป็นสัตว์ป่า สัตว์ปีก สัตว์น้ำ

2.2 นิทานชาวบ้านทั่วไป แยกย่อยเป็นนิทานเกี่ยวกับเวทมนต์คาถา นิทานศาสนา นิทานเกี่ยวกับยักษ์ยักษ์ราชส นิทานโรแมนติก ซึ่งมีขอบเขตความสมจริงเสมอ

2.3 นิทานคลกขบขัน แยกย่อยเป็นนิทานคนโกง คนฉลาด นิทานนินย และ ข้อบกพร่อง ฯลฯ

งานค้นคว้าและจำแนกนิทานของ Arne นี้ศึกษาเฉพาะนิทานในยุโรปตอนเหนือ และ
จำแนกไว้เพียง 540 ชนิด ส่วนที่ยังไม่ได้จำแนกอีก 1940 ชนิด ต่อมาสตีซ ทอมป์สัน (Stith
Thompson) นักปราชญ์สาขานี้ได้ปรับปรุงการแบ่งนิทานของ Arne ให้ดีขึ้น และได้นำนิทานจาก
ยุโรปตอนเหนือ ตะวันออก และตะวันออกกลางมาจำแนกชนิดตามชนิดของนิทาน

ตัวอย่างการแบ่งนิทานเป็นชนิด

A – สารัตถะเชิงเทพนิยายเกี่ยวกับการสร้างโลกธรรมชาติของโลก กำเนิดชีวิต การสร้าง
พืช สัตว์

หมายเลข A 0 - 99 นิทานเกี่ยวกับพระเจ้าสร้างโลก เช่น เรื่องพระพรหม เป็นต้น

หมายเลข A 100 – A 499 นิทานเกี่ยวกับเทพเจ้าต่าง ๆ

หมายเลข A 1000 – A 1090 นิทานเกี่ยวกับการทำลายโลก เช่น น้ำท่วมโลก
ไฟปัลลย์กัลป์ล้างโลก เป็นต้น

หมายเลข A 1100 – A1199 นิทานเกี่ยวกับการจัดระบบทางธรรมชาติ เช่น การมีกลางวัน
กลางคืน เป็นต้น (ไพพรรณ อินทนิล, 2534, หน้า 28-29)

การแบ่งตามสารัตถะ (Motif Index)

คำว่า สารัตถะ ในที่นี้หมายถึง จุดสำคัญของแก่นแท้ของนิทานเรื่องนั้น ซึ่งการแบ่งแบบ
นี้เป็นการแบ่ง เพื่อจัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกต่อการเปรียบเทียบและค้นคว้า
สารัตถะจะประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

3.1 ตัวสำคัญในเรื่องจะต้องแปลกพิสดารกว่าตัวอื่น ๆ อาจเป็นทเวดา สัตว์
ประหลาด หรือคนที่มีลักษณะพิเศษแปลกออกไปอย่างใดอย่างหนึ่ง

3.2 มีข้อความสำคัญหรือสิ่งสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นต้นเหตุให้เรื่องเกิดขึ้นหรือ
ดำเนินไป อาจเป็นสิ่งของ เวทมนต์คาถา ความเชื่อถือ หรือขนบธรรมเนียม

3.3 สารัตถะหนึ่งมีเหตุการณ์เดียว (ขนิษฐา จิตชินะกุล, 2545, หน้า 145)

การแบ่งตามรูปแบบของนิทาน (Form)

4.1 นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) มีลักษณะเป็นเรื่องค่อนข้างยาวมีสารัตถะหลาย
สารัตถะ เป็นเรื่องสมมุติว่าเกิดขึ้นในที่ใดที่หนึ่ง แต่สถานที่ที่เลื่อนลอย กำหนดชัดลงไปไม่ได้ว่าที่
ไหน ตัวบุคคลไม่ใช่มนุษย์ธรรมดาที่มีความจริงตามสภาพปกติของมนุษย์ เนื้อเรื่องประกอบด้วย
อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ตลอดจนอำนาจอันพันวิสัยมนุษย์ ตัวเอกของเรื่องเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ เช่น
เป็นผู้มีอำนาจ มีบุญ สามารถเอาชนะศัตรูหรืออุปสรรคทั้งหมดได้ในบัดดล เป็นต้น

4.2 นิทานท้องถิ่น (Legend) นิทานชนิดนี้มีขนาดสั้นกว่านิทานปรัมปรา มักเป็นเรื่องเหตุการณ์เดียวและเกี่ยวกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี โศกกลางหรือคตินิยมอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นพื้นฐานของคนในแต่ละท้องถิ่น แม้ว่าจะเป็นเรื่องแปลกพิสดารหรือพันวิสัยความเป็นจริงแต่ก็ยังเชื่อว่าเรื่องที่เกิดขึ้นจริง มีเค้าความจริง มีตัวละครจริง มีสถานที่เกิดจริงที่กำหนดแน่นอน นิทานท้องถิ่นจำแนกได้ ดังนี้

4.2.1 นิทานอธิบายเหตุ

4.2.2 นิทานเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ

4.2.3 นิทานเกี่ยวกับสมบัติที่ฝังไว้และลายแทง

4.2.4 นิทานวีรบุรุษ

4.2.5 นิทานคติสอนใจ

4.2.6 นิทานเกี่ยวกับนักบวชต่าง ๆ

4.3 นิทานเทพนิยาย (Myth) หมายถึง นิทานที่มีเทวดา นางฟ้า เป็นตัวละครในเรื่องนั้น เช่น พระอินทร์ หรือเป็นแต่เพียงกึ่งเทวดา เช่น เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าแม่ เป็นต้น และมักมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมทางศาสนา

4.4 นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale) มีตัวละครเป็นสัตว์ทั้งที่เป็นสัตว์ป่า สัตว์บ้านและบางเรื่องก็มีคนเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย แต่ทั้งคนและสัตว์นั้นจะพูดได้ตอบกันเสมือนหนึ่งว่าเป็นมนุษย์ แบ่งย่อยออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.4.1 นิทานสอนคติธรรม (Fable) ต่างกับนิทานคติสอนใจที่ว่า นิทานประเภทนี้ ตัวเอกของเรื่องจะต้องเป็นสัตว์เสมอ

4.4.2 นิทานเล่าไม่รู้จบ (Cumulative Tale) นิทานชนิดนี้มีเรื่องและวิธีการเล่าเป็นแบบเฉพาะ มีการเล่าซ้ำวนคือไม่รู้จบ

4.5 นิทานตลกขบขัน (Jest) มักเป็นเรื่องสั้นจุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่เรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ต่าง ๆ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับความโง่ กลโกง การแกล้งแสด การแสดงปฏิภาณไหวพริบ การพนันขันต่อ การเดินทางและการผจญภัยที่ก่อเรื่องผิดปกติ ในแง่ขบขันต่าง ๆ (วิเชียร เกษประทุม, 2542; หน้า 3-4)

การแบ่งประเภทนิทานที่เป็นปัจจุบันที่สุดนั้น ประคอง นิมมานเหมินทร์ ได้แบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านไทย ออกตามลักษณะเนื้อหาและรูปแบบ โดยแบ่งออกเป็น 11 ประเภท คือ

1. เทวกรรม หรือเทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดของจักรวาล โครงสร้างมนุษย์ สัตว์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติตลอดจนพิธีกรรมการประพาศปฏิบัติต่าง ๆ

2. นิทานศาสนา (Religious Tale) มีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และแนวทางประพฤติปฏิบัติ สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางอ้อมให้กับสังคม ถ้าเป็นนิทานไทย จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับนรกสวรรค์ หรือเรื่องราวของบุคคลที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา โครงเรื่องจะยึดหลัก พุทธศาสนาเป็นสำคัญ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

3. นิทานคติ (Fable) หมายถึงแนวทางหรือแบบอย่าง เป็นเรื่องขนาดไม่ยาวนัก การดำเนินเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครอาจเป็นคนหรือสัตว์ก็ได้ เรื่องหนึ่ง ๆ อาจมีตัวละคร 2-4 ตัว แนวคิดที่ปรากฏในนิทานคือคุณค่าของจริยธรรมและผลแห่งการประกอบกรรมดีและกรรมชั่ว

4. นิทานมหัศจรรย์ หรือเทพนิยาย (Fairy Tale) เป็นนิทานเกี่ยวกับเทวดานางฟ้า หรือ อาจไม่ใช่ก็ได้ แต่จะเป็นเรื่องราวของความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ สำหรับความมหัศจรรย์ที่พบ ในนิทานไทยนั้น ได้แก่ การเหาะเหินเดินอากาศ การแปลงกาย การสาป การชุบชีวิต ของวิเศษ การเนรมิต เป็นต้น

5. นิทานชีวิต (Novella) มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานมหัศจรรย์ตรงที่มีขนาดค่อนข้าง ยาว หลายตอน ที่ต่างกันก็คือ นิทานชีวิตจะดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริง มีการบ่งบอก สถานที่และตัวละครชัดเจน อาจมีเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์หรือความมหัศจรรย์ แต่มีลักษณะที่ผู้อ่านผู้ฟัง เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

6. นิทานประจำถิ่น (Sage) นิทานที่มีขนาดของเรื่องไม่แน่นอน บางเรื่องก็สั้นบางเรื่องก็ ยาว ที่สำคัญมีเพียงอนุภาคเดียว มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นแล้วจริง ณ สถานที่ แห่งใดแห่งหนึ่ง ตัวละครสถานที่บ่งบอกไว้ชัดเจน อาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์หรือ คนสำคัญของเมือง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีนางไม้

7. นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory Tale) เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมา ของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อาจอธิบายถึงการกำเนิดสัตว์บางชนิด สาเหตุที่สัตว์บางชนิดมีรูปร่าง ลักษณะต่าง ๆ กำเนิดของพืช ดวงดาว มนุษยชาติหรือสถาบัน เรื่องมักจะสั้นและเล่าอย่าง ตรงไปตรงมา เพื่อจะตอบคำถามว่าทำไมถึงนั้นจึงเป็นอย่างนี้

8. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale) เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวละคร โดยทั่วไปมักแสดงให้เห็น ความฉลาดของสัตว์ชนิดหนึ่ง และความโง่เขลาของสัตว์อีกชนิดหนึ่ง สัตว์ที่เป็นตัวเอกมีลักษณะ เป็นตัวโกง เทียบกลั่นแกล้งเอาเปรียบคนอื่นหรือสัตว์อื่น ซึ่งบางทีก็ได้รับความเดือดร้อนตอบแทน บ้างเหมือนกัน ความน่าสนใจของเรื่องอยู่ที่ความขบขันจากการหลอกลวง หรือการตกอยู่ใน สถานการณ์ลำบากที่ไม่น่าเป็นไปได้อันเนื่องจากความโง่เขลา

9. นิทานเรื่องผี มีผีเป็นตัวละครของเรื่อง แทบทุกสังคมมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีต่าง ๆ มาก ผีบางเรื่องไม่ปรากฏชัดว่ามาจากไหน เกิดขึ้นได้อย่างไร แต่มีผีบางประเภทเป็นวิญญาณของคนที่ตายไปแล้วกลับมาหลอกหลอนผู้คนด้วยรูปร่างและวิธีการต่าง ๆ

10. มุขตลก (Jest) มีทั้งหยาบ โปน และไม่หยาบ โปน มักจะมีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่าง ๆ

11. นิทานเข้าแบบ (Formula Tale) คือนิทานที่มีแบบสร้างพิเศษ โครงเรื่องมีความสำคัญเป็นรองของแบบสร้าง การเล่าก็เล่าเพื่อความสนุกสนานของผู้เล่าและผู้ฟังโดยแท้ มี 2 แบบ คือนิทานไม่รู้จบคือผู้เล่าสามารถที่จะเล่าไปได้นานเท่าที่ผู้ฟังต้องการ โดยเรื่องไม่มีวันจบ ปกติผู้ฟังจะรำคาญจนต้องบอกให้หยุดเล่า และนิทานลูกโซ่มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นซ้ำหลาย ๆ ครั้ง หรือเกี่ยวกับสิ่งหลาย ๆ สิ่ง มีการแจกแจงเรียงลำดับจำนวนเลขหรือวันเดือนปี (ประคอง นิมมานเหมินทร์, 2538, หน้า 133-196)

นอกจากนี้ในการศึกษานิทานพื้นบ้านของไทย พบว่าผู้ศึกษาและผู้เก็บรวบรวมนิทานได้แบ่งประเภทของนิทานแตกต่างกันไปตามเนื้อหาและโครงสร้างหลายประเภทด้วยกัน เช่น นิทานปรัมปรา นิทานเรื่องสัตว์ นิทานมุขตลก นิทานมุขตลกแบบหยาบ โปน นิทานคติสอนใจ นิทานประจำถิ่น นิทานวีรบุรุษ นิทานอธิบายเหตุ เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่ผู้ศึกษาจะแบ่งประเภทของนิทานให้แยกย่อยลงไปเพียงใดแล้วแต่ความนิยม (ขนิษฐา จิตชนะกุล, 2545, หน้า 150)

สรุป การจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านนั้นจำแนกได้หลายวิธี เช่น

1. การจำแนกนิทานตามเขตพื้นที่ (Area) เป็นการแบ่งนิทานโดยอาศัยเขตแดนทางภูมิศาสตร์ ซึ่งนับว่าเป็นการแบ่งอย่างกว้างขวางโดยจัดเอานิทานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเข้าไว้เป็นแถบเดียวกัน แต่ก็ทำให้มีอีกหลายเขตที่ไม่มีปรากฏอยู่ในเขตการแบ่งตามเขตพื้นที่

2. การจำแนกตามชนิดของนิทาน (Type Index) เป็นการแบ่งนิทานที่ละเอียดมากขึ้น และยังช่วยให้สะดวกแก่การศึกษา กับทั้งยังใช้หลักวิชาการเข้าช่วยในการแบ่งอีกด้วย การแบ่งนิทานแบบนี้จะแบ่งนิทานได้ 3 หมวดใหญ่ ๆ คือ

2.1 หมวดนิทานเกี่ยวกับสัตว์ แยกได้เป็นสัตว์ป่าและสัตว์บ้าน

2.2 หมวดนิทานชาวบ้านทั่วไป แยกได้เป็นนิทานเกี่ยวกับเวทมนต์คาถา นิทานศาสนา นิทานเกี่ยวกับยักษ์ และนิทานโรแมนติก ซึ่งมักอยู่ในขอบเขตของความสมจริงเสมอ

2.3 หมวดนิทานตลกขบขัน แยกได้เป็นนิทานเกี่ยวกับคนโง่ คนฉลาด สามีกรรยา อาชีพต่าง ๆ และนิทานโกหก

3. การจำแนกนิทานตามสารัตถะ สารัตถะของนิทาน คือ แก่นหรือธาตุแท้ของนิทาน เรื่องนั้น ซึ่งจะยืนยงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ถึงแม้รายละเอียดจะเปลี่ยนไปก็ตาม ลักษณะของสารัตถะ มี 3 ประการ คือ

3.1 ตัวสำคัญในนิทานจะมีลักษณะแปลกกว่าตัวอื่น ๆ เช่น เป็นเทวดา หรือเป็นคนที่แปลกไปกว่าคนอื่น เช่นเจ้าหญิงตกลูก ถูกกำพร้า เป็นต้น

3.2 มีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดนิทานนั้นขึ้น และทำให้นิทานนั้นดำเนินเรื่องไปได้ เช่น เวทมนต์คาถา เป็นต้น

3.3 สารัตถะหนึ่งจะมีเหตุการณ์เดียว แต่ในนิทานเรื่องหนึ่งจะมีหลายสารัตถะก็ได้

4. การจำแนกนิทานตามรูปแบบของนิทาน (Form) การจำแนกนิทานแบบนี้จะจำแนกได้ 9 รูปแบบ คือ

4.1 เทพนิยาย (Fairy Tale)

4.2 นิทานชีวิต (Novella , Romantic Tale)

4.3 นิทานวีรบุรุษ (Hero Tale)

4.4 นิทานประจำถิ่น (Local Tradition , Local Legend)

4.5 นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory Tale , Etiological Tale)

4.6 คำานานและเทพกรณ (Myth)

4.7 นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale)

4.8 นิทานมุขตลก (Jest)

4.9 นิทานไม่รู้จบหรือนิทานเข้าแบบ (Cumulative or Formula Tale)

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมมาเป็นเวลานานย่อมจะมีความคิดหรือความเชื่อส่วนใหญ่เป็นไปในทำนองเดียวกัน ในสมัยโบราณมนุษย์ยังมีความเจริญในด้านวัตถุไม่เพียงพอจึงมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีความจริงอยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ หรือเชื่อในสิ่งที่ไม่อาจหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้ โดยเฉพาะเมื่อเกิดปรากฏการณ์หลาย ๆ อย่างที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและความกลัว ส่วนมากก็จะยกให้เป็นเรื่องของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีปีศาจ เทวดา เป็นต้น

คนไทยมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดและแนวปฏิบัติของคนในสังคม เป็นการปลูกฝังสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยผู้ปลูกฝังยังคงประเพณีปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ๆ อยู่ให้เห็นเป็นต้นแบบ และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนในสังคมนั้น

ความหมายของความเชื่อ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า เห็นตามด้วย มั่นใจไว้ใจ

สิริวรรณ วงษ์ทัต (2534, หน้า 214-215) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง ความเห็นตามด้วยความมั่นใจ ความไว้วางใจในบุคคล ในสิ่งต่าง ๆ ในการกระทำ การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็ตามว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่ การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้ เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อแล้วมักแสดงออกทางกายและวาจาให้ปรากฏ ความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประเพณี สุภาษิต คำพังเพย และคติชนประเภทอื่น ๆ

ประชิด สกุนะพัฒน์ (2546, หน้า 42) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา และมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

บุปผา ทีวีสุข (2520, หน้า 156) กล่าวว่า มนุษย์สร้างความเชื่อมาจากเหตุผล 2 ประการดังนี้

1. มาจากความกลัวของมนุษย์ที่ส่วนใหญ่มีต่อธรรมชาติ
2. มาจากความฉลาดของมนุษย์ที่มีประสบการณ์มากกว่า มีเจตนาให้กลุ่มชนในสังคมเชื่อฟังและปฏิบัติตาม โดยอาจมีจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กันไป

กัญญา โย จิตต์ธรรม (2518, หน้า 54-55) กล่าวว่า ความเชื่อของคนน่าจะมีที่มาจากความกลัวความทุกข์ และทำอะไรจึงจะมีความสุข ต่อมาได้มีผู้มีปัญญานำเอาเรื่องความกลัวมาใช้ประกอบการอบรมสั่งสอน บางเรื่องมวงยไว้สาระ แต่บางเรื่องที่ปฏิบัติกันมานาน ๆ ย่อมกลายเป็นธรรมเนียมของสังคม แล้วเป็นมรดกสืบทอดกันมา

สรุป ความเชื่อของคนมาจากสาเหตุของความไม่รู้ ความไม่รู้นี่เองที่ทำให้มนุษย์เกิดความกลัว เมื่อกลัวก็พยายามสร้างความเชื่อขึ้นมาเป็นที่พึ่งทางใจ ทำให้จิตใจสบายและอบอุ่นใจว่าถ้าได้ปฏิบัติตามความเชื่อแล้ว ความสุข ความสมหวังจะบังเกิดแก่ตน

ระดับความเชื่อในท้องถิ่น

ท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นอาจมีความเชื่อเฉพาะของคนในท้องถิ่นนั้น ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อของท้องถิ่นใดก็ตาม อาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนา ศาสนามีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น เพราะศาสนาจะหล่อหลอมความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั่นเอง โดยมีผล

ไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่นและเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไปและผลที่ตามมาก็คือแนวการปฏิบัติที่จะแตกต่างกันออกไปด้วย

2. ความเชื่อพื้นบ้าน หมายถึงความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตลอดการถือปฏิบัติต่าง ๆ ตามประเพณี คนที่เชื่อจะมีได้ทั้งระบบเหตุผลของความเชื่อเป็นพื้นฐาน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อพื้นบ้านเป็นความเชื่อที่ขาดเหตุผลเสียทีเดียว แต่ถ้าเราพิจารณาหรือวิเคราะห์กันให้ดี เราอาจพบว่ามีเหตุดังกล่าวที่แฝงอยู่ เช่น ผู้ใหญ่ห้ามเด็กนั่งขวางบันได จะเห็นว่าเป็นการป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการขึ้นลงบันได และในขณะที่เดียวกันก็เป็นการป้องกันมิให้มีการเกิดขวางในการขึ้นลงอีกประการหนึ่งด้วย เป็นต้น (ประชิด สกุนะพัฒน์, 2546, หน้า 43)

รูปแบบของความเชื่อ

โดยทั่วไปข้อความที่เป็นความเชื่อ จะกล่าวเป็นข้อความสั้น ๆ ซึ่งแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนแรก บอกการปฏิบัติ จะมีคำว่า ห้าม อย่า ให้ ต้อง เช่น ห้ามปีนต้นกล้วยอย่าเคาะหัวแมว ให้แก่ฝนกับน้ำ ไปงานศพต้องกลับมาล้างหน้า เป็นต้น
2. ส่วนที่สอง บอกผลดี ผลร้ายจากการปฏิบัติตามส่วนแรก เช่น ห้ามปีนต้นกล้วยเด็ดขาดอย่าเคาะหัวแมวแก่แล้วหัวจะสั้นเหมือนแมว ให้แก่ฝนกับน้ำจะดี ไปงานศพกลับมาต้องล้างหน้าภาพจะได้ไม่ติดตา เป็นต้น (สิริวรรณ วงษ์ทัต, 2534, หน้า 216-217)

ประเภทของความเชื่อ

การแบ่งประเภทของความเชื่อได้มีการจัดแบ่งไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้คือ

กัญญา จิตต์ธรรม (2522, หน้า 8-9) แบ่งประเภทของความเชื่อออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เช่น เอาหนามล้อมบ้านขณะที่มีคนคลอดลูก เชื่อว่า เป็นการป้องกันผีกระสือจะมากินตับไตไส้พุง ของควา ๆ ของแม่และเด็ก เป็นต้น
2. ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและ การสังเกตธรรมชาติ มนุษย์มีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติ ได้ประสบการณ์ชีวิตอยู่เป็นประจำ เมื่อมีปรากฏการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น เช่น จันทรุปราคา สุริยุปราคา รุ้งกินน้ำ ผีพุ่งได้ ดาวหาง ฯลฯ ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งผิดปกติจะต้องมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามมา เช่น เมื่อเห็นดาวหาง ขาวจะยากหมากจะแพง หรือถ้าดาวอังคารเป็นสีแดงจะเกิดสงคราม แดงสี่เหลืองตอนพลบค่ำนั้นก็คือผีออกมาตากผ้าอ้อม เป็นต้น

3. ความเชื่อเกี่ยวกับชาลงบ้าน เป็นเรื่องของการมีประสบการณ์ ได้ลองผิดลองถูกจนสามารถนำสิ่งต่าง ๆ มารักษาโรคต่าง ๆ ได้พอสมควร เช่น ปวดท้องให้เอาใบกะเพราช้กับปูนกินหมากทาท้อง เป็นต้น

4. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นสิ่งที่พิสูจน์ยากแต่ก็เป็นสิ่งที่พึ่งทางใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่น การสักรยันต์ การลงนะหน้าทอง การว่าคาถาอาคม หรือมีของศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เป็นต้น

5. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง เป็นเรื่องของการสังเกตและการจดสถิติของมนุษย์ เช่น เมื่อมีเหตุการณ์ล่วงหน้าอย่างนี้จะเป็ผลเช่นไร เช่น คนไม่มีเงาหัวจะต้องตาย ตึกเกร็งก่อนออกจากบ้านเป็นลางไม่ดี เป็นต้น

6. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม – นิमितผืน เป็นการสังเกตจากประสบการณ์และสถิติ เช่น ผืนว่างูกัดจะได้คู่ ผืนว่าพินหักคนที่รักหรือใกล้ชิดจะตาย เป็นต้น

บุปผา ทวีสุข (2520, หน้า 10) แบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความเชื่อที่มีเหตุผล เช่น ห้ามตำครกเป่าลมจะยาน ห้ามตากผ้าไว้นอกบ้านตอนกลางคืนเชื่อว่าผีกระสือจะมาเช็ดปาก ห้ามเอาช้อนเคาะงานเชื่อว่าเป็นการเรียกผีมากินข้าวด้วย เป็นต้น

2. ความเชื่อที่ไร้เหตุผล เช่น การบูชาเช่นสรวง ถ้าใครถ่ายรูปเราอายุเราจะสั้น ถ้าเรากล่าวถึงใครอยู่และผู้ถูกกล่าวถึงมาพอดีท่านว่าผู้นั้นอายุจะขึ้น กินผลไม้เผด็จจะออกลูกเป็นแฝด เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก, ปี ม.ป.ป. (อ้างถึงใน เพ็ญศรี ตึก และคณะ, 2536, หน้า 352-355) ได้แบ่งความเชื่อตามความสัมพันธ์กับธรรมชาติของมนุษย์ ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อในอำนาจภูตผีวิญญาณต่าง ๆ ความเชื่อดังกล่าวเป็นวิธีการหรือความพยายามที่มนุษย์ใช้อธิบายโลกรอบ ๆ ตัวเอง โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ความเชื่อที่อยู่ในรูปของศาสนา ศาสนาย่อมมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดความเชื่อของสังคมเพราะศาสนาก็กำเนิดมาจากความเชื่อของคนในสังคมนั้นเอง ความเชื่อแบบนี้เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลและอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างแจ่มชัดและมีระบบ แต่เนื่องจากความเชื่อด้านอภิปรายญาณแต่ละศาสนาต่างกัน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของโลก มนุษย์ สัตว์ จึงทำให้มีรูปแบบหรือแนวทางให้คนปฏิบัติแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด

1.2 ความเชื่อพื้นบ้านและความเชื่อในไสยศาสตร์ ความเชื่อพื้นบ้านเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณี ตลอดจนการถือปฏิบัติต่าง ๆ ตามประเพณีมิได้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ลักษณะเด่นของความเชื่อพื้นบ้าน คือ การที่คนยึดถือโดยมิได้อ้างระบบเหตุผลเป็นพื้นฐาน แต่ก็มิอาจสรุปได้ว่าเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผล อาจมีเหตุผลซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลัง

ส่วนความเชื่อในทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ มักเข้าใจกันว่าเป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล งามาย แต่จริง ๆ แล้วความเชื่อนี้มีส่วนคล้ายศาสนา คือ มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นกัน และอำนาจนั้นอาจให้คุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ได้ แต่มนุษย์เชื่อว่ามนุษย์สามารถเอาชนะอำนาจนั้นได้ ถ้ารู้จักเวทมนต์คาถาที่ใช้เป็นสื่อในการประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาชนะ

2. ความเชื่อในธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากสมมุติฐานที่ว่า จักรวาลมีระบบทำงานไปตามระบบของธรรมชาติมากกว่าจะเกิดจากพลังหรือการควบคุมของอำนาจเหนือธรรมชาติอื่นใด ความเชื่อในลักษณะนี้จะผ่านทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งวิทยาศาสตร์ได้พิสูจน์ว่าความเชื่อทางไสยศาสตร์นั้นไม่จริง วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์

สรุป ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม ความเชื่อจึงมีสะท้อนให้เห็นภาพสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ความคิด ค่านิยม ตลอดจนวิถีทางดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ความเชื่อเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในลักษณะของมรดกทางสังคมที่ทำให้ผู้คนในกลุ่มมีความรู้สึกนึกคิดเป็นอย่างเดียวกัน

ไสยศาสตร์

ประเทศไทยนั้นมีความพยายามอธิบายที่มาของ “ไสยศาสตร์” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการอาศัยการวิเคราะห์ศัพท์จากภาษาบาลี ที่พบกันบ่อยมักมีการให้คำอธิบายว่า ไสย มาจากคำว่า เสย ในภาษาบาลีซึ่งแปลว่า ประเสริฐ จึงทำให้แปลว่า ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์อันประเสริฐ

ทางนิรุกติศาสตร์คำว่า “ไสยะ” นี้แปลได้ 2 อย่าง คือ แปลว่านอนหลับอยู่ และแปลว่าดีกว่า ในความหมายแรก ไสยะ แปลว่า นอนหลับ ตรงกันข้ามกับพุทธะ ซึ่งแปลว่าตื่นจากหลับ ไสยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ตรงกันข้ามกับพระพุทธศาสนา ความหมายที่สอง แปลว่า ดีกว่า หมายถึงดีกว่าอะไร ๆ ที่มีอยู่ก่อนไสยศาสตร์ เป็นที่พึงของมนุษย์ที่มีสัญชาตญาณกลัวภัย จำเป็นต้องหาอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยว

ดร.นพ.มน เมตตานันโท เลขาวิช กล่าวว่ คำว่า ไสยศาสตร์ เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตโดยตรง คือ เป็นคำสมาส ศาสตร์ หมายถึง แขนงหนึ่งของความรู้ และไสย มาจาก ไสวะ ซึ่งเป็นศัพท์สันสกฤต ที่เกิดจากการพดสระจากคำว่า สีวะ โดยที่สระอิถูกพดให้ เป็นสระ ไอ และ ว แปลงสภาพเป็น ย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายตามหลักของภาษาศาสตร์ เพราะทั้ง ว และ ย เป็นพยัญชนะกึ่งสระซึ่งเป็นฐานกรณ์เดียวกัน เสียง ว จึงกลายเป็น ย ได้อย่างง่ายดาย และสิ่งที่คนไทยมองเห็นว่าเป็นไสยศาสตร์อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้เวทย์มนต์ โองการและพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น จะเป็นสิ่งที่ตรงกับความเชื่อในอินเดีย ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่มาจากพระสืวะจริง เพราะความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นในประเทศหนึ่ง ที่มีความแตกต่างทางค่านิยมดั้งเดิมของตนเองนั้น จะยังคงรักษาความดั้งเดิมไว้ได้เหมือนเมื่อครั้งอยู่ในประเทศต้นกำเนิด (ไครเทพ ไกรฐ, 2552, หน้า 6)

ความหมายของคำว่าไสยศาสตร์

คำว่า ไสยศาสตร์ ได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันมากมาย เช่น

พุทธทาสภิกขุ (2551, หน้า 22) ได้อธิบายว่า ไสยศาสตร์เป็นคู่หัวตัวเมียกับอารมณ์ของมนุษย์ที่ปราศจากเหตุผล คำว่า “อารมณ์” ในที่นี้หมายถึงความรู้สึกหรือความนึกคิดที่ปล่อยให้ไปตามความรู้สึกล้วน ๆ ตามธรรมชาติของสัตว์ (ไม่อาศัยการใช้เหตุผลเลย ถ้ามีการใช้สติปัญญาหรือเหตุผลขึ้นเมื่อไรสิ่งที่เรียกว่า “ไสยศาสตร์” ก็มิได้ และท่านได้ให้คำอธิบายอีกว่า การที่เราเอาพระเครื่องมาแขวนคออย่างสังคีตสิทธิ์นั้นก็นับว่าเป็นไสยศาสตร์แล้ว แต่ถ้าเราแขวนคออย่างรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยแท้จริง ก็นับว่าเป็นพุทธศาสตร์

บุญมี เมธากูร (2522, หน้า 330) ได้ให้ความหมายว่า ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเวทมนต์คาถา เกี่ยวกับเรื่องของขลังวิทยาคมต่าง ๆ เรื่องของผีตางเทวดา ตลอดไปจนถึงเรื่องจิตและอำนาจของจิต ที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปยากที่จะเข้าใจหรือไม่สามารถเข้าถึงได้

พระยาอนูมานราชชน (2521, หน้า 222) อธิบายว่า ไสยศาสตร์หมายถึง ความเชื่อด้วยความรู้สึกเกรงขามในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งที่กลับอันไม่สามารถจะทราบได้ด้วยเหตุผลตามหลักของวิทยาศาสตร์

рінฤทัย สัจจพันธุ์ (2544, หน้า 43) กล่าวว่า ไสยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องลึกลับ แต่ไสยศาสตร์ก็เป็นวิทยาการที่ระคนปนอยู่กับความเชื่อทางศาสนา ในขณะที่ทางศาสนานั้นเรื่องปรัชญา ความเชื่อ ส่วนไสยศาสตร์จะให้ความสำคัญกับพิธีกรรม

เดือน คำดี (2545, หน้า 24) อธิบายว่า ไสยศาสตร์ คือการใช้วิชาความรู้เพื่อบังคับหรือป้องกันสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติให้เป็นไปตามประสงค์ที่ต้องการ ไสยศาสตร์เป็นเรื่องของความเชื่อเน้นพิเศษในเรื่องของพิธีกรรม มีการพยายามจัดทำพิธีกรรมหรือทำพิธีกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์บางอย่างและเป็นส่วนบุคคล ผู้ประกอบพิธีกรรมจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะที่เรียกว่า หมอไสย หรือหมอผี และทำแทนกันไม่ได้ และในการทำไสยศาสตร์นั้นมีกำหนดไว้ชัดเจนว่ากระทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะไม่ใช้การประกอบพิธีกรรมเพื่อส่วนรวม สัญลักษณ์ที่แสดงเป็นกิจกรรมเชิงรูปธรรม เช่น การลงยันต์ การปลุกเสก เป็นต้น

ไสยเวทย์ เทวภูมิ (2545, หน้า 11) กล่าวว่า ไสยศาสตร์เป็นเรื่องราวที่มีอาจพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเหลือเชื่อหรือมหัศจรรย์ เป็นเรื่องราวที่เป็นไปไม่ได้ กลายเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เช่น การสัก ที่ทำให้หนังเหนียวพันด้วยของมีคมไม่เข้า มีเลือดไหลซึมออกมาเป็นเพียงยางบอน การเชือดลิ้นขาดออกจากกัน เอามาเขียนอุ (ยันต์) เขียนเสร็จเอากลับเข้าไปต่อลิ้นที่ขาดในปากได้โดยไม่มีรอยตัด (ซึ่งเป็นเรื่องจริงไม่ใช่การเล่นกล) เป็นต้น

เสฐียร โกเศศ (2521, หน้า 222) กล่าวว่า ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่งที่กลับ อันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้ เมื่อรู้สึกเช่นนั้นก็สำแดงความเชื่อ

หรือความรู้สึกนั้นออกมาเป็นรูปพิธีรีตอง ประกอบไปด้วยคาถา และเวทย์มนต์เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่เชื่อถือในทางดี เช่น เพื่อให้เกิดสิริมงคล ป้องกันเหตุร้าย หรือมิให้อุบาทว์จัญไรเข้ามาเบียดเบียน หรือถ้าเข้ามาแล้วก็ขับไล่ให้หนีไปเสีย ส่วนที่จะนำไปเป็นประโยชน์ในทางเลือกก็ได้แก่ การใช้เวทย์มนต์คาถาอาคมเพื่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือให้ผู้อื่นหลงรักด้วยวิธีที่เรียกว่า “ทำคุณไสย” และ “เสน่ห์ยาแฝด” ทั้งนี้โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีวิญญาณเป็นต้น

ปรีชา นุ่นสุข (2536, หน้า 146-147) กล่าวว่า ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการใช้เวทย์มนต์คาถาทุกรูปแบบ การยอมรับอำนาจที่เกี่ยวกับการใช้เวทย์มนต์คาถาต่าง ๆ ดังนั้น จึงประกอบด้วยเวทย์มนต์คาถา ยันต์และโคลง แต่เดิมการร่ายเวทย์มนต์คาถาเป็นการอ้อนวอนพระเจ้าต่อมาก่อย ๆ กลายเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง คาถาที่ใช้ก็ศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจลึกลับในตัวอักษร ไม่ขึ้นอยู่กับการอ่านของเทพเจ้า เพราะสามารถบังคับเทพเจ้าให้ปฏิบัติตามในเรื่องต่าง ๆ ได้ เทพจึงเป็นสื่อให้การประกอบพิธีสัมฤทธิ์ผลเท่านั้น

ทัศนีย์ สุจินะพงศ์ (2516, หน้า 9) กล่าวว่า ไสยศาสตร์มีอยู่ในคัมภีร์อรรถรพเวทของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง เดิมนั้นศาสนาพราหมณ์มีเพียง ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท เท่านั้น อรรถรพเวทเป็นเวทแห่งคาถาอาคม สิลปะต่าง ๆ ของแม่มด หมอผี คาถาและเวทย์มนต์เหล่านี้ใช้ในพิธีต่าง ๆ ในชีวิต เช่น พิธีเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การตาย หรือแม้แต่การครองราชย์ของกษัตริย์ ด้วยความเชื่อในสิ่งลึกลับ (Superstition) ว่าเวทย์มนต์เหล่านี้จะบันดาลให้เกิดผลดังใจปรารถนาได้ อรรถรพเวทในสมัยการตะถื่อว่าบรรดาคาถาเวทย์มนต์และสิ่งไสยศาสตร์ทั้งหลายเป็นสิ่งดี จัดเป็นความรู้และความสามารถอันประเสริฐที่จะทำการต่าง ๆ ให้เกิดผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นคาถากันโรคภัยไข้เจ็บ คาถาทำเสน่ห์ คาถาทำให้มีโชค หรือคาถาที่ทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองก็ตาม

ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริภุชงค์ ปี 2543 (อ้างถึงใน สุขกมล สันติพร, 2551, หน้า 32-35) ได้จัดแบ่งเรื่องของไสยศาสตร์ไว้เป็น 3 ระดับ คือ ไสยศาสตร์ในระดับสูง ระดับกลาง และระดับล่าง ดังนี้

1. ไสยศาสตร์ในระดับสูง หรือไสยศาสตร์อภิปรัชญา เป็นไสยศาสตร์ในทางความคิด มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือ ลัทธิกรรมเก่า และลัทธิวันสิ้นโลก

ลัทธิกรรมเก่า ของชนชั้นปกครองจะอธิบายสถานะของคนในชาติปัจจุบันเชื่อมโยงกับ “กรรมเก่า” ในอดีตชาติว่า ผู้มีอำนาจเงินทองนี้เป็นผลมาจากเขาสร้างกรรมดีมาก่อนในอดีตชาติ พวกเขาจนไร้อำนาจเพราะทำบุญมาน้อย หรือไม่ก็ทำกรรมชั่วมาก่อน ซึ่งก็เป็นการสร้างความชอบธรรมในระบบสังคมที่เป็นอยู่และอยากให้คนยอมรับสถานะทางชนชั้นของตนในปัจจุบัน

ลัทธิวันสิ้นโลก ของชนชั้นล่าง ก็จะเชื่อเรื่องวาระสุดท้ายของโลกว่ากำลังจะมาถึงแล้ว สังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันกำลังจะถึงกาลอวสาน ผู้คนจะล้มตาย สิ่งต่าง ๆ จะกลับตาลปัตรไปหมด ผู้มีบุญจะมาเกิดเพื่อช่วยเหลือคนที่เชื่อคำสอนนี้ เป็นการสร้างความหวังหรือปลอบใจคนทุกข์ยาก หรือคนสิ้นหวังว่าสังคมใหม่กำลังจะมาถึง ลัทธินี้จะเกิดในยุคสมัยที่ผู้คนมีปัญหาทางด้านจิตใจ มีความไม่พอใจต่อสภาพชีวิตและสังคมที่เป็นอยู่ เช่น ลัทธิโอมชินริเคียวในญี่ปุ่น หรือกรณีกบฏผีบุญในไทยระหว่างปี พ.ศ. 2445-2502 ฯลฯ

2. ไสยศาสตร์ในระดับกลาง หรือไสยศาสตร์แห่งความศักดิ์สิทธิ์และการทำนายทายทัก นั้น เป็นไสยศาสตร์แห่งความเชื่อและความศรัทธาของคนทุกชนชั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบด้วยกัน ได้แก่ ลัทธิเกจิอาจารย์ ลัทธิรูปเคารพ และลัทธิโหราศาสตร์

ลัทธิเกจิอาจารย์ เป็นลัทธิบูชาความศักดิ์สิทธิ์ของพระภิกษุหรือนักบุญที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเชื่อว่ามียุทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ปกป้องคุ้มภัยให้แก่ผู้ที่เคารพได้ อย่างพระเกจิอาจารย์ชื่อดังที่รู้จักกันทั่ว ๆ ไป

ลัทธิรูปเคารพ เป็นลัทธิกราบไหว้บูชาวัตถุมงคลต่าง ๆ ที่เราพากันสร้างสมมุติกันขึ้นมา โดยเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ มียุทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สามารถบนบานศาลกล่าวขอให้ปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตราย ความเจ็บป่วย บันดาลโชคลาภ เช่น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า เทวรูป เครื่องรางของขลัง พระเครื่อง ตะกรุด ฯลฯ

ลัทธิโหราศาสตร์ เป็นลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของดวงดาวที่มีต่อชะตาชีวิตมนุษย์ หรือบ้านเมือง ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในเชิงจิตวิทยาได้ในบางครั้งด้วยการทำนายทายทักเรื่องราวต่าง ๆ การดูดวงชะตาเสริมราศี การตั้งชื่อที่เป็นมงคลนาม ซึ่งเป็นที่นิยมกันทุกชนชั้น

3. ไสยศาสตร์ในระดับล่าง หรือไสยศาสตร์แห่งการทรงเจ้าเข้าผีและคุณไสยนั้น เป็นไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการติดต่ออำนาจลึกลับโดยตรง หรือการใช้อำนาจลึกลับไปใน การควบคุมคนอื่น มีหลายรูปแบบ เช่น ลัทธิทรงเจ้าเข้าผี ลัทธิทนต์สวรรค์ ลัทธิไสยดำ

ลัทธิทรงเจ้าเข้าผี เป็นลัทธิที่ติดต่อกับอำนาจลึกลับโดยตรง ซึ่งอำนาจนั้นจะเป็นเทพหรือผีที่มนุษย์ต้องการติดต่อด้วย เช่น การทรงเจ้าโดยอ้างชื่อบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ การเข้าทรงเทพตามเทพนิยายซึ่งไม่มีจริงในประวัติศาสตร์ การเล่นผีถ้วยแก้วหรือผีตะกร้า รวมถึงการแทงลิ้นแทงแก้ว ลุยไฟ และพฤติกรรมนำหาวคเสียวอื่น ๆ ในระหว่างทำพิธีกรรมก็จัดอยู่ในลัทธินี้

ลัทธิทนต์สวรรค์ เป็นลัทธิที่เชื่ออำนาจลึกลับของศาสดาองค์ใหม่ เจ้าของลัทธิมักอ้างว่าตัวเองเป็นศาสดาองค์ใหม่ หรือไม่ก็เป็นทนต์สวรรค์สามารถติดต่อกับศาสดาองค์ใหม่ได้โดยตรง

ลัทธิไสยคำ เป็นลัทธิที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจลึกลับในการควบคุมคนอื่นโดยตรง ไม่ว่าจะเป็น “เสน่ห์” เพื่อให้คนอื่นหลงใหล หรือเป็น “คุณไสย” เพื่อทำร้ายคนอื่น เช่น การเสกหนังสือหรือ ตะปูเข้าห้อง การฝังรูปฝังรอย การทำเสน่ห์ยาแฝด ฯลฯ

สรุป ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ลึกลับที่ว่าด้วยเรื่องคาถาอาคม หรือเวทมนต์คาถาในการปฏิบัติ การใช้เครื่องรางของขลังหรือเครื่องมือเครื่องใช้อื่นใดในการปฏิบัติการทำพิธีกรรมนั้น ๆ บางทีก็อาจรวมถึงเรื่องของการติดต่อกับภพภูมิหรือมิติเหนือโลก เช่น การทรงเจ้าเข้าผี นั่งทางใน เอาไว้ในกรอบของไสยศาสตร์ด้วย มีทั้งฝ่ายดีหรือฝ่ายขาว เป็นต้นว่าการทำเครื่องรางของขลัง รวมทั้งพระเครื่องเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน หรือปกป้องชุมชนบ้านเมือง รวมทั้งการปลุกเสกเมตตามหานิยมอันเป็นกรณีของอิทธิวิธี และฝ่ายไม่ดีหรือฝ่ายดำ ที่ใช้ในทางชั่วร้ายเป็นเรื่องของกิลตศัณหา เช่น ความอาฆาตมาดร้ายในรูปแบบต่าง ๆ หรือเป็นอวิชชาความหลงผิด เหมือนทุกอย่างในโลกที่ต้องมีสองด้านเป็นคู่ขนานกันไปเสมอ

ที่มาของคำว่า “ไสย” ในคำว่า “ไสยศาสตร์” มีที่มาหลากหลายที่สามารถประมวลได้ มีอยู่ด้วยกัน 3 นัย คือ

1. มาจากภาษาบาลีว่า เสยฺย “ความรู้ที่ประเสริฐกว่า ความรู้ที่ดีกว่า” เพราะคนในสมัยโบราณได้ใช้ความรู้เหล่านี้เป็นกำลังใจในการต่อสู้กับภัยอันตรายเวลามีการรบราฆ่าฟัน เวลามีนครภัยไข้เจ็บ หรือเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้ไม่สบายใจ เป็นทุกข์กังวลใจก็ได้ใช้ไสยศาสตร์นี้ในการช่วยเหลือ จึงถือว่าเป็นศาสตร์ที่ประเสริฐกว่าที่ดีกว่าศาสตร์ทั่วไป หรือที่เรียกกันว่ามนต์ขาว
2. มาจากภาษาบาลีว่า เสยฺยา หรือ เสยฺยา “การกลับ การนอน” หรือแปลได้ความว่า “ศาสตร์แห่งการกลับใจหรือศาสตร์ของผู้กลับ” ซึ่งตรงกันข้ามกับพุทธศาสตร์ ที่แปลว่า “ศาสตร์แห่งผู้ตื่น”
3. มาจากคำว่า ไสว ซึ่งหมายถึงพระศิวะ ผู้เป็นเทพแห่งศาสนาพราหมณ์ เพราะมีความเชื่อว่าไสยศาสตร์มีต้นเค้ามาจากคัมภีร์อถรรพเวทในศาสนาพราหมณ์

เวทมนต์คาถา

จากความหมายของไสยศาสตร์จะเห็นได้ว่าการใช้เวทมนต์คาถา หรือคาถาอาคมนั้นมีความสำคัญมากในการทำพิธีทางไสยศาสตร์ ซึ่งมนต์หรือคาถานั้นแต่เดิมเป็นสิ่งที่หมายถึงถ้อยคำอันศักดิ์สิทธิ์เป็นคำบาลีหรือสันสกฤต ยิ่งแปลไม่ออก ทองบทยาก ๆ และไม่รู้ความหมายด้วยแล้วยังมีความขลัง ตกลงถึงยุคพุทธกาล มนต์คาถาหมายถึงถ้อยคำสุภาษิต เป็นคำอธิบายธรรมะ คำพรรณนาคุณพระรัตนตรัย ใครได้ยินได้ฟังแล้วบังเกิดฉันทะศรัทธา บังเกิดสติปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริง และบังเกิดอุตสาหะในการปฏิบัติตามข้อความนั้น ความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของมนต์คาถา (อรุณ เวสสุวรรณ, 2518, หน้า 201)

นอกจากนั้นยังมีเรื่องการเสกคาถาเพื่อให้เกิดความขลังและการเป่ามนต์ลงในน้ำเพื่อ ความศักดิ์สิทธิ์นั้น เป็นพิธีการที่เกิดขึ้นในโลกตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์แล้ว คนเรารู้จักการเสกคาถา นี้มานานจนประมาณไม่ได้ว่าเริ่มต้นกันมาตั้งแต่เมื่อใด

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพวกพราหมณ์ว่า เมื่อถึงหน้าร้อนบรรดาพราหมณ์คนสำคัญ ๆ ในครั้ง นั้น มักจะพาบริวาร ไปพักร้อนอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำอจิรวดีเพื่อทำการสาธยายมนต์ การร่ายเวทย์ร่ายมนต์ ของพวกพราหมณ์นั้นมุ่งให้เทวดาช่วยเหลือ มุ่งอ้อนวอนขอพรต่อพระเป็นเจ้าเบื้องบน ใครขยัน เสกมนต์ก็ถือว่าตะบะแตก ถ้าใครศรัทธามากนั่งเสกมนต์อยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ก็เชื่อกันว่าเป็นผู้มีตะบะ เตะจะจนจะบรรลุมโภกษะนิวาระ เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในโลก พุทธศาสนิกชนผู้ที่เคยนับ ถือศาสนาพราหมณ์มาก่อนก็ยังนำเอาวิธีการเสกมนต์ของพราหมณ์เข้ามาปฏิบัติด้วย การเสกมนต์ที่ เอาเข้ามานั้นมิใช่เอาเข้ามาทั้งหมด แต่ได้ปฏิรูปเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการและวัตถุประสงค์ ให้เข้ากับ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนานี้มีรากฐานตั้งอยู่บนสติปัญญาและ การหาเหตุผล ไม่ยอมให้เชื่ออะไรอย่างมง่าย ไม่นิยมการอ้อนวอนต่อพระเป็นเจ้าเบื้องบน แต่ พระพุทธศาสนาสอนให้คนทุกคนเป็นที่พึ่งแก่ตน การนับถือพุทธศาสนาจะต้องไม่เป็นไปโดย อารมณ์ ความกลัว หรือความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า แต่การนับถือจะต้องมีศรัทธาและปัญญา ประกอบด้วยจะต้องมีการปฏิบัติตนด้วยเหตุผล และมีศีลธรรมเป็นสาระสำคัญ ดังนั้น เมื่อ การเสกมนต์ การร่ายมนต์ ตกมาถึงมือชาวพุทธจึงมีการปฏิรูปหลักการและความมุ่งหมายให้เข้ากัน กับหลักธรรมปฏิบัติ

พุทธศาสนิกชนเชื่อกันว่า บุคคลที่ได้รับการฝึกหัดอบรมจิตแล้วเป็นคนมีอานุภาพจิตสูง อาจจะรวบรวมพลังจิตนั้นแผ่ลงไปในสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บังเกิดผลตามความต้องการได้ จากความเชื่อ อันนี้จึงมีการนิยมนำน้ำซึ่งเป็นธาตุละเอียด เป็นสื่อที่แผ่ลงแห่งกระแสจิต น้ำนั้นก็บังเกิด ความศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีอำนาจ อาจจะคลบแคลความสำเร็จให้ได้ เช่นให้เกิดสิริมงคล ให้หาย เสนียดจัญไร ให้เกิดเสน่ห์ห่มหานิยม หรือให้หายเจ็บหายไข้ เป็นต้น ดังนั้นในพิธีมงคลทางศาสนาจึง นิยมการทำมงคลโดยนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ไว้ที่ท่านผู้เป็น ประธาน แล้วโยงด้ายสายสิญจน์จากพระพุทธรูปมายังบาตรน้ำมนต์ และโยงต่อไปถึงพระสงฆ์ทุก รูป เวลาปริกรรมสวดพระปริตต์กระแสจิตจะเดินตามด้ายสายสิญจน์ลงสู่บาตร น้ำอันนั้นเรา เรียกว่า น้ำพุทธมนต์สำหรับประพรมเพื่อให้เกิดสิริมงคล พิธีการนี้ก็คือพิธีการที่ปฏิรูปมาจาก การร่ายมนต์เสกมนต์ในศาสนาพราหมณ์

เรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธมนต์ที่มีในพระสูตรชื่อรัตนสูตร เล่าว่า ในพระนครไพศาลีซึ่งเป็นเมืองคับคั่งด้วยฝูงชนเจริญรุ่งเรืองทั้งในทางเศรษฐกิจการค้าขาย มีกษัตริย์ลิจฉวีเป็น ผู้ครอบครองสืบกันมาหลายชั่วอายุ ต่อมานครไพศาลีเกิดทุกข์ภัย เนื่องจากข้าวก้าวในนาเสียหาย

จึงเกิดภาวะข้าวขาดแคลนแพง ประชาชนผู้ยากจนถึงกับไม่มีอะไรจะกิน ในที่สุดก็ล้มตายกันไป เพราะความหิวโหย ซากศพถูกทอดทิ้งไว้เกลื่อนกล่นไปหมด เพราะทำการณาปนกิจไม่ไหว เป็นเหตุให้มนุษย์เฮโลกันเข้ามาในเมืองรบกวนความสงบสุขของประชาชน ความเสื่อมของไพศาลี นครไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น อหิวาตกโรคเกิดระบาดขึ้นอีก ความเดือดร้อนวุ่นวายยิ่งมากขึ้นเป็นทวีคูณ พระราชาผู้เป็นประมุขของไพศาลีรับสั่งให้พลเมืองมาประชุมกันพิจารณาว่า พระองค์บกพร่องในราชกิจประการใดหรือ จึงทำให้เกิดอาพาธเหตุร้ายชนิดที่ไม่เคยพบเคยเห็นเช่นนี้ ชาวพระนครพิจารณากันแล้วก็ไม่เห็นโทษที่พระราชทรงปฏิบัติผิดพลาดเลย จึงหารือกันว่าสมควรจะทำการประการใดจึงจะทำให้ภัยที่คุกคามบ้านเมืองนั้นสงบลงไปได้ ในที่สุดก็ตกลงกันว่าสมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงพละทานุภาพมาก ถ้าพระองค์เสด็จมาขึ้นตราชายต่าง ๆ คงจะสงบลงเป็นแน่ สมควรจะไปอาราธนานิมนต์พระองค์มา

ครานั้น พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันของพระเจ้าพิมพิสาร ราชามหานคร พระเจ้าลิจฉวีจึงตกแต่งบรรณาการ ไปถวายพระเจ้าพิมพิสาร และขออาราธนาสมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เสด็จไปนครไพศาลี ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงรับนิมนต์โดยคุยติ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบก็จัดการส่งเสด็จเป็นการใหญ่ ทางฝ่ายไพศาลีนครก็ชวนกันจัดการต้อนรับ เป็นงานมโหฬารเช่นเดียวกัน การส่งเสด็จคราวนั้นมีทั้งทางบกและทางน้ำ มีพระราชาและเจ้านาย ในนครทั้งสองไปร่วมพิธีมากมาย พอพระพุทธองค์เสด็จขึ้นเหยียบฝั่งแม่น้ำทางฝ่ายไพศาลีนครนั้น ฝนโบกขรพรรษก็ตกลงมาทำให้น้ำฝนชะล้างพัดพาเอาซากศพลงสู่แม่น้ำคงคาจนหมดสิ้น ภูมิภาคสะอาดทั้งทั้งนคร อมนุษย์ทั้งหลายก็พากันเผ่นหนีออกจากเมืองไป ด้วยเดชแห่งเทพเจ้าผู้มี ศักดิ์ใหญ่และด้วยพุทธานุภาพ

สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จประทับที่ประตูพระนคร ทรงรับสั่งให้พระอานนท์เรียน รตนสูตร แล้วเอาบาตรของพระองค์ตักน้ำไปสาธยายพระปริตต์ และประพรมน้ำพุทธมนต์นั้นใน ระหว่างกำแพงเมืองของไพศาลี พระอานนท์ก็รับพุทธอาณัติไปปฏิบัติทุกประการ ท่านสาธยายพระ ปริตต์รัตนสูตรตลอดราตรี ครั้นรุ่งเช้าก็ไปยังกำแพงเมืองว่าคาถา “ขงฺกณฺธิ วิคฺคํ อิท วา หุรฺ วา” แล้ว สาดน้ำขึ้นไปเบื้องบน น้ำนั้นตกลงบนกระหม่อมของอมนุษย์ อมนุษย์เหล่านั้นไม่อาจจะนั่งเฉยอยู่ ได้ บังเกิดความหวาดกลัวเป็นอันมากพากันกระเจิดกระเจิงจากนครไป ส่วนคนที่เป็โรคพอกูก น้ำมนต์ก็หายจากโรค ภยันตรายที่คุกคามชีวิตของชาวนครไพศาลีนครก็สงบลง

นี่เป็นเรื่องราวความเป็นมาของน้ำมนต์ในตอนต้นพุทธกาล จนชาวพุทธถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างพากันขอน้ำมนต์จากพระภิกษุ เพื่อให้บันดาลประสิทธิภาพแก่ตนเป็นประเพณีสืบมาจนบัดนี้ (อรุณ เวสสุวรรณ, 2518, หน้า 189-196)

ตามลัทธิไสยศาสตร์ของพวกพราหมณ์นั้น นับถืออักขระคำว่า “โอม” เป็นที่สุด จัดเอาเป็นคำนำหน้านามตั้งทั้งปวง คำว่า “โอม” นี้นักปราชญ์ทางอักษรศาสตร์ท่านลงมติไว้ว่าเป็นเสียงของฟ้าร้อง ลมพายุพัด และเสียงของคลื่นซัดฟาดฝั่ง มนุษย์เราถือว่าเป็นเสียงของพระเจ้าที่สำหรับประสาทความศักดิ์สิทธิ์ให้ จึงได้อามาเป็นคำนำหน้าในการท่องมนต์เพื่อแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนเอามาแยกเป็นอักขระ “อะ อุ มะ” อันหมายถึงพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามในศาสนาพราหมณ์สำหรับทางพระพุทธศาสนาก็หมายถึงพระรัตนตรัย

นอกจากนั้นในไสยศาสตร์ของพราหมณ์ยังได้นำ “โอม” นี้มาดัดแปลงเขียนเป็นรูปอักขระเทวะมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ประจำองค์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายในศาสนาพราหมณ์ เช่น เป็นอักขระมนต์ประจำองค์พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระอุมาวดี พระวิฆเนศวร เป็นต้น

ด้วยเหตุที่มนุษย์ได้เลียนเอาเสียงธรรมชาติมานับเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ เช่นคำว่า “โอม” นี้ในทำนองเดียวกันขณะที่ฟ้ากำลังแลบ จะเห็นได้ว่าสายฟ้าแลบแปลบปลาบเป็นรูปต่าง ๆ จึงเหมือนรูปอักขระวิเศษที่ท่านวางไว้ในโบราณคัมภีร์ ถือว่าเป็นการจำลองรูปสายฟ้าที่แลบแปลบปลาบบนท้องฟ้ามาบันทึกเป็นรูปต่าง ๆ โดยอาศัยจากเค้าโครงที่มาของตัว “โอม” ทั้งนี้โดยอาศัยรูปกำลังงานไฟฟ้านำมาจัดคำเป็นรูปอักขระวิเศษเพื่อบันดาลความศักดิ์สิทธิ์ให้ (เทพยสาริกบุตร, ม.ป.ป, หน้า 33-34)

สรุป เวทมนต์ หรือคาถาอาคมที่จดจำสืบเนื่องกันมาโดยนัยว่าเป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์นี้มีรากฐานเดิมสืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมันคงกลมกลืนในลัทธิไสยศาสตร์มาก เข้าใจว่าได้มาจากคัมภีร์อรรถรพเวทซึ่งเป็นคัมภีร์เล่มที่ 4 ของศาสนาพราหมณ์ที่แต่งขึ้นภายหลัง คัมภีร์นี้ประกอบด้วยคาถาอาคมที่ใช้ในทางดีและทางชั่ว เช่น เรียกร้องผีสาวเทวดาให้มาช่วยให้พ้นภัยหรือสาปแช่งต่าง ๆ ในภายหลังลัทธิไสยศาสตร์เป็นที่เชื่อถือกันมากขึ้น การสั่งสอนมนต์คาถาก็แพร่หลายมากขึ้นด้วย ไม่ได้จำกัดวงอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มผู้นับถือศาสนาพราหมณ์เท่านั้น ในกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธก็ได้คิดดัดแปลงแก้ไข นำวิธีทางไสยศาสตร์ของพราหมณ์เข้ามาใช้โดยดัดแปลงแก้ไขเนื้อมนต์คาถาของพราหมณ์เสียใหม่ บรรจุพระพุทธรูปมนต์แทรกเข้าไปแทน

ไสยศาสตร์ในเอเชีย

เดิมทีเดียวยุโรปเป็นดินแดนของชาติพันธุ์ผิวดำหลายชาติพันธุ์ เช่นที่เรียกว่า พวกทรารวิท กับพวกมุนตะ เป็นต้น ครั้นต่อพวกอริยกะ หรืออารยัน ได้พากันอพยพเข้ามาสู่ดินแดนอินเดีย พวกอารยันนั้นดินแดนเดิมอยู่ในที่ราบสูงอิหร่านหรืออาเซียกลาง เมื่ออพยพเข้ามาสู่ดินแดนของพวกพื้นเมืองผิวดำก็ต้องรบราฆ่าฟันกัน และพวกอารยันได้ชัยชนะเรื่อยมาและได้ผสมผสานในเรื่องเชื้อชาติกับชาวพื้นเมืองโดยการแต่งงาน

พวกอารยันนำเอาอารยธรรมและวัฒนธรรมของคนเข้ามาด้วย พวกนี้นับถือพระผู้เป็นเจ้าที่เกี่ยวกับธรรมชาติเป็นพื้น เช่น ถือว่าพระอินทร์เป็นเจ้าแห่งอากาศ พระอัคนีเป็นพระเจ้าแห่งไฟ และพระวรุณเป็นพระเจ้าผู้รักษาความปกติแห่งจักรวาล เป็นต้น เขาถือว่าเทวะเหล่านี้เป็นตัวแทนมหิทธานุภาพสูงสุด (Supreme Power) พวกอารยันมีภาษาเดิมชื่อ ปรากฤต ใช้สำหรับรจนามนต์ สรรเสริญเทพเจ้า และภายหลังภาษาสันสกฤตก็เกิดจากภาษานี้

คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของพวกอารยันนี้ เรียกว่า กฤเวท ซึ่งประกอบด้วยมนต์ถึง 1028 บท เป็นมนต์สรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าบ้าง พรรณนาถึงการสงครามกับพวกทศกัณฐ์คือชาวพื้นเมืองเดิมบ้าง บางบทก็แสดงศิลปประเพณีตลอดจนอุตสาหกรรมของพวกอารยันเอง จากกฤเวททำให้ทราบว่พวกอารยันทอผ้าใช้ ทำอาวุธหอกและโล่ด้วยโลหะ รู้จักสร้างรถและทำไถใช้ในการเกษตรกรรม ประเพณีดื่มน้ำโสมมีเป็นธรรมดาในชีวิตประจำวันของพวกอารยัน

เมื่อกาลเวลาผ่านไป มนุษย์เกิดความเชื่อความศรัทธาใหม่ขึ้นและยังมีคนมากขึ้น ความคิดก็ยิ่งแตกต่างกันออกไป ในตอนต่อ ๆ มาเกิดมีพระเจ้าเพิ่มขึ้นอีกหลายองค์ เช่น พระพรหม ผู้สร้าง พระวิษณุผู้รักษา และพระศิวะผู้ทำลาย พวกพราหมณ์ผู้มีหน้าที่นำบุคคลในทางศาสนาจึงได้ปรับปรุงคัมภีร์เสียใหม่ เรียกคัมภีร์นั้นว่า พระเวท และแยกออกเป็นคัมภีร์ ๆ ตามความจำเป็นและวิวัฒนาการของกาลสมัย

ในระยะแรก ๆ พระเวทประกอบด้วย 3 คัมภีร์ มีชื่อต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. กฤเวท คือ พระเวทแห่งโคลงกลอน (Veda of Verses) เป็นบทสรรเสริญเทพเจ้า และบทวิงวอนให้ช่วยคุ้มครองป้องกัน

พวกอารยันเชื่อว่าการที่คนจะได้สิ่งอันปรารถนาได้ยาก จะต้องอาศัยเทพเจ้าช่วยบันดาลให้ จึงคิดว่าน่าจะทำให้เทพเจ้าพอใจเสียก่อนแล้วพระองค์ก็จะทรงบันดาลให้ตามที่ตนปรารถนา ดังนั้นจึงเกิดกรรมวิธีที่ทำให้เทพเจ้าโปรดปรานขึ้นมา อันดับแรกก็คือสวดสรรเสริญพระเจ้าเสียก่อนว่า พระองค์ทรงคุณวิเศษล้ำเลิศอย่างนั้น ๆ เทพเจ้าที่สำคัญในยุคพระเวทตอนต้น คือ พระวรุณ พระสวอิตรี พระอินทร์ พระยม โดยเฉพาะพระอินทร์มีคนนับถือมากและยกให้เป็นเทพเจ้าสูงสุด เพราะถือว่าพระอินทร์นอกจากจะเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลกแล้วยังเป็นเทพเจ้าแห่งสงครามด้วย จนยกย่องในสมัยนั้นเมื่อจะยกทัพออกไปรบจะต้องทำพิธีบวงสรวงพระอินทร์เสียก่อน และหากชนะกลับมาแล้วก็ยังต้องทำพิธีบวงสรวงเป็นพิเศษอีก

นอกจากนั้นพวกพราหมณ์ยังหาทางเพิ่มความสำคัญให้แก่พระอินทร์ให้ยิ่งขึ้นไปอีก เช่น ให้พระอินทร์มีชายาได้หลายองค์ แต่การกระทำดังกล่าวกลับเป็นผลร้ายต่อพระอินทร์เอง เพราะได้ไปมีชายาอีกมากมายไม่ว่าลูกเขาเมียใครจนผู้คนระอาในความประพฤติดังถูกลดฐานะ และยกฐานะ

เทพฤทธิ์ขึ้นมา ต่อมาได้รับการยกย่องเป็นจอมเทพกลายเป็นพระศิวะ และมีเทพเพิ่มขึ้นอีกหลายองค์ (พื้น ดอกบัว, 2539, หน้า 26)

2. ยชुरเวท เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์อันเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและเทวดา เป็นบทที่กล่าวถึงพิธีพิธีกรรม การบูชาัญญ การบวงสรวงเทพเจ้า ลักษณะของการบูชาบวงสรวง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การบูชาด้วยไฟ และการบูชาด้วยชีวิต นอกจากนี้ยชुरเวทยังได้รวมเอาบทคาถาสำหรับใช้สวดในพิธีบูชาัญญ และสวดแทรกไว้ด้วยมนตร์รักษาโรคและตำรายา ซึ่งถือว่าเทพเจ้าเป็นผู้ประทานมาให้ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2533, หน้า 45-46)

3. สามเวท เป็นบทคาถาสังเวท และบทสวดสำหรับแห่กล่อมเทพเจ้าในการถวายน้ำโสม (เจือ สตะเวทิน, ม.ป.ป, หน้า 141-142) ว่าด้วยการสวดทำนองเสนาะเพื่อขับกล่อมเทพเจ้าที่เสด็จมาถึงมณฑลพิธีเช่นสรวงบูชาัญญ เพราะคำว่า สามะ แปลว่า เพลง หรือขับร้องทำนองเสนาะ บทสวดทำนองเสนาะในสามเวทเป็นบทหรือกรองประเภทฉันท ซึ่งได้นำมาจากฤคเวท เพียงแต่ตัดตอนเป็นบทสั้น ๆ ส่วนเหตุที่ต้องสวดเป็นทำนองเสนาะก็เพื่อขับกล่อมให้เทพเจ้าเคลิบเคลิ้มพระทัยควบคู่ไปกับการถวายน้ำโสมให้ดื่ม (พื้น ดอกบัว, 2545, หน้า 14)

คัมภีร์ทั้งสามนี้ เรียกว่า ไตรเพท แปลว่า ความรู้ทั้งสามประการ (เพท = เวท) ในตอนหลังพวกพราหมณ์เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีคาถาอาคมสำหรับปิดป่าโรคภัยไข้เจ็บ และมนต์สำหรับทำให้ปรีภักษ์พ่ายแพ้ด้วยประการต่าง ๆ ขึ้น จึงรวบรวมร้อยกรองพระเวทขึ้นใหม่อีกคัมภีร์หนึ่ง นับเป็นคัมภีร์ที่ 4 เรียกว่า อถรรพเวท

4. อถรรพเวท มักเกี่ยวกับแม่มดหมอผีต่าง ๆ สำหรับใช้ภาวนาในการเสกเป่าหรือรำมนต์ในทางไสยศาสตร์ (อุณ โทจันทร์, 2537, หน้า 92)

พระเวททั้ง 4 ประเภทนี้เป็นคัมภีร์ที่ยิ่งใหญ่ของพราหมณ์ พระเวทที่สำคัญยิ่งคือ อถรรพเวท อันเป็นคัมภีร์แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ทางเวทมนต์คาถา เรียกร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตลอดจนวิญญานภูตผีให้ช่วยเหลือให้พ้นภัยหรือสาปแช่งให้มีอันเป็นไปได้ตามใจปรารถนา มี 8 ประเภท คือ

1. พระเวทแก้โรคต่าง ๆ
2. พระเวทประสาน
3. พระเวทสะเดาะ เช่น สะเดาะกัญแจและโซ่ตรวน
4. พระเวทป้องกันตัว เช่น คาถาแคล้วคลาด
5. พระเวทแสดงปาฏิหาริย์
6. พระเวททำอันตรายผู้อื่น
7. พระเวทแก้ภูตผีปีศาจ เช่น คาถาสะกดวิญญาน

8. พระเวททำเสน่ห์ เช่น มนต์เทพธัญจน

ตัวอย่างคำแปลพระเวทบางบท

ฤคเวท

โอ้ วาสุเทพแห่งสรรพชนม์ พระองค์ปรากฏพระกายเพียงแต่มนุษย์ผู้เปโรเพลิงบริสุทธ์
แก่ชีวิต ในส่วนศักดิ์สิทธิ์ของคนเท่านั้น

ข้าจะเปโรประกายเพลิง และระวังให้ลูกเพลิงอยู่เป็นอตรา โอ้เทวะ โปรดเหยยความถี่กลับ
ของพระองค์แก่ข้า ข้าจะระวังให้ไฟชีวิตอันบริสุทธ์เรืองแสงอยู่เสมอ

ยชุรเวท

แม้หลังผ่านชีพแล้วหลายชาติ และโคจรผ่านพิภพนับพันวิญญานข้าก็มิได้หยุดหย่อน
จนกระทั่งข้าได้พบวิญญานบริสุทธ์ ทารกเกิดใหม่ของเจ้าแม่แห่งสวรรค์

แน่ ดูกิด นั้นไม่ใช่อื่นใดยิ่งไปกว่าวิญญานข้าเอง ข้าพ่งสู่วิญญานยิ่งขึ้น และภายในห้วง
สำนึกชั้นในของข้า ข้าก็ได้ประสบพระองค์ การเดินทางของข้าบรรลุดังจุดหมายที่สุดแล้ว

สามเวท

โอ้เทวะ โปรดประทานพรแก่ข้า ขอให้การขอพรวาระนี้เป็นวาระสุดท้าย ข้าจะมีทุกขอ
สิ่งอื่นใดอีกหลังเดี๋ยวนี้ แต่ขอให้ความปรารถนาสุดท้ายนี้จงสัมฤทธิ์ผลขอให้เราเป็นเอกภาพ ข้าจะ
สละตนเอง และไปสู่พระองค์อย่างสิ้นเชิง โปรดอนุญาติให้ข้าได้ทำเช่นนั้น

มิฉะนั้น เทวะ โปรดดำเนินมาเป็นเอกภาพกับข้า โปรดทำให้ข้าศักดิ์สิทธิ์อย่างชาว
สวรรค์ หรือมิฉะนั้นพระองค์ก็โปรดกลายเป็นมนุษย์เสียเอง ขออย่าให้มีความไกลกันหรือความ
แตกต่างกันในระหว่างพระองค์กับข้า

อถรรพเวท

ข้ามีทราบเลยว่า พระองค์สถิตอยู่เบื้องหลัง เมื่อข้ากำลังสาธยายมนต์ด้วยเสียงอันดังอย่าง
สำนึกในพระคุณ.

พระองค์สถิตอยู่ใกล้ข้า แม้เมื่อข้าหวนให้ถึงพระองค์ด้วยคิดว่าพระองค์ทรงอยู่แสนไกล
จากข้า คำวิงวอนของข้านั้นทวยเทพแห่งสวรรค์ย่อมได้สดับ และพรจากพระองค์ย่อมไหลหลั่งพรั่ง
พรั่งมาจากทุกสารทิศ (เจือ สตะเวทิน, ม.ป.ป, หน้า 147-148)

อถรรพเวทในคัมภีร์ไสยศาสตร์แยกออกเป็น 2 นิยาย คือ

1. นิยายขาว หรือมนต์ขาว (White Magic) เป็นวิชาที่ใช้ในทางดี คือ ช่วยเหลือนมนุษย์ให้
มีความปลอดภัยและมีความสุข เน้นอิทธิวิธีต่าง ๆ เช่น การดูเมฆเพื่อหาฤกษ์ยาม หรือวิธีที่เรียกว่า

สุรย์จันทร์ และสุรียกลา โดยสังเกตจากลมหายใจเข้าออก เป็นต้น ซึ่งไสยขานี้เชื่อว่าหากปฏิบัติตามแล้วจะเกิดสิ่งมงคลแก่ตัว

2. นิการดำ (Black Magic) เป็นวิชาที่ใช้ในทางชั่ว คือ เป็นการใช้อุปเท่ห์เล่ห์กลให้เกิดผลเดือดร้อนแก่ผู้อื่น สำหรับไสยศาสตร์ประเภทนี้ปรากฏในเรื่อง ได้แก่ การทำเสน่ห์ โดยเฉพาะการฝังรูปฝังรอย เป็นต้น

การรักษาคัมภีร์พระเวทใช้วิธีท่องจำสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน มีการถ่ายทอดให้กับพวกฤาษีอินเดียในสมัยโบราณ ฤาษีทั้งหลายเมื่อได้เรียนรู้พระเวทจากพระพรหมแล้วก็สั่งสอนให้กับสานุศิษย์ต่อ ๆ มา (สุนทร ณ รั้ง, 2545, หน้า 16)

คติการนับถือฤาษีเป็นอาจารย์นั้น เพราะฤาษีได้รับการนับถือว่าเป็นกลุ่มนักปราชญ์ที่ทรงความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้มาจากการเข้าสมาธิขั้นสูง หรือการเข้าฌานสมาบัติ 8 จนสามารถสื่อสารความรู้จากจักรวาล ได้รับความรู้อันยิ่งใหญ่จากพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ ความรู้ดังกล่าวคือความรู้ที่เป็นทิพย์ บางส่วนเกิดจากอำนาจอภิญา เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น ซึ่งทำให้ยังรู้ในแร่ธาตุและคุณสมบัติต่าง ๆ ตลอดจนคุณสมบัติของว่านยาในป่า และด้วยอำนาจจิตที่ละเอียดอ่อนจนสามารถรู้ถึงปริมาณอันละเอียด ทำให้ฤาษีมีความสามารถในการรู้เรื่องลับอันเกินกว่าที่มนุษย์ปุถุชนจะเข้าถึงได้อย่างน่าอัศจรรย์

ฤาษีคือกลุ่มบุคคลที่รู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ด้วยญาณทัศนะ นานวันเข้าความรู้ต่าง ๆ จากกลุ่มนักบวชเช่นฤาษีนี้จึงถูกเรียบเรียงขึ้นมากลายเป็นวิชาแขนงต่าง ๆ เช่น ด้านการแพทย์ ด้านธรณีวิทยา ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ แม้กระทั่งด้านภูมิศาสตร์ ด้านการสงคราม เนื่องจากพระฤาษีนั้นมีความรู้จนเข้าถึงปริมาณ ฤาษีในยุคโบราณจึงเป็นผู้ชำนาญทั้งการศึก การสงคราม ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ และยังรู้ถึงเวทมนต์ พิธีกรรมในการให้พรและการทำลายล้างอย่างแยบยล ประกอบด้วยวิทยาการจากการคิดค้นและจากอำนาจจิต พิธีกรรมที่สามารถส่งผลอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ฤาษีกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับการนับถือมาแต่โบราณ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ฤาษีเป็นผู้ประพาศความเพียรเพื่อให้เข้าถึงพระเป็นเจ้า บรรลุธรรมขั้นสูงที่เหนือกว่าปุถุชน มีคุณธรรมอันละเอียด มีตบะที่แก่กล้าอันเกิดจากการบำเพ็ญเพียรภาวนา ทำให้พระฤาษีกลายเป็นบุคคลที่พิเศษด้วยฤทธิ์อำนาจเหนือปุถุชน จึงทำให้พระฤาษีอยู่ในฐานะครูหรือบรมครู

อีกประการหนึ่งก็คือ คติความเชื่อเรื่องฤาษีนั้นเป็นคติที่สืบทอดต่อกันมาว่า พระฤาษีตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์นั้นคือเชื้อไขที่สืบทอดมาจากพระพรหม ในคัมภีร์ทางลัทธิพราหมณ์กล่าวว่า พระฤาษีกลุ่มแรก คือ บุตรของพระพรหม อันได้แก่ พระวศิษฐ พระฤาษีเคตม พระฤาษีนารท เป็นต้น จากชาติกำเนิดอันสูงส่งและความใกล้ชิดกับพระเป็นเจ้านี้เองทำให้พระฤาษีได้รับความนับถือ

และทำให้เชื่อกันว่าพระฤๅษีคือตัวกลางแห่งการเข้าถึงพระเป็นเจ้า การเข้าถึงธรรมชั้นสูง เป็นผู้บอกทางแห่งการบรรลุธรรม (ทิพยจักร, 2551, หน้า 33-35) และฤๅษีเป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่มีบทบาทอยู่ในสังคมของไทยสมัยโบราณ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมบางสาขาของไทยเรามากด้วย

ฤๅษี แปลว่า ผู้มีปัญญาอันได้มาจากพระผู้เป็นเจ้า ฤๅษีมีหลายชั้น เช่น ราชนฤๅษี (เจ้าฤๅษี) พราหมณฤๅษี (พรหมฤๅษี) เทวฤๅษี (เทพฤๅษี) มหรรฤๅษี (มหาฤๅษี) เป็นต้น และมีความรอบรู้สูงต่ำต่าง ๆ กัน มีอยู่ทั่วไปนับว่าเป็นพราหมณ์อย่างสูง (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2547, หน้า 137) ซึ่งมีการจัดลำดับไว้ดังนี้

1. พรหมฤๅษี หรือ พรหมรฤๅษี หมายถึง ฤๅษีที่สืบเชื้อสายมาจากพระพรหม หรือเป็นฤๅษีที่อยู่ในวาระพรหมณ์ เป็นผู้บำเพ็ญตบะอย่างขี้นงวดเหนือฤๅษีทั้งหลาย
2. เทพฤๅษี หรือ เทวรฤๅษี จัดว่าเป็นฤๅษีที่มีฐานะสูงสุดโดยชาติกำเนิด กล่าวคือ เป็นเทพมาตั้งแต่เกิดแล้วบำเพ็ญพรตถือเพศเป็นฤๅษีภายหลัง เพื่อสร้างตบะเดชะให้ยิ่งขี้นต่อไป แม้องค์พระศิวะก็ยังทรงใช้เวลาของพระองค์ไปในการบำเพ็ญพรตเป็นครั้งคราว พระองค์จึงได้พระนามว่า เทวรฤๅษี เช่นเดียวกับเทพฤๅษีองค์อื่น ๆ
3. ราชนฤๅษี หรือ ราชนรฤๅษี หมายถึง พระราชาที่สละราชสมบัติออกบวชเป็นฤๅษีจะโดยชั่วคราวหรือตลอดชีวิตก็ตาม เช่น พระชนกของนางสีดา พระราม พระลักษมณ์ เป็นต้น
4. มหาฤๅษี หรือ มหรรฤๅษี แปลว่า ฤๅษีผู้ยิ่งใหญ่ หมายถึง ฤๅษีโดยทั่วไปที่สามารถบำเพ็ญตบะได้อย่างอุกฤษฏ์ จนมีฤทธิ์เดชเป็นที่เกรงกลัวของเทวดาและอสูรทั้งหลาย
5. บรมฤๅษี (ปรมฤๅษี) หรือ ปรมรฤๅษี แปลว่า ฤๅษีผู้ยิ่งยอดไม่มีคำอธิบายจำเพาะเจาะจงว่ามีคุณลักษณะพิเศษทางใดโดยแน่ชัด บางทีอธิบายกว้าง ๆ ว่ามีลักษณะเหมือนเทพฤๅษี
6. สรตฤๅษี หรือ สรตรรฤๅษี คือ ฤๅษีที่แต่งคัมภีร์พระเวทโดยทั่วไป
7. กานธฤๅษี หรือ กานธรฤๅษี คือ ฤๅษีที่แต่งบทสวดบางบทโดยเฉพาะในคัมภีร์พระเวท (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 12, 2542, หน้า 5730-5731)

ในตอนปลายของยุคพระเวทอิทธิพลของพวกพราหมณ์ได้ก้าวถึงขีดสูงสุด พวกพราหมณ์ได้ก้าวถึงขีดสูงสุดและเป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาในทุกกรณี พิธีกรรมในยุคนี้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นจนกลายเป็นสิ่งที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในตัวของมันเองการประกอบพิธีกรรมในสมัยแรก ๆ ของยุคพระเวทนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเอาอกเอาใจเทพเจ้า เพื่อให้เทพเจ้าอำนวยความสุขหรืออำนวยผลที่ปรารถนาต่าง ๆ แก่ผู้ประกอบพิธีกรรมเมื่อทำการบวงสรวงแล้วเทพเจ้าจะอำนวยผลที่ต้องการได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับความกรุณาของเทพเจ้าเองมนุษย์ไม่มีอำนาจจะบังคับเทพเจ้าได้ แต่ตมมาถึงสมัยหลังเมื่อพวกพราหมณ์มีอำนาจในสังคมมากขึ้น และพิธีกรรมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น แนวคิดในเรื่องการบูชาัญเปลี่ยนไป นั่นคือพิธีกรรม

แต่ละอย่างมีความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเองกลายเป็นสิ่งที่พวกพราหมณ์ใช้บังคับเทพเจ้าให้อำนวยสิ่งที่ตนปรารถนา เชื่อกันว่าพิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นหากทำให้ถูกต้องตามระเบียบวิธีที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนไม่บกพร่องแล้ว พิธีกรรมนั้นก็จะบังคับเทพเจ้าที่ออกชื่อถึงในพิธีต้องอำนวยสิ่งที่พึงประสงค์ให้ ในทางตรงกันข้ามถ้าทำพิธีไม่ถูกต้องหรือคลาดเคลื่อนไปแม้แต่น้อยก็จะมีผลเป็นอย่างอื่นไปทันทีเช่นกัน

กล่าวกันว่าสูตรหนึ่งประกอบพิธีบูชาอัย สุรารุ่นยนต์ขึ้นมาจากหนึ่งมาเพื่อใช้ให้ไปฆ่าพระอินทร์ แต่เนื่องจากในขณะที่ทำพิธีออกเสียงร้ายพระเวทผดผื่นไปนิดเดียวหุ่นที่สร้างขึ้นแทนที่จะฆ่าพระอินทร์กลับถูกพระอินทร์ฆ่าตาย (สุจิตรา วรรณ, ม.ป.ป, หน้า 17) เวทมนต์คาถานี้จึงถือว่าเป็นกลไกสำคัญเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ เป็นคำอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับใช้บริกรรม หรือเสกเป่า เพื่อให้เกิดผลสมความปรารถนาในทางไสยศาสตร์ (เสฐียร โกเศศ, 2521, หน้า 227)

ไสยศาสตร์ในประเทศไทย

ไสยศาสตร์มีพื้นฐานมาจากประเทศอินเดีย โดยเดินทางเข้ามาในประเทศไทยทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เจ้าแห่งพิธีกรรม” ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยในระยะเดียวกับศาสนาพุทธ (ไสยเวทย์ เทวภูมิ, 2545, หน้า 12) เรื่องมีอยู่ว่า พระเจ้ามั่งตี้หรือเม่งเต้ พระเจ้ากรุงจีนได้แต่งตั้งไปสืบพระศาสนาในประเทศอินเดีย เมื่อปี พ.ศ. 608 คณะทูตได้กลับจากอินเดียและนำเอาพุทธศาสนามาด้วย เมื่อพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศจีนแล้ว พระเจ้ามั่งตี้ก็ทรงดำเนียรฐประศาสน์นโยบาย โดยเปลี่ยนจากการใช้แสนยานุภาพมาใช้ธรรมานุภาพในการขยายอาณาเขต โดยส่งทูตไปเจรจาบรรดาประเทศต่าง ๆ

คณะศาสนาทูตได้เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในนครยาลาว อาณาจักรไทย ซึ่งมีขุนหลวงเมหาหรือลิ่วมาเป็นประมุข มาในปี พ.ศ. 612 ขุนหลวงเมหาเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นข้อธรรมอันวิเศษ จึงพร้อมด้วยชาวไทยชั้นหัวหน้า 77 คน พลเมืองไทย 51,890 ครัว รวมจำนวน 553,711 คน ประกาศตนเป็นพุทธมามกะรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (กาญจนาภรณ์, 2506, หน้า 45-46) แต่แม้ว่าชนชาติไทยจะยอมรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้วก็ตาม ก็ยังคงนับถือการเซ่นสรวงผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าที่เจ้าทาง และผีฟ้าหรือผีแถน เจ้าป่าเจ้าเขาอยู่

ชนชาติไทยได้นับถือพุทธศาสนาปะปนกับศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์สืบมาช้านาน จนกระทั่งพระเจ้าสิงหนวัติลงมาตั้งเมืองนาคพันธุ ก็มีพวกพราหมณ์มาด้วย ซึ่งถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีอันเป็นสิริมงคลให้ และเป็นผู้จัดพิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกษัตริย์ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2514, หน้า 629-630) ศาสนาพราหมณ์จึงมีอิทธิพลเหนือประชาชน เพราะเข้ามาทางสายของพระมหากษัตริย์ เริ่มแพร่หลายใช้เป็นธรรมเนียมทำกันในวังก่อนที่จะออกมาแพร่หลายนอกวัง

จะเห็นได้ว่าพิธีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นั้นมีมากมาย เช่น พิธีลงอุ้งของพระราชโอรส พระราชธิดาที่ประสูติใหม่ พิธีโสกันต์ พระราชพิธีเสวยราชย์ พระราชพิธีดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีจรดพระนังคัล พระราชพิธีจองเปรียง เป็นต้น

พระราชพิธีที่จัดในพระราชวัง ต่อมาก็เลื่อนไหลออกไปนอกวัง โดยชาวบ้านนำไปพลิก เพลงปฏิบัติในทุกกรณี เพียงแต่กรรมวิธีเท่านั้นที่แตกต่างกัน แต่ที่คล้าย ๆ กันก็คือ ในพิธีต่าง ๆ ของชาวบ้านหรือในราชพิธีที่จัดในพระราชวังจะต้องมีพิธีพราหมณ์และพิธีสงฆ์รวมกัน แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องดำเนินการพิธีพุทธก่อนพิธีพราหมณ์

การดำเนินการในราชพิธีจะมีการจดจารไว้เป็นระเบียบแบบแผนชัดเจน เช่นเดียวกับพิธีต่าง ๆ ของชาวบ้านก็จะมีกรจดจารไว้เช่นเดียวกัน และสืบทอดพิธีประเพณีสืบทอดต่อมาตามแบบแผนที่จารึกไว้ โดยไม่มีการแก้ไขพลิกเพลงอย่างเด็ดขาด เชื่อกันว่า การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นการประทุษร้ายเป็นเรื่อง “นอกครู” และเป็นการ “ผิดครู” ถึงขั้นจะเกิดวิบัติภัยภายในสามวันเจ็ดวัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูบางคนถึงกับกำกับคำสาปแช่งไว้ที่ท้ายตำราห้ามมิให้ใครมาคัดลอกเปลี่ยนแปลงตำราเหล่านี้โดยเด็ดขาด และถ้อยคำที่ใช้เขียนแช่งไว้นั้นก็แตกต่างกันไปตามอารมณ์ของครูแต่ละท่าน บางท่านก็หวงตำราถึงขั้นสาปแช่งไม่ให้บอกต่อใคร เก็บไว้จนตัวตายไปพร้อมกับเอาตำราติดตัวไปด้วย จึงเชื่อกันว่ามีตำราและอาคมที่แกร่งกล้าหลายตำราสูญหายไปพร้อมกับเจ้าของ เช่น อาคมล่องหนหายตัวชั่วจิตใจ อาคมย่นระยะเวลาที่เรียกว่า “เหิน” อาคมที่ใช้ในการเล่นแร่แปรธาตุ อาคมที่ใช้ในการตัดเหล็กไหล เป็นต้น (ไสยเวทย์ ภูมิเทว, 2545, หน้า 12-13)

ไสยศาสตร์จึงถือว่าเป็นศาสตร์เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยในบรรดาศาสตร์ทั้งหลาย และมีอิทธิพลมากที่สุดศาสตร์หนึ่งสำหรับคนไทย มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์กฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม ประมาณ พ.ศ. 2168 ให้จัดตั้งกระทรวงแพทยาคมเพื่อชำระคดีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคุณไสย เสน่ห์ยาแฝด ผังรูปด้วยวิทยาคม กฎหมายบัญญัติลงโทษผู้กระทำความผิดในการใช้คุณไสยและวิทยาคมทำร้ายผู้อื่นทางอาญา กระทรวงนี้มีผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาคมเป็นบุคลากร มีหน้าที่สอบสวนพิจารณาโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการกระทำทางไสยศาสตร์ โดยเฉพาะ (ยอดธง ทับทิวไม้, 2543, หน้า 33) หรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 – 2404 กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยเรื่องไสยศาสตร์ในการใช้คาถาอาคม การทำเสน่ห์ ดังนี้คือ

“ด้วยเงินแสงผัวอำแดงอัมภรรยา ตั้งบ้านเรือนและจอดแพอยู่ใกล้บ้านพระยาสามภพพ่าย พระยาสามภพพ่ายจับได้กระทงกระดามมีชื่อพระยาสามภพพ่ายและภรรยา และชื่อเจ้าจอมอยู่ข้างใน ซึ่งเป็นญาติพระยาสามภพพ่าย และชื่ออำแดงสุนบ้านใกล้เคียง แลทาสอำแดงสุนอยู่ในพื้น

กระทง แล้วมีหมากพลูกำหนึ่ง เทียนเล่มหนึ่ง จุลลอมมา...จึงมีพระราชโองการดำรัสว่า กิริยาที่จีน
แสดงทำนองนั้นเหมือนกับคนเสียจริต ถ้าว่าเพศบ้านเพศเมืองอันนี้ไม่ถือว่าเขียนชื่อกระทงทำวิชาให้ป่วยไข้
ล้มตาย เกิดรำเพร่าพดขมบต่าง ๆ แลถ้าว่าราษฎรไม่สะดุ้งสะเทือนต่อการอย่างนี้แล้ว ก็ควรจะ
ตัดสินใจว่า กิริยาของคนเสียจริตให้เป็นแล้วเลิกไป แต่เพราะเพศรำเพร่าพดแลการกระทำวิชาการต่าง ๆ
มากนักจนเป็นการที่หากินของพวกทำวิชาพวกหนึ่งอวดว่าเป็นหมอทำ พวกหนึ่งอวดว่าเป็นหมอแก้
ฝ่ายผู้ที่เชื่อก็สอแต่สินจ้างสินบนให้มากระทำกันบ้าง ที่สงสัยว่าถูกกระทำก็มากันมาแก้ไขวุ่นไป
ต่าง ๆ เพราะฉะนั้นพระราชกำหนดกฎหมายเก่า จึงว่าให้จับคนเป็นขมบผีปอบฆ่าเสียก็มี แลว่าถ้า
จับเลขยันต์ได้ในกำลังกุมความให้ปรับคดีเป็นแพ แลมีเบี้ยปรับก็มี แลอย่างแต่ก่อนแพทย์หมอที่
อวดเก่งว่ามีวิชาได้ทำเสน่ห์เล่ห์มนต์ หรือทำจะให้ป่วยไข้ล้มตาย ถ้าการเกี่ยวข้องเข้ามาใน
พระราชวังแลข้าราชการ ก็ได้ลงพระราชอาญาถึงประหารชีวิตเสียก็มี จำไว้ ณ ที่นี้ คุณก็มีเป็นตัวอย่างมา
เป็นหลายเรื่องหลายราย” (พหลหลวง, 2511, หน้า 418-420)

นับได้ว่าไสยศาสตร์มีมาในสังคมไทยนับร้อย ๆ ปี โดยเฉพาะในยามสงครามจะมีการทำ
พิธีเพื่อให้ผู้ไปออกรบเกิดขวัญและกำลังใจให้รบชนะ (ไตรเทพ ไกรกู, 2552, หน้า 6) หรือมีการทำ
ให้ร่างกายคงทนต่อศาสตราวุธทั้งหลาย ที่เรียกว่า “คงกระพันชาตรี” อันหมายถึงถึงวิทยาคมด้าน
อาคมต่าง ๆ ที่ผู้ชวยต้องศึกษา เพื่อใช้ประกอบในการรบเมื่อจะต้องรบใช้ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก
ชาวไทยในสมัยโบราณส่วนใหญ่จึงมีความรู้เรื่องอาคมติดตัวมาคนละเล็กคนละน้อย โดยอาศัยศึกษา
จากที่วัดดอนบวชเรียน โรงเรียนที่สอนไสยศาสตร์ในสมัย โบราณจึงเป็นวัด เพราะพระสงฆ์ส่วน
ใหญ่ที่มีประสบการณ์ในเชิงวิชาอาคมและเคยผ่านสมรภูมิรบมาแล้วนั้น มักจะเข้ามาบวชอยู่ตามวัด
ต่าง ๆ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ตนเองฆ่าตายในสนามรบ หรือร่างกายขราลงไม่สามารถ
ออกรบได้ตั้งแต่ก่อน ก็เข้าวัดบวชเพื่อหาความสงบในบั้นปลายชีวิต แต่ก็มีที่ต้องเปิดสอนวิชาอาคม
และการสอนฝึกเพลงดาบเพลงทวนที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญให้กับเด็กรุ่นหลัง ๆ สืบต่อไป ดังใน
สมัยอยุธยาที่มีสำนักเรียนที่โด่งดังที่สุดในประวัติศาสตร์ คือ สำนักวัดพุทไธสวรรย์ (ไสยเวทย์
เทวภูมิ, 2545, หน้า 14-15)

ในการถือเวทมนต์คาถา ผู้ถือต้องมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน ถ้าปราศจากความเชื่อเสียแล้ว
มนต์คาถาก็ไม่มีความขลัง ฉะนั้นในการเรียนคาถาอาคมจึงมีการทำพิธีเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นด้วย
ประการต่าง ๆ วันเรียนก็เลือกเอาวันอังคาร มีการตั้งขันชกครู มีหัวหมูบายศรี หรือบางกรณีต้องไป
สอนไปเรียนกันในป่าช้าเวลากลางคืน เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นพิธีการที่สร้างขึ้นเพื่อปลูกศรัทธา
ความมั่นใจนั่นเอง

กำลังจิตของผู้ที่จิตใจเข้มแข็ง ก็ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้แรงหนึ่ง ดวงจิตที่มีกำลังนั้นจะแบ่งพลังงานช่วยเหลือผู้อื่นได้ หรือใช้พลังงานนั้นบันดาลให้บังเกิดผลตามต้องการได้ เช่น ให้อยู่ยงคงกระพัน ให้อ่องหนหายตัวได้ เป็นต้น บุคคลที่จะมีกำลังจิตเช่นนั้นจะต้องมีสมาธิคือความมั่นคงในใจ ไม่มีความสะอึกสะเทือนทางจิตอาคมคาถาจึงจะขลัง ถ้าจิตใจไม่มีสมาธิแล้ว ก็บริกรรมคาถาให้อู้งงต้องไม่ได้ โดยเฉพาะมนต์คาถาที่เอาไปจากหัวข้อธรรมในพุทธศาสนา จำพวกหัวใจพระสูตร หรือหลักธรรมต่าง ๆ เช่น หัวใจอิตปิโส ก็มีสามคำว่า “อิ สวา สุ” หัวใจพรหมวิหารว่า “เม ก มุ อุ” หัวใจอริยสัจว่า “ทุ ส นิ ม” หัวใจอภิธรรมว่า “จิ เจ รุ นิ” เป็นต้น

ในการร่ายคาถาเหล่านี้ อาจารย์ทางเวทมนต์ก็บังคับให้ร่ายเป็นคาบ คือท่องวนเวียนกันเป็นวงกลม เช่น หัวใจพรหมวิหาร ซึ่งถือกันว่าเป็นคาถาหมานิยมก็ท่องว่า “เม ก มุ อุ ก มุ อุ เม มุ อุ เม ก อุ เม ก มุ” ดังนี้เป็นคาบหนึ่ง และวันหนึ่งก็จะหาเวลาร่ายคาถาให้ครบร้อยแปดคาบ จะเห็นว่าผู้ที่ร่ายคาถาเป็นคาบได้จะต้องใช้ความตั้งใจอย่างมาก

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ สรุปได้ว่า อำนาจความขลังความศักดิ์สิทธิ์ของมนต์คาถานั้น ก่อขึ้นจากดวงจิต เป็นพลังงานที่หลั่งไหลออกจากจิตนั้นและจิตที่มีตบะเดชะเช่นนั้น จะต้องเป็นจิตที่มั่นคงแจ่มใส ซึ่งเกิดจากผลแห่งการคิดดี พูดดี และทำความดีเป็นสำคัญ บุคคลที่ได้รับการฝึกหัดอบรมทางจิตมามาก ย่อมมีอำนาจทางจิตอาจจะเสกเป่ามนต์คาถาให้เกิดความขลังขึ้น (อรุณ เวสสุวรรณ, 2518, หน้า 216-218)

มนต์คาถาที่ใช้ในประเทศไทย

มนต์คาถาที่นำมาใช้กันอยู่ในประเทศไทย ท่านแบ่งที่มาและแหล่งที่ใช้กันในท้องถิ่นต่าง ๆ คือ

1. มนต์คาถาที่ใช้กันในภาคกลาง ข้อความในบทมนต์เหล่านี้จะมาจากศาสนาพราหมณ์ จะอ้างอิงถึงพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหมเป็นหลักหรือจะขาดเสียมิได้
2. มนต์ที่ใช้กันอยู่ในภาคเหนือ มนต์ประเภทนี้จะเอามาจากพม่า อันต่อเนื่องและสืบทอดมาจากทิเบตอีกทอดหนึ่ง โดยทิเบตจะนิยมนับถือภูตผีปีศาจ เนื้อความของบทมนต์ในภาคนี้จะมีข้อความเกี่ยวกับภูตผีปีศาจเสียเป็นส่วนใหญ่
3. มนต์ที่อยู่ในภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มนต์เหล่านี้เป็นมนต์ที่หนักไปทางด้านจิตวิทยา จะกล่าวถึงความเข้มแข็งทางจิตใจของตนเองหรือกำลังใจของตนเอง (ยอดธง ทับทิมไม้, 2543, หน้า 39-40)

ประเภทของไสยศาสตร์ในสังคมไทย

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ (2543, หน้า 109-111) ได้อธิบายว่า นอกจากไสยศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะของชนชั้นทางสังคมแล้ว ยังมีไสยศาสตร์ที่เป็นกลาง ๆ ที่ไม่มีสังกัดชนชั้นอีกด้วย โดยไม่ว่าจะมาจากชนชั้นใดก็ตาม จะมีความเชื่อในไสยศาสตร์เหล่านี้เช่นเดียวกัน ไสยศาสตร์ของสามัญชนทุกชั้นอาจแบ่งออกได้กว้าง ๆ เป็น 4 ประเภท คือ

ไสยศาสตร์แห่งความศักดิ์สิทธิ์

ลัทธิ “เกจิอาจารย์” เป็นลัทธิบูชาความศักดิ์สิทธิ์ของพระภิกษุหรือนักบุญที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเชื่อกันว่ามีอิทธิฤทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติที่จะคลั่งคลุ้มคลั่งกายศ หรือปกป้องภัยให้แก่ผู้ที่เคารพกราบไหว้ได้ เช่น ในกรณีของ “หลวงปู่แหวน” ในอดีต หรือ “หลวงพ่อกุณ” ในปัจจุบัน

ลัทธิ “รูปเคารพ” เป็นลัทธิที่กราบไหว้บูชาวัตถุต่าง ๆ ที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่าวัตถุเหล่านั้นมีอิทธิปาฏิหาริย์ สามารถปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายหรือโรคภัยไข้เจ็บ หรือบันดาลโชค ลาภให้ได้ เช่น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ พระพรหม (เอราวัณ) ตลอดจนเครื่องรางของขลังต่าง ๆ มีพระและตะกรุด เป็นต้น

ไสยศาสตร์แห่งการทำนายทายทัก

ลัทธิ “โหราศาสตร์” เป็นลัทธิที่เชื่อในเรื่องอำนาจของดวงดาวต่อชะตาชีวิตมนุษย์หรือต่อชะตาบ้านเมืองโดยรวม สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในทางจิตวิทยาได้ชั่วคราว ด้วยการทำนายทายทักเรื่องของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ การดูดวงชะตาราศีจึงเป็นที่นิยมกันมากในหมู่สามัญชนทุกชนชั้น

ไสยศาสตร์แห่งการทรงเจ้าเข้าผี

ลัทธิ “ทรงเจ้าเข้าผี” เป็นลัทธิที่เกี่ยวข้องกับการติดต่ออำนาจลึกลับโดยตรง ไม่ว่าอำนาจนั้นจะเป็นเทพหรือผี ที่มนุษย์ต้องการติดต่อกับ มีหลายรูปแบบ เช่น การทรงเจ้าเทพ จากเทพนิยายที่ไม่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ การเข้าทรงบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่น กษัตริย์ในอดีตหรือบุคคลที่มีชื่อเสียงในอดีต การเล่นผีถ้วยแก้วหรือผีตะกร้า เป็นต้น นอกจากนี้บางครั้งในระหว่างพิธีอาจมีการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยการแทงลิ้น แทงแก้ว หรือลุยไฟอีกด้วย

ลัทธิ “ทูตสวรรค์” เป็นลัทธิที่เชื่อในเรื่องอำนาจลึกลับของศาสดาองค์ใหม่ซึ่งเข้ามาแทนที่ศาสดาของศาสนาเดิม เจ้าของลัทธิมักจะอ้างว่าตัวเองเป็นศาสดาองค์ใหม่ได้โดยตรง เช่น ลัทธิ “ศรีอาริย์” ลัทธินี้อ้างว่ายุคของพระศรีอาริย์มาถึงแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ให้บรรดาสาวกเลิกนับถือพระพุทธเจ้า แล้วหันมานับถือพระศรีอาริย์แทนโดยผ่านทาง “คณะรัฐมนตรีสวรรค์” “ข้าราชการสวรรค์” และ “ศาลสวรรค์” มีการเขียนคัมภีร์กล่าวหาพระพุทธเจ้าต่าง ๆ นานา และทุก

คนต้องฟังคำสั่งและคำตัดสินจากศาลสวรรค์ นับว่าเป็นไสยศาสตร์แห่งการทรงเจ้าเข้าผีที่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง

ไสยศาสตร์แห่งไสยดำ

ลัทธิ “ไสยดำ” เป็นลัทธิที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจลึกลับในการควบคุมบุคคลอื่นโดยตรง ไม่ว่าอำนาจนั้นจะเป็น “เสน่ห์” เพื่อให้คนอื่นหลงใหล หรือจะเป็น “คุณไสย” เพื่อทำร้ายคนอื่นก็ตาม เช่น การเสกหนังสือหรือตะปูเข้าท้องของศัตรู การทำเสน่ห์ยาแฝด ลงนะหน้าทอง หรือการใช้น้ำมันพรายเพื่อให้ผู้อื่นหลงใหล เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีการแบ่งไสยศาสตร์เป็นประเภทต่าง ๆ ตามความเชื่อของคนไทยอีกมากมาย เช่น

วิญญาน หรือผีसागเทวดา

ตามหลักพุทธศาสนาถือว่าวิญญานเป็นนามธรรม ที่มีลักษณะคล้าย ๆ พลังงานทางวัตถุ หากแต่เป็นพลังงานด้านนามธรรม มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา อำนาจการบันดาลของวิญญานทำให้เกิดโอปาติกะ (สัตว์ที่ผุดขึ้นเอง) ซึ่งอาจเป็นเทวดา สัตว์นรก หรือเปรตก็ได้ การติดต่อกับโอปาติกะตามความเชื่อทางไสยศาสตร์สามารถทำได้โดย

อาหาสาปัญหา คือ เชิญเทวดาในกระเจกแล้วถามปัญหา เช่น ผีด้วยแก้ว

กุมาริปัญหา คือ เชิญเทวดาเข้าสิงในสัตว์ของกุมาริ เช่น การเข้าทรง

การเข้าสมาธิติดต่อ หรือการเข้าสมาธิติดต่อซึ่งผู้ที่จะทำได้ต้องเป็นผู้ที่ได้สมาธิขั้นสูง

เท่านั้น (รัชนีกร เสริมรัฐ, 2536, หน้า 185)

การทรงเจ้าเข้าผี หมายถึง การเชิญเจ้าหรือเรียกผีมาเข้าคนซึ่งเรียกว่าคนทรง เพื่อถามเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่ต้องการ เช่น ถามเหตุการณ์ ถามเนื้อคู่ โชคลาภ ของหาย หวยเบอร์ เป็นต้น

การเข้าทรงจะต้องมีคนทรง และจะต้องแต่งกายสะอาดนุ่งขาวห่มขาว มีผ้าขาวปรองนัง เครื่องประกอบมีข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน หมากพลูเป็นเครื่องบูชาธรรมดา แต่ถ้าทราบว่าเจ้าองค์ใดชอบอะไรก่อนแล้ว จะต้องจัดหามาให้ครบ เช่น ชอบเหล้า นูหรี หมากคำ หัวหมู บายศรีต้องจัดให้ครบ จัดตั้งบูชาให้เรียบร้อย คนทรงบางคนเชิญเจ้าเข้าทรงได้ด้วยตนเองไม่ต้องมีผู้ใดช่วยเชิญ (อุคม เขยทิวส์, 2545, หน้า 201)

ลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผี ดั้งเดิมมีกำเนิดมาในสังคมมนุษย์ควบคู่กับศาสนาและไสยศาสตร์ มีความเชื่อเรื่องผี วิญญาน และการใช้ไสยศาสตร์เป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งลัทธินี้ก็จะมีความเชื่อทั้งเทพและผี ซึ่งทั้งสองอย่างจะมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งคือ มีสถานะเป็นวิญญาน หรือ เป็นเพียงอากาศธาตุ ไม่มีตัวตนมีแต่จิตวิญญานเท่านั้น จึงไม่มีความสามารถที่จะติดต่อกับมนุษย์โดยทั่วไปได้ จำเป็นจะต้องจับหว่างเข้ามาอาศัยในการดำเนินงานชั่วคราว อันที่จริงในลัทธิทรงเจ้าเข้าผีจะมีทั้งเทพ เช่น

พระพรหม พระนารายณ์ และผี เช่น เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าขอมือเหล็ก เจ้าฝาคีดินแดง เจ้าพ่อพญาแล ฯลฯ แต่ทั้งเทพและผีจะได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นวิญญาณมาประทับร่างทรง เพื่อทำหน้าที่ต่าง ๆ เหมือนกัน รวมทั้งมักมีความเชื่อในหมู่ร่างทรงด้วยกันเองว่าไม่มีผีในลัทธิพิธีแต่จะมีเฉพาะ “เทพ” เพราะเทพช่วยเหลือมนุษย์ แต่ผีมักจะให้โทษและความเดือดร้อนแก่มนุษย์ เทพในลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผี ๆ ไม่ได้มีเฉพาะเทพในศาสนาฮินดู แต่วิญญาณของพระสงฆ์และเจ้านายองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) สมเด็จพระปิยะมหาราช (เสด็จพ่อ ร.5 หรือป้า) สมเด็จพระเจ้าตากสิน (เจ้าพ่อจอมทัพ) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระองค์ดำ) รวมทั้งเจ้าแม่กวนอิมและเทพเจ้าที่มาจากศาสนาของจีน ก็มีสถานะความเชื่อและพิธีกรรมนี้ด้วยเช่นกัน

ทั้งเทพและผีจะต่างกันที่ลำดับชั้น และในหมู่เทพและหมู่ผีเองก็มีลำดับชั้นสูงต่ำลดหลั่นกันไปอีก เทพกับผียังแตกต่างกันที่ฝ่ายแรกเป็นตัวแทนของธรรมชาติหรือคุณงามความดี ส่วนฝ่ายหลังเป็นตัวแทนของมาร ธรรมหรือความชั่วร้าย

องค์เทพที่ลงมาประทับทรง ว. จินประดิษฐ์ ได้จัดแบ่งองค์เทพที่ลงมาประทับทรงออกเป็น 5 จำพวก ได้แก่

1. องค์เทพ ท่านจะลงมาประทับทรงเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์ทั้งหลายที่กำลังได้รับความเดือดร้อน เช่น ป่วยไข้ ท่านจะช่วยรักษาปัดเป่าให้หายและอีกอย่างหนึ่งท่านก็หวังจะสร้างบารมีในการสืบสวนบำรุงคุณธรรม และจรโลงพระศาสนาให้มีความเจริญสืบต่อไป ท่านจึงต้องเลือกหาแต่คนดี ๆ ที่มีจิตใจงามที่เป็นร่างทรงของท่าน ในบรรดาองค์เทพจำพวกนี้ก็มี เช่น พระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระลักษมี พระพินนศ พระขันตกุมาร พระคงคา และพระฤๅษีในชั้นเทพ

2. องค์พรหม ท่านจะเลือกจับร่างที่มีบารมีมาก ๆ ที่เคร่งในการปฏิบัติและยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม คุณธรรมทั้งปวง เช่น มีพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ซึ่งเป็นวิหารของพระพรหม ถ้าหากร่างชั่วช้าสารเลวมีจิตใจสกปรกท่านจะไม่ลงเป็นอันขาด เพราะว่าพระพรหมทุก ๆ องค์ท่านจะเป็นผู้ปฏิบัติรักษาศีลด้วยกันทั้งนั้น หากลงมาก็จะช่วยในด้านบุญทานการกุศลโดยทั่วไป ช่วยเหลือมนุษย์ในการประทานพร รักษาโชค บันดาลลาภ

3. องค์เจ้า คำว่าเจ้านี้มีอยู่ทั่วไปทุก ๆ ศาสนา ทุก ๆ ภาษาแต่ส่วนใหญ่จะเป็นคำเรียกของชาวจีนเสียมากกว่า เช่น เจ้าพ่อ นั่น เจ้าแม่ นี่ เป็นต้น การประทับทรงท่านก็จะทรงในแบบธรรมดา บางองค์มีอิทธิฤทธิ์เมื่อลงมาประทับทรงแล้วก็จะต้องเชือดลิ้นเขียนสูตรทางปากด้วยเหล็กแหลม นั่งเก้าอี้ตะปู ขึ้นบันไดคาบ ลุยไฟตามแต่ที่จะแสดงออกมาให้เห็นเป็นอภินิหารตามรูปการณ บางองค์ก็จะลงมาประทับแบบนั้น ๆ ไม่แสดงอิทธิฤทธิ์อะไรทั้งนั้น ท่านจะทรงไว้ซึ่งบารมี การลงมาประทับทรงนี้ก็เนื่องมาจากการสร้างบารมี รักษาโรคภัยให้มนุษย์

4. ผี คือบุคคลทั่วไปที่ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ยังเหลือแต่เพียงวิญญาณที่มีความผูกพันห่วงใยในสิ่งต่าง ๆ เช่น ห่วงสมบัติ ห่วงบ้าน ห่วงที่ดิน และห่วงในสิ่งที่เขารัก ห่วงลูกหลาน วิญญาณก็ไม่ยอมไปผุดไปเกิด คอยช่วยดูแลคุ้มครองป้องกันมิให้บังเกิดสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม บางครั้งก็จะเข้าสิงผู้คนเพื่อจะบอกกล่าวเล่าแจ้งเพื่อให้รู้ล่วงหน้าในสิ่งที่จะเกิดขึ้นและแนะนำให้รู้จักว่าเขาเป็นใคร

5. วิญญาณพนजर คือ พวกผีตายโหง ยังไม่ครบกำหนดเวลาตายวิญญาณจึงท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ พวกไหนไม่มีนิสสัยชั่วช้าสารเลวมาตั้งแต่ยังเป็นมนุษย์ก็มักจะมีจิตเป็นอันธพาล เที้ยวเกะกะเกรอยู่รำไป เที้ยวถึงคนโน้นเข้าคนนี้เพื่อจะได้กินเครื่องเซ่น เที้ยววังแกมมนุษย์ให้ได้รับความเดือดร้อน เสียเงินเสียทองเจ็บไข้ได้ป่วยกันตลอดไป

ที่มาขององค์เทพในลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผีจากหนังสือ “เปิดประตูตำหนักทรง” พบว่า องค์เทพมีที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

องค์เทพในคติของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ได้แก่ ฤๅษี หมอชีวกโกมารภักดิ์ พระพินนศ พระอุมาเทวี พระมหาพรหม พญาครุฑ พระนารายณ์ พระศิวะ

องค์เทพและเจ้าในคติของศาสนาพุทธนิกายมหายาน และศาสนาขงจื้อของจีน ได้แก่ เจ้าแม่กวนอิม ปู่ชาหวองหย่า เจ้าแม่อาเนีย เทพเจ้าน้ำเต้าแซงกุง ไต้เซี่ยฮุด โจ้ว

พระมหากษัตริย์และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้แก่ พระเจ้าตากสิน พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (เสด็จเตี่ย) สมเด็จพระปิยะมหาราช (เสด็จพ่อ ร. 5) สมเด็จพระศรีสุริเยทัย (แม่ย่า) สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมอัครราชเทวีอัครมเหสีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว (พระนางเรือล่ม)

พระสงฆ์หรือเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ หลวงปู่ศุข หลวงปู่ขาว หลวงปู่โต ผีอารักษ์หลักเมืองและบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่ เจ้าแม่จามเทวี เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อเขาเขียว (สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, ม.ป.ป, หน้า 83-92)

คนไทยแม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา แต่ความเชื่อในเรื่องผีสางเทวดาก็ยังคงได้รับการยอมรับนับถือมาช้านาน การนับถือผีสางเทวดาของมนุษย์ได้มีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจและความมั่นใจแก่มนุษย์เป็นอย่างมาก

เรื่องผีแสดงให้เห็นความเชื่อของคนไทย ซึ่งเชื่อว่าเมื่อคนบางคนตายไปยังไม่ไปเกิดใหม่ อาจเป็นเพราะตายอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว หรือยังมีความห่วงใยในญาติพี่น้องหรือสมบัติอยู่ วิญญาณจึงเที่ยวหลอกลอนคน ผีที่เล่ากันว่าชอบมาหลอกลอนมาก ได้แก่ ผีตายโหง คือผีคนตาย เนื่องจากอุบัติเหตุหรือถูกฆาตกรรม เนื่องจากการตายจากอุบัติเหตุหรือถูกฆ่าเป็นการตายอย่างไม่

ทันรู้ตัว วิญญาณจึงมักเที่ยวหลอกลอนสิ่งผู้ในร่างคนหรือสิ่งอยู่ตามสถานที่ที่ตาย เช่น ถนนบางแห่ง สะพาน แม่น้ำ โรงแรม เป็นต้น

ไสยเวทย์ เทวภูมิ (2545, หน้า 75-76) ได้อธิบายถึงอาการของผู้ที่ถูกวิญญาณหรือผีเข้าสิงว่ามีอาการ ดังต่อไปนี้

1. จะนอนหลับตลอดวัน ไม่ลุก ไม่พูด แต่กลางคืนจะเดินพลุกพล่าน กระสับกระส่าย
2. เรียกกินแต่ของสด ๆ คาว ๆ บางรายกินทั้งดิบ ๆ
3. ตาขวาง มองเห็นตาขาวมากกว่าตาดำ
4. ซุกอยู่ตามมุมห้อง ไม่ยอมสบตาผู้คน
5. เวลาพูดก็มีแต่เรื่องขู่เข็ญ คำทอว่าที่สิง บางรายประกาศตัวเองว่าเป็นใคร มาทำไม

ผิวนั้นแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 พวก คือ ผีดี และผีร้าย ผีดีนั้นปกติมีใจเป็นกลาง ๆ ไม่ให้ดีให้ร้ายแก่ใครวันแต่จะทำให้โกรธ ถ้ามีความกลัวเกรงแสดงความเคารพนบนอบขอความคุ้มครองหรือขออะไรจากท่าน ก็ถือกันว่าท่านก็ให้ถ้าทำพิธีขออย่างถูกต้อง

สำหรับความหมายของคำว่า “ผี” นั้น มณี พยอมยงค์ (2529, หน้า 195) กล่าวว่า สิ่งใดก็ตามที่เราไม่สามารถมองเห็นตัวได้ แต่เราเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์เดชอำนาจเหนือคน อาจให้ดีหรือให้ร้าย คือให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ สิ่งเหล่านี้เรากลัวเกรงและบางทีก็นับถือด้วย เราเรียกสิ่งที่ว่านี้ว่า “ผี” ผีนั้นตัวจริงเป็นอย่างไร ไม่มีใครทราบ ทราบแต่ว่าถ้าผีต้องการให้เห็นตัวมักจะสำแดงเป็นรูปร่างต่าง ๆ ไม่ชัดเจน หรือไม่ก็เป็นรูปร่างต่าง ๆ ตามแต่ผีต้องการให้เห็น หรือตามที่เราจะเห็นไปเอง

ผีดีนี้แต่เดิมเราเรียกว่า ผีฟ้า เพราะท่านอยู่บนฟ้า ภายหลังเราได้คำว่าเทวดาจากอินเดีย เราก็เลยใช้คำนี้แทน กษัตริย์เขมรแต่โบราณก็ถือกันว่าเป็นเทวดาเหมือนกัน ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เมื่ออ้างถึงพระเจ้าแผ่นดินเขมรสมัยนั้นก็กล่าวว่า “ผีฟ้าเจ้าเมืองศรีโยธราช” ผีฟ้าในที่นี้ก็คือเทวดานั้นเอง ที่เรียกกันอย่างนี้ก็เพราะคนแต่ก่อนถือว่าแม้พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องมีฤทธิ์ดุจผี คนจึงนับถือและกลัวเกรง เหตุนี้ในคดีเรื่องผีฟ้าหรือเทวดาจึงแบ่งออกเป็น 3 พวก คือ

1. วิสุทธิเทพ ได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ เพราะมีความงดงามและบริสุทธิ์
2. สมมติเทพ ได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน เพราะมีอำนาจดุจเทวดาหรือเทียบเท่ากับเป็นเทวดา
3. เทวดาอยู่บนฟ้าจริง ๆ ซึ่งมีชาติชั้นวรรณะแบ่งออกเหมือนมนุษย์เช่นเดียวกัน

ความเชื่อว่ามีผีประจำอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาตินี้มีมานานแล้ว หลักฐานสมัยสุโขทัย เช่น ในหลักศิลาจารึกที่ 1 กล่าวถึงพระขงขี้ซึ่งเป็นผีประจำเขาว่าเป็นผีสำคัญของเมืองสุโขทัย

ถ้าเจ้าเมืองเช่นสรวงอย่างเหมาะสมถูกต้อง บ้านเมืองก็จะมั่นคงเจริญรุ่งเรือง ถ้าเช่นสรวงไม่ถูกต้อง บ้านเมืองก็จะฉิบหาย ดังความว่า

“มีพระขงจื๊อ ศิเทพดาในเขื่อนนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ผีพลีลูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้ดี พลีถูกต้อง ผีในเขื่อนบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย”

ในสมัยอยุธยาคนไทยยังกลัวเกรงผีมาก ในโองการแข่งน้ำ ตอนแข่งคนที่ไม่จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์มีการเชิญผีป่าผีดงผีถ้ำผีเขาให้พากันมาเกี่ยวเอาขวัญเอาวิญญาณไป กวีผู้แต่งบรรยายเห็นภาพผีที่น่าเกรงขามมาก ดังความว่า

“ผีดงผีหมื่นถ้ำ ถ้าหมื่นผา มาหน่น้ำหนนบก ดคนอกขอกฟ้าแมน แคนฟ้าตั้งฟ้าต่อ หล่อหลวงเต้า ทั้งเหง้าภูตพนัสบดี ศรีพรหมรักย์ยักษ์กุมาร หลายบ้านหลายเท่า ล้วนผีห้าผีเหว เรื่อยถึงลมบ้า หน้าเท่าแฉวง แรงไถยเอาขวัญ ครั้นมาถึงถ้ำเสียงเยี่ยระแรงระแรง แฝงจำวยินเยี่ยขรรจาง ขรรจาง รางซางจูปากเยี่ยจะเจี่ยจะเจี้ยว เจี้ยวสุรคาน อานมลิ้น เยี่ยละลายละลาย ตราบมีในฟ้าในดิน บินมาเยี่ยพหล่ง จุ่งมาสูบเอา เขาผู้บ่ซื้อ ชื่อใครใจคด ขบถเกียจกาย วายกระทุ้ฟาดฟัด ความแควนมัดศอก หอกคั่นเต้าถ้ำถก หลกเท้าให้ไปมีทันตาย หงายระงมระงม”

คนในสมัยก่อนมีวิธีป้องกันผีร้ายหลายวิธี เช่น ผูกตะกรุดพิสมร คาดผ้าประเจียดลงเลขยันต์ ท่องคาถาอาคม วงด้ายสายสิญจน์ หรือปักเกลือไว้ตามเขตบริเวณบ้าน ปิดเลขยันต์ไว้ที่ปากประตูบ้าน เผากระดูกวัวกระดูกควายใช้ใบหนาดใบสาบเร่งสาบกา และขนเป็ดขนไก่ขั้วไก่ เป็นต้น การป้องกันผีห้าโบราณใช้หม้อตาลเขียนปูนแดงที่ก้นเป็นรูปกากบาท และมีรูปวงกลมเล็ก ๆ สองวงสมมุติว่าเป็นตา บางทีก็เขียนข้างล่างอีกวงหนึ่งเป็นปากเรียกว่า “ตราขุนพล” เอาไปปิดไว้ที่ปลายไม้ปักไว้หน้าบ้านหรือตรงเชิงบันไดจะขึ้นบ้าน เมื่อผีห้ามาเห็นตราขุนพลก็จะกลัวไม่กล้าเข้ามาในบ้าน เพราะเป็นบ้านที่มีขุนพลนายฝ้ายยักษ์คุ้มครองอยู่

ผีคนตายที่ร้ายมากบางทีต้องจับไปปล่อย โดยจับใส่หม้อและขนนั้นคือ ผูกมัดด้วยเวทมนต์ แล้วนำไปฝังหรือถ่วงน้ำหรือไม่ก็ลอยแพไป ผู้ทำพิธีจับผีต้องมีความรู้ทางเวทมนต์และมีเครื่องมือ เช่น มีดหมอหรือหว่ายลงคาถา การจับไล่ผีหรือลงโทษผีใช้วิธีขว้างด้วยกรวดทราย ชัดข้าวสาร จุกประทัดหรือยิงปืนให้มีเสียงดังเป็นการขับไล่ ในสมัยก่อนผู้มีวิชาความรู้ความเชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์อาจเรียกผีมาใช้งาน

เทพย์ สาริกบุตร (2525) เล่าว่าในการกระทำอถรรพเวทนั้นบางครั้งก็มีการใช้ภูตผีปีศาจเข้ามาเป็นสื่อเครื่องช่วยเหลือ เช่น นำหัวกระโหลกผีมาสำหรับเป็นเครื่องรองติดเทียนนั่งบริกรรมบนหัวกระโหลกนั้น หรือมิฉะนั้นก็ใช้ขี้ผึ้งปากผีมาปั้นเป็นรูปหุ่น ถ้าเห็นว่าการกระทำนั้นยังเนือย ๆ เชื่องช้าไม่ทันอกทันใจ มีวิธีเร่งให้สำเร็จเร็วเข้าด้วยการว่าคาถาและเสกมิด เสกไม้ เสกหว่าย หรือเสกมือคนทำพิธีสำหรับเคาะตีที่หัวกระโหลกนั้น เพื่อเร่งให้ผีเจ็บปวด จะได้ช่วยให้เร็วขึ้น

วิทยาคม

เป็นความเชื่อที่เนื่องด้วยสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ไม่สามารถจะทราบและพิสูจน์ได้ด้วย เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งแยกออกเป็นความเชื่อ 2 เรื่อง คือ

เวทมนต์คาถา

คาถา หมายถึง อักษรระ คำหรือข้อความที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจลึกลับเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ เช่น บริกรรมภาวนาเสกเป่าหรือสวดขับ ก็จะเกิดผลต่าง ๆ ตามที่ผู้ใช้อยู่ต้องการ

ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมมีอยู่ในสังคมไทยนานแล้ว และยังมีผู้เชื่อถืออยู่ในปัจจุบัน ในการทำเครื่องรางของขลังหลายชนิด ก็ต้องใช้คาถาจึงจะสำเร็จได้ คาถาอาคมจำแนกตามความมุ่งหมายในการใช้ออกเป็น 8 ประเภท คือ

1. คาถาอาคมสำหรับป้องกันตัว ได้แก่ คาถาอาคมที่ปลุกเสกเพื่อให้อยู่ยงคงกระพัน คาถาประเภทนี้มีหลายอย่าง เช่น คาถาหัวใจโจร เชื่อกันว่าภาวนาแล้วเวลาถูกตีจะไม่รู้สึกเจ็บเลย คาถาหัวใจหนุมานคลุกฝุ่นนั้น เชื่อกันว่าภาวนาแล้วจะสิดูยี้ยังถูกตีจะยังดู เป็นต้น คาถาอาคมสำหรับป้องกันตัวนี้มีเป็นจำนวนมากและมีหลายบทที่มีใจความเกี่ยวข้องกับหนุมาน เนื่องจากในเรื่องรามเกียรติ์หนุมานเป็นทหารเอกของพระราม มีอิทธิฤทธิ์และมีความสามารถในการต่อสู้ คาถาประเภทนี้มักขึ้นต้นด้วย “อิติปิโส” หรือ “โอม” บางทีก็เอ่ยถึงพระรัตนตรัยและมักจะลงท้ายด้วยคำว่า “สวาทะ”
2. คาถาสำหรับทำร้ายผู้อื่น ใช้สำหรับทำอันตรายผู้อื่นโดยไม่ต้องลงมือ เช่น สำหรับปิดไล่ บังพัน เอาหนั่ง กระจุก หรือตะปูเข้าท้องและใช้ในการสะกด
3. คาถาอาคมสำหรับสะเดาะ เป็นการใช้คาถาอาคมเพื่อให้สิ่งที่ติดขัดเลื่อนหลุดออก เช่น สะเดาะลูกกุญแจ สะเดาะโซ่ตรวน เป็นต้น คาถาที่ใช้สำหรับกิจการดังกล่าวชื่อว่า “หัวใจปลาไหลเผือก”
4. คาถาอาคมสำหรับแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ใช้สำหรับแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ เช่น ล่องหน หายตัว ดำดิน เดินน้ำ ลุยไฟ ข่นระยะทาง ให้เกิดภาพลวงเห็นคนเดียวเป็นหลายคน เป็นต้น
5. คาถาสำหรับประสาน ใช้ในการรักษาบาดแผลหรือกระดูกแตกหัก เชื่อว่าคาถานี้จะประสานแผลให้สนิทเป็นเนื้อเดียว หรือประสานกระดูกที่แตกให้ติดกันได้ เช่น คาถาพระมหาโมคคัลลาต่อกระดูก คาถามหาประสาน เป็นต้น
6. คาถาสำหรับรักษาโรคและการเจ็บป่วยเพราะเหตุอื่น เช่น เป็นไข้ ดับพิษแมลงสัตว์กัดต่อย ดับพิษไฟ เป็นต้น
7. คาถาสำหรับกันและแก้ภูตผี ใช้สำหรับกันและแก้ผีหลอก หรือไล่ผีที่มาสิงอยู่ในคน

การไล่ผีที่มาสิงในคนมีหลายวิธี เช่น เสกหว่ายเขียนคนที่ถูกผีสิง ผีกลัวก็จะออกไปจากร่างคนนั้น เป็นต้น

8. คาถาสำหรับทำเสน่ห์ ใช้สำหรับให้คนรักคนนิยม เช่น เพื่อให้เจ้านายเมตตา ทำให้ผู้หญิงรัก เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีคาถาสำหรับบริกรรมเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ เช่น คาถาอายุวัฒนะ คาถาสำหรับกล่าวเพื่อบูชาพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ (เทพย์ สาริกบุตร, 2526, หน้า 973-975)

จะเห็นได้ว่าคาถาอาคมกับคนไทยสมัยก่อนนั้นมีความสำคัญมาก คนที่มีคาถาอาคมจึงจำเป็นต้องมีความระมัดระวังในการใช้ชีวิตบ้าง เช่น การเอาผ้าถุงเช็ดหน้านั้นถือกันมาก ถือว่าเป็นอัมงคล ด้วยผ้าถุงเป็นของต่ำจะทำให้สง่าราศีเสีย เรื่องอัมงคลนี้คนโบราณถือกันมาก เช่น จะกินหมากเมื่อหยิบใบพลูจะปายปูนก็ต้องเด็ดปลายทิ้งเสียก่อน ถือว่าปลายเป็นหางหรือส่วนตีนของใบพลู หรือเมื่อไปเค็ดผักตำลึงมาแกงก็จะเด็ดตีนทิ้ง คนโบราณท่านถือกันว่าจะทำให้คาถาเสื่อม ส่วนกระบวยกะลานั้นเป็นของต่ำ คนโบราณมักจะใช้กระบวยดักน้ำกินหรือมีกระบวยไว้สำหรับดักน้ำล้างเท้า จึงไม่นิยมใช้กระบวยล้างหน้า เพราะเหตุนี้คนกรบสมัยก่อนจะมีขัน โลหะ เช่น ขันลงหินหรือขันทองเล็ก ๆ ติดตัวไปด้วย ของใครก็ของใคร ไว้ใช้ดักน้ำกินและล้างหน้า

การที่นักกรบไทยสมัยโบราณจำต้องพกขันเล็ก ๆ ประจำตัวไว้ก็เพราะความเกรงของคนไทย โดยเฉพาะพวกนักกรบต้องมีคาถาอาคมป้องกันตัวจำเป็นต้องระวังตน เกรงคาถาและเวทมนต์จะเสื่อม จะเอาของอย่างอื่นมาดักน้ำล้างหน้าก็หายาก ถึงมีกะลามะพร้าวเขาก็ไม่ดักน้ำมาล้างหน้าหรือเอามากิน ด้วยวาสนาของกะลามะพร้าวนั้นเขาใช้กันเพียงแต่เอามาดักน้ำล้างเท้าตรงหัวบันไดบ้านเท่านั้น (พลูหลวง, 2546, หน้า 24)

เครื่องรางของขลัง

เครื่องรางของขลัง หมายถึง สิ่งของเฉพาะอย่างที่มีอำนาจสิงอยู่ ผู้ใดนำของขลังผูกเข้ากับเส้นเชือกแขวนคอเอาไว้จะเกิดความอบอุ่น มั่นใจในตนเอง และกล้าที่จะออกไปเสี่ยงภัย แต่ถ้าของขลังชิ้นนั้นไม่ได้ผลก็จะทิ้งไปแล้วพยายามหาอันใหม่มาทดแทนได้ หรือ เครื่องรางของขลัง หมายถึง วัตถุที่เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังอำนาจ ให้คุณแก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองในลักษณะต่าง ๆ สามารถใช้เพื่อป้องกันอันตราย เพื่อช่วยให้โชคดีมีความเจริญรุ่งเรือง ทำมาค้าขึ้น หรือมีเสน่ห์มีคนรักนิยมชมชอบ เครื่องรางบางชนิดอาจมีคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เครื่องรางบางชนิดมีคุณหลายอย่าง นอกจากป้องกันอันตรายทำให้อยู่ยงคงกระพันแล้ว ในขณะเดียวกันก็ให้คุณทางเจริญรุ่งเรืองหรือทางเมตตามหานิยมด้วย

ในสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1905 พระมหาธรรมราชาที่ 1 โปรดให้สร้างวัดป่ามะม่วงขึ้นเพื่อจัดเป็นที่พักของพระมหาสามีสังฆราชซึ่งจาริกมาแต่มัธยมประเทศ และจากนั้นมาพระสงฆ์ในประเทศไทยก็บังเกิดเป็น 2 ฝ่าย ๆ หนึ่งเล่าเรียนพระไตรปิฎกและตั้งสอนพระธรรมเรียกว่าคามวาสี อีกฝ่ายหนึ่งถือวิปัสสนาธุระ คือบำเพ็ญภาวนามักอยู่วัดอรุณฯ ข้างนอกเมือง จึงเรียกว่าพระสงฆ์ อรัณวาสี (อยู่ในป่าเป็นพำนัก) ก็การอยู่ในป่าของพระเถรานุเถระนั้นถือเป็นเรื่องกำจัดกิเลส มีการบริโภคอาหารมื้อเดียว มีการไปอยู่ ณ โคนไม้เปลี่ยว มีการจาริกไปในถ้ำ เขา ป่าดง อันเป็น รุดงควัตรของท่าน การบำเพ็ญสมณะกิจของท่านท่ามกลางป่าดง โขดเขา ห้วยละหานนี้เองทำให้ท่านได้พบกับธรรมชาติต่าง ๆ บ้างก็ปรากฏเป็นวัตถุแปลก ๆ เช่น รากไม้ ผลไม้ ไพล ว่าน เป็นต้นที่เรียกว่า คดบ้าง พบเมล็ดแร่พืชพันธุ์ กลับกลายเป็นเนื้อวัตถุอื่น ๆ บ้าง เช่น เหล็กไหล ไขทองแดง เป็นต้น นี่จึงเป็นปฐมเหตุอันหนึ่งที่ทำให้มีสิ่งของวัตถุอาถรรพ์ในเวลาต่อมา

ไทยเราดั้งเดิมนั้นเคารพสักการะครูบาอาจารย์ เกือบจะเทียบได้เท่ากับเคารพบิดามารดา เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่กล่าวจนติดปากว่า “บิดามารดาครูบาอาจารย์” ดังนั้น ในคราวที่คนจะต้องออกไปสู่ที่คับขัน ขันอาสาสู้รบออกศึกสงคราม ก่อนอื่นก็ต้องไปปราศาศรพักการแต่ท่านผู้มีพระคุณดังกล่าว เพื่อขอพรความสวัสดิมีชัยในชีวิตจากท่านเหล่านั้น พระเถรานุเถระผู้มีพระคุณทรงไว้ซึ่งเมตตาคุณตามสมณะวิสัยอยู่แล้ว ท่านจึงได้มอบของที่ระลึกเพื่อให้เป็นที่หมายทางใจแก่ศิษย์ของท่าน สิ่งของเหล่านั้นก็คือวัตถุธรรมชาติที่ท่านได้ประสบพบเห็นและเก็บมาแต่ในป่าจากการรุดงควัตรดังกล่าว และเพื่อความมั่นใจแก่ผู้รับที่จะต้องออกทำการสู้รบด้วยเลือดเนื้อและชีวิต พระคุณเจ้าท่านจึงกระทำสมาธิจิตนำพระพุทธานุภาพ พระธรรมานุภาพ และพระสังฆานุภาพบรรจกลงในวัตถุธรรมชาตินั้น แล้วอธิษฐานจิตให้สิ่งนั้นมีคุณานุภาพทางคงกระพันชาตรีด้วยวิธีแห่งฌานสมาบัติ เพื่อช่วยให้ผู้รับมีชัยแก่ोरราชศัตรู นำความวัฒนาถาวรมาสู่มาตุภูมิสืบไป

ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมาน สิ่งทั้งหลายก็วิวัฒนาการขึ้นตามสภาพความเจริญของโลก วัตถุเครื่องรางของขลังที่เคยอยู่ในรูปของพืชพันธุ์แปลก ๆ ก็แปรเปลี่ยนมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ เช่น เสื้อยันต์ ผ้าประเจียด ตะกรุด รูป ประติมากรรม เป็นต้น แล้วแต่พระคณาจารย์เจ้าท่านจะสร้างขึ้นตามอุบายวิธีของท่านเป็นด้าน ๆ ไป ซึ่งเครื่องรางของขลังเช่นว่านี้ จักให้ผลคุ้มครองป้องกันภัยอันตราย หรือเป็นเสน่ห์แก่ผู้ใช้ที่ประพฤติปฏิบัติตามท่านองคลองธรรม ละเลยซึ่งการเบียดเบียนไม่ก่อทุกข์ภัยให้แก่สังคมและศีลธรรมอันดีงามของมนุษย์ท่านนั้น (ฉันทะ วารมัน, ม.ป.ป, หน้า 3-5)

เห็นได้ว่าคนไทยมีการนับถือเครื่องรางของขลังมาแต่โบราณ และเราจะสังเกตได้จากหนังสือวรรณคดีต่าง ๆ ซึ่งมักจะมีการกล่าวถึงเครื่องรางของขลังเสมอ ด้วยคิดว่าเครื่องรางของขลังสามารถจะป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง และที่สำคัญที่สุดคือทำให้เกิดกำลังใจว่ามีบางสิ่งบางอย่างช่วยตนได้ เครื่องรางของขลังจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ศรัทธา

โรสิตา แสงสกุล (2550, หน้า 43) กล่าวว่า เครื่องรางของขลังเปรียบเสมือนเครื่องเตือนใจให้คนทำความดี เพราะเครื่องรางของขลังเป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นตัวแทนของคุณงามความดี ถ้าหากเรานับถือเครื่องรางของขลังเราก็ต้องปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ดังนั้น ผู้ที่นับถือเครื่องรางของขลังส่วนใหญ่จะปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามคำสอนของครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่เคารพนับถือ เช่น บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ ผู้ที่มีพระคุณ เป็นต้น

โชคกลาง และเคล็ดกลาง

โชคกลาง หมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็นเพื่อบอกเหตุร้ายหรือเหตุดี ซึ่งคนไทยมีความยึดมั่นมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ และคงเว้นปฏิบัติอยู่โดยทั่วไป เช่น ความเชื่อในเรื่องจิ้งจกตก จิ้งจกตกหรือคนจาม ถือเป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุบางอย่างที่อาจบังเกิดขึ้นในเวลาข้างหน้า นิมิตหรือลางลักษณะเช่นนี้อาศัยการสังเกตเสียงและทิศทางของจิ้งจกร้องตกและคนจาม เป็นสาระในการพยากรณ์หรือทำนายผลที่จะปรากฏตามมาแก่ผู้คนที่ได้ยินหรือประสบปรากฏการณ์นั้น

นิมิตหรือลางว่าด้วยจิ้งจกตก – คนจาม มีตำราเก่าแสดงอุปเทศและคำพยากรณ์มีใจความว่า

“ถ้าจิ้งจกตกและคนจามอยู่ข้างหน้า เดินทางไปได้

ถ้าจิ้งจกตกและคนจามอยู่ข้างหลัง เดินทางไปจะได้ทุกข์ ศัตรูจะริษยา

ถ้าจิ้งจกตกและคนจามอยู่ข้างซ้าย เดินทางไปจะได้ชัยชนะ ได้โภคทรัพย์

ถ้าจิ้งจกตกและคนจามอยู่ข้างขวา เดินทางไปจะได้ทุกข์

ถ้าจิ้งจกตกและคนจามอยู่ข้างบน เดินทางไปจะเสียชีวิตเพราะคนพาล

ถ้าจิ้งจกได้ไปบนต้นหว้า เดินทางจะสวัสดิ์มีชัย”

จิ้งจกตกก็ดี คนจามให้เสียงก็ดี เป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุที่เป็นความเชื่อสืบ ๆ กันมาในหมู่คนทั่วไปตั้งแต่โบราณ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 3, 2542, หน้า 1462)

ความเชื่อเรื่องแมงมุมตีกอกลางลักษณะนี้อาศัยนิมิตที่เกิดจากแมงมุมชนิดหนึ่ง ตัวใหญ่ และขายาวกว่าแมงมุมจับแมลงวัน แมงมุมชนิดดังกล่าวใช้ข้อของมันตีลงพื้นเกิดเสียงพอได้ยินและเป็นที่สังเกตได้ ตามคำทำนายในตำรามีดังนี้

แมงมุมตีกอในเรือน จะทำให้เกิดความวิบัติ เกิดการพลัดพราก ข้าทาสจะหนี ของจะหาย แต่ก็จะได้คืน

แมงมุมตีกออยู่ในที่นอน ทายว่าจะถึงแก่ชีวิต เกิดความทุกข์ทรมาน เกิดการบาดเจ็บ

แมงมุมตีกอเคลื่อนที่อย่างไม่มีทิศทาง โดยถ้าแมงมุมตีกออยู่ข้างฝาเรือนทางตะวันออก และเคลื่อนต่อไปทางหัวนอนหรือไม่ได้เคลื่อนที่ไปไหน จะมีคนไม่คิดมาทำให้เราโกรธ แต่ถ้า

แมงมุมตีกออยู่ทางทิศตะวันตก ตามตำราว่าจะมีผู้ให้ร้าย อีกทั้งข้าทาสจะหนีและภรรยาจะหายไป แมงมุมตีกอตามตำราทั้งหมดจึงเป็นสิ่งไม่ดี (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 11, 2542, หน้า 5285)

ความเชื่อเรื่องตุ๊กแกร้อง พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปวงเรศวริยาลงกรณ์ มีเนื้อความอธิบายนิมิตและอุปเทศตุ๊กแกร้อง โดยอธิบายว่ามีตำราของจีนกล่าวถึงคุณและโทษจากเสียงร้องของตุ๊กแกไว้ดังนี้

ถ้าตุ๊กแกร้อง 5 ครั้ง คนในบ้านจะเดือดร้อนมีความทุกข์ และเสียทรัพย์สิน

ถ้าตุ๊กแกร้อง 6 ครั้ง คนในบ้านจะจากที่อยู่เพราะหนี้สิน จะถูกเขาแย่งสมบัติ

ถ้าตุ๊กแกร้อง 7 ครั้ง จะมีข้าวของใช้สอย ไม่ต้องหยิบยืมใคร ไม่มีใครดูหมิ่น

ถ้าตุ๊กแกร้อง 8 ครั้ง จะมีทรัพย์สมบัติเหลือกินเหลือใช้ มีคู่ครอง มีความสุข

ถ้าตุ๊กแกร้อง 9 ครั้ง และเป็นเสียงที่ดัง ไม่แหบแห้ง ตัวเจ้าของบ้านจะได้เป็นเศรษฐีใหญ่

มียศศักดิ์มาก

แต่ถ้าตุ๊กแกร้องน้อยกว่า 5 ครั้ง จะพบภัยพิบัติ พบโรคโรคร้าย (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 5, 2542, หน้า 2347)

ความเชื่อเรื่องการเขม่น คนสมัยก่อนเชื่อว่าเป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุดีร้ายบ้างที่อาจจะเกิดขึ้นในเวลาข้างหน้า ตำรานิมิตว่าด้วยการเขม่น อธิบายไว้ดังนี้

ถ้าเขม่นผู้ชายจะได้ขึ้นข่าวร้าย ถ้าเขม่นผู้หญิงจะได้รับรู้เรื่องที่ดี

ถ้าเขม่นริมฝีปากบนจะได้รับประทานอาหารที่ดีถูกปาก ถ้าเขม่นริมฝีปากล่างลูกหลาน

จะมีเคราะห์

ถ้าเขม่นส่วนใดของร่างกายทางด้านขวาจะเป็นนิมิตที่ดี

ถ้าเขม่นที่ใจโดยรู้สึกลัวใจของตนสั้น จะเกิดโจรมาลักขโมยสิ่งของหรือมาทำร้าย

ถ้าเขม่นที่แขนซ้าย จะมีสิ่งที่ไม่ดี ความทุกข์มาพัวพันตน แต่ถ้าเขม่นที่แขนขวาจะมีผู้อุปถัมภ์ค้ำจุน

ถ้าเขม่นที่ไหล่ขวา อาจจะมีการพลัดพรากเกิดขึ้น

ถ้าเขม่นที่จมูก จะมีความทุกข์ความโศกเกิดขึ้น (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 1, 2542, หน้า 120-121)

นอกจากนั้นเรื่องการถือเคล็ดต่าง ๆ นี้แต่ละชาติแต่ละชุมชนมักจะถือไม่เหมือนกัน ดังเช่นชาวเขาเผ่าลีซอจะไม่ยอมแต่งงานในปีมะโรง มะเส็ง และมะเมีย เพราะปีมะโรงกับมะเส็งเป็นปีงู พวกลีซอเกลียดงูเป็นชีวิตจิตใจ งูเข้าบ้านใครจะต้องปัดรังควานเป็นการใหญ่ ดังนั้น จึงไม่

แต่งงานในปีงู ส่วนปีมะเมียอันเป็นปีม้า เพราะถือกันว่าม้าไม่อยู่นิ่งชอบท่องเที่ยวไปไกล หากแต่งงานปีมะเมียก็จะอยู่กันไม่ฮึดเหมือนม้าที่ไม่อยู่กับที่

คนไทยภาคกลางตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี ไปจนถึงลุ่มน้ำแม่กลองนั้นถือเคร่ง นอกจากไม่แต่งงานวันพุธแล้ว ยังไม่แต่งงานวันพฤหัสบดีอีกด้วยเพราะถือว่าเป็นวันครู ใช้ในงานไหว้ครูหรือเริ่มเรียนวิชาอาคม หรือยกช่อฟ้าอุโบสถ ฟังลูกนิมิต วันอันสูงสุดเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะจะเอามาใช้ในเรื่องของโลกีย์เหมือนการหมั้นหรือการแต่งงาน เพราะกึ่งกับสภาพของวันไม่กลมกลืนกัน จะส่งผลให้ชีวิตสมรสไม่ราบรื่นและมีอุปสรรคขวากหนาม

ในบรรดาวันทั้งหลายนั้น วันอาทิตย์ถือเป็นวันมีสง่าราศี วันพฤหัสบดีถือว่าจะเกิดความสุขสมบูรณ์และมั่นคง เพราะเป็นประธานของกลุ่มดาวศุกรเคราะห์ คนโบราณเมื่อจะเลือกให้ฤกษ์ยามต่าง ๆ ถ้าจะให้มั่นคงถาวรจึงนิยมใช้วันพฤหัสบดีกับวันอาทิตย์ (พหลพลพยุหยาภรณ์, 2546, หน้า 79)

วันที่ถือว่าอ่อนคือวันจันทร์ พุธ ศุกร์ นิยมใช้ประกอบงานมงคล การเลือกวันใช้ประกอบกิจการต่าง ๆ นั้น ท่านถือว่าจะต้องดูดีประกอบด้วย แม้จะถูกโศลกแต่ดีก็ไม่สนับสนุนแทนที่จะเกิดผลดีกลับกลายเป็นร้ายไป ดังตำราการให้ฤกษ์ยามประกอบด้วยดีร้ายถึง 19 ชนิด ซึ่งมีชื่อดังนี้คือ หินกาล หินศูนย์ กาลโชค กาลสุร กาลทัณฑ์ โลกาวินาศ วินาศ พิลา มฤตยู วันบอด กาทิน ดิถีพิฆาต ยมจันทร์ ทริศ ทักทิน ทักทินไฟ อัคนิโรธ ทินสุรย์ กาลกรรมิ พุคชื้อล้วนแต่แปลว่าตาย แดกหัก อับโชค และมีคมัวทั้งสิ้น

ส่วนคติดีมีอยู่ 5 ชนิด คือ อมกฤตโชค มหาสิทธิโชค สิทธิโชค ชัยโชค ราชาโชค (พหลพลพยุหยาภรณ์, 2546, หน้า 86)

เรื่องทิศก็เป็นเรื่องสำคัญมาก คนโบราณถือว่าทิศอันเป็นมงคลคือทิศใต้ เรียกทักษิณหรือทิศหัวนอน กับทิศตะวันออก มักนิยมนอนหันศีรษะไปสู่สองทิศนี้ ส่วนทิศอัปมงคลคือทิศตะวันตก และทิศเหนือ ดังนั้น ในคัมภีร์พิธีสงครามจึงให้หันหน้าไปสู่ทิศอัปมงคลในเวลาที่ถ่ายมูลหนักเบา ดังคำกล่าว

“เมื่อจะถ่ายมูลหนักเบา ให้หันหน้าไปประจิมและอุดรจึงจะดี อย่าถ่มน้ำลายลงที่อาจม ถ้ามถ่มที่นั่นจะเจราหาสง่ามิได้ ครั้นถ่ายทุกข์แล้วให้อาบน้ำเสีย ถ้ายาบน้ำมิได้ให้ล้างหน้าดูบน้ำเสีย ถ้ายาบน้ำคล่องและห้วยธาร ห้ามถ่ายมูลหนักเบาลงในน้ำ ถ้าวอยู่บนบก บนเรือน บนไม้ถ่ายมูลหนักเบาลงในน้ำได้แล”

นอกจากนั้นในสมัยก่อนไทยเรามีการทำสงครามอยู่บ่อยครั้ง ก่อนจะเริ่มทำสงครามทุกครั้งจะต้องมีการตัดไม้ข่มนามเข้าศึก คือให้หาไม้ที่มีนามเหมือนกับแม่ทัพเข้าศึก หรือประเภทเดียวกับทัพเข้าศึก แล้วทำพิธีตัดไม้ข่มนามเสียก่อน นามนั้นในคัมภีร์ท่านจำแนกออกเป็นแปดนาม ตามลักษณะของดวงดาวประจำวันหนึ่ง ๆ ในหนึ่งสัปดาห์ เช่น

เกิดวันอาทิตย์	เป็นครุฑนาม	หรือผู้มีอักษร อ กับสระ อะ อา อี อี อุ
เกิดวันจันทร์	เป็นพยัคฆนาม	หรืออักษร ก ข คง
เกิดวันอังคาร	เป็นสิงหนาม	หรืออักษร จ ฉ ช ฌ ญ
เกิดวันพุธ	เป็นสุนัขนาม	หรืออักษร ฎ ฏ ฐ ฒ ณ
เกิดวันเสาร์	เป็นนาคนาม	หรืออักษร ค ต ถ ท ธ น
เกิดวันพฤหัสบดี	เป็นมุสิกนาม	หรืออักษร บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม
เกิดวันพุธกลางคืน	เป็นคชนาม	หรืออักษร ย ร ล ว
เกิดวันศุกร์	เป็นอชนาม	หรืออักษร ศ ษ ส ห พ

ข้าศึกชื่ออะไร นามอะไร จะต้องเอนามที่แรงกว่ามาข่มกัน ดังเช่น ครุฑนาม สามารถข่มนาคนามได้ ดังนี้เป็นต้น

เรื่องการห้ามฆ่าสัตว์ปีที่เกิดก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่ง คือ เกิดปีชวดห้ามฆ่าหมู ปีฉลูห้ามฆ่าวัว ปีขาลห้ามฆ่าเสือ เป็นต้น เรื่องนี้เป็นเคล็ดสำคัญที่คนสมัยอยุธยาถือกันมาก ในหนังสือของลาอูแบร์ได้กล่าวว่าคนอยุธยาจะถือว่าทุกคนมีสัตว์ประจำตัวและจะไม่บริโภคสัตว์นั้น ๆ นั่นก็คือปีที่เกิดของบุคคลนั้น ๆ

สัตว์บางชนิดท่านถือว่าเป็นประเภทเดียวกัน เช่น กระรอก ปลาไหล พญานาค บุคคลผู้ที่เกิดปีมะโรงห้ามกินสัตว์เหล่านี้อย่างเด็ดขาด เหตุที่ปลาไหล กระรอก พญานาคเป็นสัตว์ชนิดเดียวกันนั้น ในตำนานอุรังคธาตุกล่าวถึงพญานาคแปลงกายเป็นกระรอกเผือกดังนี้

“วันหนึ่งกังคียนาคไปเที่ยวเล่นถึงเมืองขอมนคร กังคียนาคจึงเผลอเป็นกระรอกค่อน แล้วขึ้นไปบนต้นจิวตันหนึ่งใกล้กับพระราชฐานมองดูเข้าไปในพระราชฐาน”

กระรอกตัวนั้นถูกนายพรานยิงตายแล้วเอาเนื้อไปแบ่งให้ชาวเมืองบริโภค พญานาคผู้พอรู้ว่าถูกตายจึงมาล่อมเมืองจมลงกลายเป็นหนองหานน้อย คนใดที่ไม่ได้กินก็ปล่อยให้รอดชีวิต

ส่วนปลาไหลกับนาคนั้นมีอยู่ในพงสาวดารหลายแห่ง ซึ่งก็ได้กล่าวถึงนาคบ้าง พงสาวดารแถบเหนือกล่าวถึงปลาไหลล่อมเมือง บางทีก็ว่าพญานาคซึ่งก็คือสัตว์ประเภทเดียวกัน

บุคคลผู้เกิดปีใดจะมีลักษณะเหมือนสัตว์ปีนั้น ๆ เป็นคติโบราณของคนภาคตะวันออกที่เชื่อถือกันมาก คติของคนจีนถือว่าคนเป็นโรคคางทูมคืออาการของโรควัว มีวิธีแก้เคล็ดโดยให้คนเกิดปีขาลเอาพุทธรูปจุ่มหมึกจีนเขียนตัวหนังสือว่าเสือ ลงบนแก้มที่เป็นคางทูมก็จะหายอย่างรวดเร็ว เพราะวัวยอมกลืนเสือ (พหลหลวง, 2546, หน้า 23-26)

โหราศาสตร์

โหราศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยการพยากรณ์โชคชะตาชีวิตมนุษย์ โดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาวและสิ่งอื่นในท้องฟ้าเป็นเครื่องชี้ (สุพัตรา สุภาพ, 2518, หน้า 169) และ

โหราศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับเวลาซึ่งถือกันว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ว่าเป็นศาสตร์เพราะเป็นหลักวิชาการที่ใครจะปฏิเสธหรือทอดทิ้งไปทั้งหมดไม่ได้ ส่วนที่เป็นศิลปนั้นเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนายหรือการพยากรณ์ ซึ่งต้องใช้เทคนิควิธีหรือศิลปะส่วนบุคคลเป็นประการสำคัญ

โหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่อาจนับเนื่องอยู่ในไสยศาสตร์ ค่อนข้างลึกลับ และยากแก่การพิสูจน์ทดลอง ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์จึงไม่ยอมรับว่าโหราศาสตร์นั้นเป็นศาสตร์แขนงอื่น ๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์

โหราศาสตร์เป็นสิ่งที่มาคู่กับหมอดูตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาแล้ว กษัตริย์ไทยทรงมีตำแหน่งหมอดูไว้ใช้ในราชสำนักเรียกว่า โหราธิบดี มีหน้าที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับฤกษ์ยามเพื่อดำเนินราชการทั่วไป เช่น การพิธีสงคราม ยกทัพจับศึก ชาวบ้านเรียกตำแหน่งนี้ว่า โหรหลวง ในอินเดียโหราศาสตร์นี้ได้แพร่หลายอยู่ในหมู่วรรณะพราหมณ์ ซึ่งถือกันว่าเป็นสื่อของเทพเจ้าบนสวรรค์ กษัตริย์จึงทรงตั้งพราหมณ์เป็นที่ปรึกษาราชการเรียกว่า ปุโรหิต

ในสมัยโบราณของไทยเรา ไม่ว่าจะเจ้าฟ้ามหากษัตริย์หรือแม่ทัพนายกองที่มีอำนาจวาสนา ทุกคนจะต้องใช้วิชาโหราศาสตร์เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจทุกด้าน เริ่มตั้งแต่การกินอยู่หลับนอนไปจนกระทั่งเรื่องบ้านเมืองและการรบทัพจับศึก ในรูปของตำราพิธีสงคราม นำมาใช้ในด้านเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศหรืออุตุนิยมวิทยา ในกิจการด้านการเกษตรกรรม เช่น กำหนดวันปลูกและการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ธัญญาหาร นำมาใช้ในด้านการค้าพาณิชและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในรูปของการกำหนดฤกษ์ยาม ในชีวิตประจำวันคนโบราณนำมาใช้กระทั่งวันที่จะต้องตัดผมตัดเล็บ การกำหนดเสื้อผ้าประจำวัน ฯลฯ ล้วนแต่ต้องอาศัยวิชาโหราศาสตร์ที่ถูกต้องทั้งสิ้น (ซิเชโร, 2534, หน้า 69)

ถ้าจะพูดกันไปแล้ว กระดูกสันหลังของอารยธรรมไทยก็คือวิชาโหราศาสตร์ นี้เอง ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่ทางประเทศยุโรปกำลังศึกษาค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์ แม้กระทั่งญี่ปุ่นเองก็พยายามละทิ้งประเพณีเก่า ๆ หันมาพัฒนาประเทศชาติและสังคมโดยพยายามหาทางเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่ แต่ไทยเรายังเสียเวลาอยู่มากสำหรับการพัฒนาประเทศด้วยวิชาโหราศาสตร์และใช้วิชาโหราศาสตร์เป็นหลัก ที่เป็นเช่นนี้เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่ดำรงอยู่ด้วยระบบทาสและไพร่มาหลายพันปี การศึกษาเรียนรู้ต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องของพระสงฆ์ในระดับเถรานุเถระที่คร่ำอยู่กับการศึกษาภาษาบาลี เอาเรื่องบุญกุศลและกรรมเป็นหลักในการสร้างจิตสำนึก และในราชสำนักก็มีโหรหลวง ซึ่งโหรหลวงเหล่านี้เองมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องใช้วิชาโหราศาสตร์เพื่อที่จะบอกกล่าวประชาชนให้เตรียมตัวในด้านการเพาะปลูกหรือการทำมาหากิน

โหราศาสตร์โบราณของไทยได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางมากทุกด้านและทุกการเคลื่อนไหวของสังคมแม้แต่การทำศึกสงคราม ในขณะที่หลายประเทศอย่างจีน ซึ่งมีตำราพิชัย

สงคราม “ซุนวู” อันถือเรื่องซึ่งคู่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ไทยเราจะใช้ตรงข้าม คือเอาวิชาโหราศาสตร์มาเป็นศาสตร์ในการกำหนดการรบ คนที่จะเป็นแม่ทัพนายกอง หรือเป็นเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ไทยขึ้นมาได้ในอดีตทุกคนจะต้องผ่าน “ตำราพิชัยสงคราม” ที่ถูกกำหนดขึ้นมาจากวิชาโหราศาสตร์เสียก่อนทุกคน ไม่เช่นนั้นจะมีบุญวาสนาเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นมาในบ้านเมืองไม่ได้ ชัยชนะหรือการพ่ายแพ้ในศึกสงครามของแม่ทัพนายกอง จะขึ้นอยู่กับวิชาโหราศาสตร์ทั้งสิ้น (จิเชโร, 2534, หน้า 70-73)

ปัจจุบันโหราศาสตร์มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของคนไทย โดยเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

การทำนายลักษณะบุคคลในอนาคต โดยดูจากวันเดือนปีเกิด ลักษณะ รูปร่าง หรือจากลายมือ เช่น มีการนำดวงชะดามาพิจารณาว่าเกิดปีใดจะเป็นธาตุอะไร เช่น ปีชวดกับปีกุนเป็นธาตุน้ำ ปีฉลูกับปีจอเป็นธาตุดิน ปีมะเส็งกับปีมะเมียเป็นธาตุไฟ แล้วเทียบว่าธาตุใดเป็นมิตรหรือเป็นศัตรูกัน เช่น ธาตุดินเหมาะแก่กับทุกธาตุ ธาตุน้ำกับธาตุไฟไม่เหมาะกันเพราะไฟเผา้ำ และธาตุเหล็กกับธาตุไฟไม่ดีเพราะไฟเผาเหล็ก เป็นต้น การเปรียบเทียบธาตุคู่มิตรและศัตรูนี้ มีไว้เพื่อประโยชน์ในการทำนายหาเนื้อคู่ของชายหญิงและเพื่อความสุขในการครองเรือน

ในตำราพรหมชาติได้พยากรณ์ดวงชะตา บุคลิกลักษณะ นิสัยใจคอ บุญวาสนา การมีทรัพย์สินและหน้าที่การงานของบุคคลตามวันเกิด ดังนี้

เกิดวันอาทิตย์ ธาตุไฟ มีนิสัยทางกุศล ผู้ใหญ่มักเลี้ยงยาก โตโสมมากแรงกล้า มิตรมาก หน้าหลายหลาก ทำคุณมากไม่มีผล

เกิดวันจันทร์ ธาตุดิน ทรัพย์สินหาได้คล่องแต่เก็บครองไม่นาน จิตพลุ่งพล่าน โกรธง่าย แต่ดับหายว่องไว มีนิสัยมานะกล้า ใจเมตตาอารีเอื้อ

เกิดวันอังคาร เชื้อ ธาตุลม ใจนิยมทางเกี้ยวกล้า เจริญชอบอ้อมค้อม จิตนอบน้อมศรัทธาหลาย มิตรสหายมากแห่งหน ทำคุณคนก่อนเห็น กลับกลายเป็นเปล่าสูญไป

เกิดวันพุธใน ธาตุน้ำ มักชอบทำการเฮฮา เจริญทำห้าวหาญ ไม่พิจารณาหุคดียัง นิสัยตั้งใจเพียร ศัตรูเพียรหาความใส่ ข้าวของไวไม่คงทน

เกิดวันพฤหัสบดี ธาตุดิน ชอบถวิลทางกุศล วิชาล้วนสนใจหา ไวปัญญาแคล่วคล่อง ทรัพย์สินของมักอุดม เจริญจกมจัดจ้าน โตสะปานดุจไฟ แต่หาไม่พยายาม

เกิดวันศุกร์ ธาตุอากาศ ใฝ่หาโตแก้วกล้า เจริญตรงซื่อสัตย์ ทรัพย์สินสมบัติมักตระหนี่ แต่มั่งมีอยู่ไม่ทน มักบ่นจู้จี้ มีแต่ทุกข์ใจเนื่องนิตย์

เกิดวันเสาร์สถิตที่ ธาตุไฟ คุร่ายใจแรงโกรธ ที่ทรัพย์สินโหดหวนแห่น มิตรมากแน่น
คบหา ชอบโอ้อวดฉายา ความสบายข้างจะดี ต่อเมื่อมีชนม์แก่แล (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคกลาง เล่ม 13, 2542, หน้า 6064-6065)

การดูฤกษ์ยาม คำว่า “ฤกษ์” หมายถึง คราวหรือเวลาที่เหมาะเป็นชัยมงคลในการทำพิธี
ทำการต่าง ๆ ให้เป็นผลสำเร็จราบรื่น เป็นความเชื่ออันสำคัญสำหรับผู้คนในสังคมไทยปัจจุบันนี้
โหราศาสตร์ได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากในการหาฤกษ์ยามของการปลูกบ้านและการเดินทาง
แต่ที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ การแต่งงาน ซึ่งต้องมีการกำหนดเดือน มีคนไทยบางส่วนที่ยึดมั่นใน
ประเพณีความเชื่อดังเดิมอยู่ เช่น ดูฤกษ์หรือกำหนดการนุ่งผ้าใหม่ ตัดผ้าใหม่ ห้ามตัดผมวันพุธ
ห้ามโกนผมวันพฤหัสบดี รวมทั้งยังดูไปถึงการเผาศพด้วย เช่น วันพฤหัสบดีและวันศุกร์ห้ามเผาผี
เป็นต้น

ฤกษ์และการกำหนดหรือวิธีกำหนดฤกษ์ มีในตำราหนึ่งเขียนไว้ดังนี้

“สิทธิการิยะ ถ้าจะหาฤกษ์ ท่านให้เอาเดือนตั้งลงเป็นเกณฑ์ แล้วเอา 2 คูณ เอาดีถีบวก
ถ้ามากกว่า 27 ให้เอา 27 ลบ แล้วเอาเกณฑ์ดีถีบวกอีก เอา 7 หาร เหลือเศษเป็นฤกษ์ ถ้าได้เศษ 1 2 3
ท่านว่าร้ายนักมีดี ถ้าได้เศษ 4 5 6 คือนัก เป็นสิทธิอุดมมหายมงคลฤกษ์แล”

การทำฤกษ์นี้ ท่านแต่ก่อนเมตตาทำเป็นฤกษ์สำเร็จรูปขึ้นไว้มีอยู่ด้วยกันหลายแบบ เช่น

ฤกษ์ใหญ่ เมื่อท่านจะทำการมงคลอะไร ควรตรวจดูฤกษ์ใหญ่นี้ประกอบ ดังต่อไปนี้

“สิทธิการิยะ เดือนขึ้น 1 คำ พระพุทธตกในแผ่นดิน พระยาผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอย่าขอเมีย
อย่าปลูกเรือน เทพจรอยู่ดิน อย่าว่าความ เขาบอกข่าวว่าจริงแล

เดือนขึ้น 2 คำ พระอัครมยุตแผ่นดินมาว่าที่ราชการ เป็นเจ้าแผ่นดินอย่าทำการมงคล
อย่าสระหัว อย่าเอาลูกลงทำอย่าโกนจุก บอกข่าวอันใดว่าจริงแล เทพจรอยู่ดิน ยาดราจะได้
ความเจ็บปวดแล”

ฤกษ์ใหญ่ สำหรับย้ายที่ ยาดราไปทางไกล ท่านว่าไว้ดังนี้

- 1 คำ ขี่ม้าแก้วสู่โรงธรรม
- 2 คำ ฟังธรรมกลางป่าช้า
- 3 คำ ถ้างมื่อคอยท่า
- 4 คำ ปลายตีนตากแดด
- 5 คำ ผีเวดปองเอา
- 6 คำ สงตำภาพ้อคำ
- 7 คำ ศัตรูอยู่หน้าทีประจัญ

8 คำ ทำงบบมีเมี้ยน

9 คำ ต้องเลียงพระขาราม

10 คำ หาความบมีได้

11 คำ ทุกข์ภัยบมีมี

12 คำ บมีดีสักคาบ

13 คำ ไชยปราบศัตรู

14 คำ ศัตรูปองฆ่า

15 คำ บ่ายหน้าวายชนม์

อนึ่ง คำว่าทุกข์แต่ละทุกข์มีความอธิบายไว้ทุกทุกข์ ดังตัวอย่างเช่น

“หนึ่งคำจี้มั่วแก้วสุโรงธรรม แดงคำบรรยายขยายเงื่อนไขในวันนี้ที่จะพรากจากเรือน

อย่าแซะเชื่อนให้คลาดขาดเวลาจะสมหมายในที่มั่งจุงตระหนัก ถึงที่พักโดยพลับพร้อมหรษาเป็นสุข
ใจภัยไม่มีมาบีทา วัฒนาขึ้นยงดำรงนาน” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 15, 2542, หน้า
7246-7247)

การทำนายฝัน การฝันและการทำนายฝันยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ เช่น ฝันว่าทอดแหตก
ปลาและได้ปลา แปลว่าจะเสียของรัก ฝันว่าได้สวมแหวนแปลว่าจะได้เนื้อคู่ที่ถูกต้อง ถ้าแต่งงานแล้ว
จะได้บุตร และฝันว่าถูกตัดมือตัดเท้าใส่ข้อคาแปลว่าจะได้เลื่อนยศ เป็นต้น ทั้งนี้มีความเชื่อกันว่าฝัน
ตอนใกล้รุ่งจะแม่นกว่าเวลาอื่น

ความเชื่อเรื่องฝัน

ฝัน ตามความเชื่อที่สืบมาแต่โบราณ เกิดจากเหตุ 4 ประการ คือ

1. บุญนิมิต ความฝันที่เกิดจากบุญนิมิต หมายถึง บุญกุศลหรืออกุศลกรรมที่สร้างสมไว้
บังเกิดให้ฝันเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคน เป็นความฝันที่เกิดจากอำนาจของกรรม เช่น ฝันเห็น
สถานที่ที่แปลกประหลาดไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อน ณ ที่ใดบนโลกมนุษย์ ฝันเช่นนั้นก็สามารถทำนายได้เป็น
สถานที่ที่ตนจะไปอยู่หลังการตาย หรือเจตภูตออกจากร่างกายไปท่องเที่ยวยังภพต่าง ๆ ที่มนุษย์ผู้ยังมี
ชีวิตอยู่ไม่อาจไปได้ ฝันลักษณะนี้มักจะเป็นฝันเห็นสถานที่แปลก ๆ หรือฝันว่าญาติพี่น้องที่ตาย
ไปแล้วมาเยี่ยมเยียนคนที่บ้านหรือทิวคาสรางภาพนิมิตให้เห็นในฝัน ความฝันนี้จะเป็นภาพที่
ชัดเจนมาก และเวลาที่ฝันต้องเป็นเวลาเข้านอน คือฝันแล้วตื่นขึ้นเป็นเวลาขำรุ่งพอดี การฝันเช่นนี้จะ
ทำนายได้ตรงตามคำราทำนายฝัน

2. จิตนิวรรณ์ ความฝันที่เกิดจากจิตนิวรรณ์ หมายถึง จิตใจที่วิตกกังวลหรือหมกมุ่นหรือฝัง
ใจอยู่กับเรื่องราวต่าง ๆ จนจิตใจฟุ้งซ่าน เมื่อนอนหลับไปก็จะนอนหลับไม่สนิทนัก มักจะฝันไป
ต่าง ๆ นานา ตามที่จิตของคนหมกมุ่นอยู่ หรือเมื่อก่อนนอนพูดคุยเรื่องอะไรกับญาติมิตรก็จะเก็บเอา

เรื่องนั้นไปฝันได้ หรือมีเรื่องอะไรเก็บสะสมไว้ในความคิดตั้งแต่เด็ก นาน ๆ ก็จะมาปรากฏเป็นความฝันเสียครั้งหนึ่ง ความฝันเช่นนี้จะทำนายไม่ได้และจะฝันในเวลาใดก็ได้ตลอดคืน มักจะเป็นความฝันที่ไม่ปะติดปะต่อเป็นเรื่องเป็นราว และภาพที่เห็นในฝันก็ไม่ชัดเจน

3. เทพสังหารณ์ ความฝันที่เกิดจากเทพสังหารณ์ หมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดามาเข้าฝัน หรือบันดาลให้ฝันเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็นการมาเตือนหรือบอกเหตุล่วงหน้าเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่จะเกิดกับตน หรือสามีภรรยาบุตรธิดา บิดามารดาของตน ความฝันนี้จะต้องฝันในเวลาเช้ามืด คือตั้งแต่ตีสี่จนถึงฟ้าสว่าง เพราะเวลาตีสี่เป็นเวลาที่เขาเชื่อว่าเทวดาเริ่มทำงาน ความฝันเทพสังหารณ์นี้ทำนายได้ตามตำรา

4. ธาตุโทษะ ความฝันที่เกิดจากธาตุโทษะ หมายถึง ความฝันที่เกิดขึ้นเพราะธาตุวิปริตแปรปรวน ได้แก่ เกิดอาการท้องเสีย ท้องอืด ท้องเฟ้อ หรืออาหารไม่ย่อย เป็นต้น มักจะฝันในเวลาตีห้าถึงตีเจ็ดหรือตีแปดเป็นความฝันที่ทำนายไม่ได้เรื่องที่ฝันก็อาจเป็นเรื่องราวที่พิสดารต่าง ๆ นานาได้เพราะธาตุที่กำลังจะกระทบกระเทือนประสาทส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้สร้างมโนภาพขึ้นมา เป็นความฝันที่ยิ่งเหยิงหาความจริงไม่ได้

การทำนายฝันนั้น เชื่อกันว่าความฝันที่เกิดจากบุญนิมิต และเทพสังหารณ์ เป็นความฝันที่ทำนายได้ตามตำราฝัน ยิ่งถ้าฝันแล้วตื่นขึ้นมาเป็นเวลาฟ้าสว่างพอดีจะนับว่าเป็นฝันที่แม่นยำมาก วันที่ฝันก็ทำนายได้เช่นกัน ดังนี้

ฝันวันอาทิตย์	ดีร้ายจะได้แก่ชาวประชา
ฝันวันจันทร์	ดีร้ายจะได้แก่ญาติสนิทมิตรสหาย
ฝันวันอังคาร	ดีร้ายจะได้แก่บิดามารดา
ฝันวันพุธ	ดีร้ายจะได้แก่สามีภรรยาและบุตรหลาน
ฝันวันพฤหัสบดี	ดีร้ายจะได้แก่ครูอาจารย์
ฝันวันศุกร์	ดีร้ายจะได้แก่ข้าทาส บริวาร
ฝันวันเสาร์	ดีร้ายจะได้แก่ตัวเอง

ฝันร้ายมีความหมายได้ 2 ทาง คือ ฝันเรื่องที่ร้าย ๆ หรือน่ากลัวแต่ทำนายเป็นเรื่องดี และฝันเรื่องดี ๆ ไม่น่ากลัวแต่เมื่อทำนายแล้วกลายเป็นเรื่องร้ายแรงได้ ความฝันที่ทำนายออกทางร้ายนั้น ท่านว่าให้ผู้ฝันไป “แก้ฝัน” เรื่องร้ายจะกลายเป็นดีได้ การแก้ฝันก็คือการเล่าความฝันนั่นเอง เช่น ถ้าท่านให้ไปแก้ฝันกับน้ำ ก็หมายความว่าให้ผู้ฝันดื่มน้ำให้ชุ่มฉ่ำแล้วเล่าความฝันของตนให้น้ำในขันฟัง แล้วทำนายฝันให้ตัวเองว่าจะพบแต่ความสุขสวัสดิ์มีโชคลาภ เล่าเสร็จแล้วก็เทน้ำทิ้งไป

ตัวอย่างความฝันที่ฝันจะหายป่วยจากโรค ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน จะได้ลาภยศสรรเสริญ ประสบแต่ความสุข เช่น

ฝันว่าได้ขึ้นสวรรค์

ฝันว่ามีรัศมีออกจากกาย

ฝันว่ากินเนื้อมนุษย์

ฝันว่าถือธงชัยเฉลิมพล

ฝันว่าได้ถือของหอม

ฝันว่าเข้าโบสถ์หรือวิหาร

ฝันว่ากินเมฆ

ฝันว่าพญานาครัดตัว เป็นต้น

ตัวอย่างความฝันที่ทำนายว่าจะได้บุตรดี เป็นคนมีวาสนา เช่น

ฝันว่าได้ดวงแก้วหรือพระ จะได้ลูกชาย

ฝันว่าได้แหวนประดับเพชรพลอย หรือสร้อยคอ จะได้บุตรหญิง เป็นต้น

หลวงวิจิตรวาทการ (2504, หน้า 16-23) กล่าวว่า ผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องที่ต่างกันก็จะอธิบายเหตุของความฝันต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. ผู้ที่นับถือลัทธิศักดิ์สิทธิ์ อธิบายว่า เวลาที่คนเรานอนหลับย่อมมีความสามารถพิเศษอันจะทำให้ความคิดต่อกับเทพเจ้าหรือยักษ์มารทั้งหลายได้ และความคิดต่ออันนั้นก็มาปรากฏแก่ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เช่นเดียวกับเวลาที่เรากำลังอยู่ ชาวอียิปต์ในสมัยโบราณเชื่อกันว่าลัทธิอันนี้อย่างเคร่งครัด ถึงกับมีบัญญัติในศาสนาของเขาว่า พระแม่เจ้าองค์หนึ่งนามว่า อซิส อาศัยความช่วยเหลือของ พระเจ้าเซราบิส คอยส่งข่าวสารให้แก่มนุษย์เป็นคำแนะนำหรือคำตักเตือน ให้รู้ว่าจะมีเหตุการณ์ อย่างนั้น ๆ เกิดขึ้น และมนุษย์จะได้รับข่าวสารของพระแม่เจ้าองค์นี้ได้ก็แต่ในเวลาที่หลับอยู่ เท่านั้น

2. ผู้ที่เชื่อเรื่องวิญญาณ อธิบายว่า เมื่อร่างกายสงบดีแล้ววิญญาณสามารถกระทำการ ติดต่อกับโลกซึ่งเต็มไปด้วยพวกวิญญาณด้วยกัน เมื่อวิญญาณยังมีเครื่องติดต่อกับร่างกายเหมือน หนึ่งมีสายใยผูกโยงกันอยู่ดังนี้ สิ่งที่ปรากฏแก่วิญญาณนั้นจึงมาปรากฏแก่ร่างเดิมให้เป็นความฝัน ขึ้น คนฝรั่งเศสชื่อ ยอร์ชองเกอดิด ใช้หลักอันนี้อันเดียวเป็นบรรทัดฐานในการแต่งหนังสือของเขา ทั้งหมด

3. พวกที่เชื่อวิญญาณอีกพวกหนึ่ง ยังคิดไกลออกไปกว่านั้น อธิบายว่า วิญญาณของคนเราย่อมครองกายอยู่หลายอัน ซึ่งอยู่ในโลกหลายโลก เมื่อกายนี้หลับก็วิ่งไปครองกายอื่น ๆ และ กิจการที่วิญญาณได้กระทำไปในเวลาเข้าครอบครองกายอื่นนั้น ย่อมมาปรากฏเป็นความฝันในกาย นี้ เพราะฉะนั้น กายที่เราอยู่บัดนี้ก็เป็นความฝันของกายอื่น ๆ ด้วยเหมือนกัน ส่วนเวลาเป็น ธรรมชาติที่ไม่มีกำหนดแน่นอน เวลา 10 นาทีขณะที่เรานอนหลับอาจเป็นหลายคืนหลายวันสำหรับ

วิญญาณที่เข้าไปอยู่ในกายอื่นได้ ขณะที่เราร่วงเหงาหาวนอนนั้นก็เป็นเวลาที่ยุณยานเป็นห่วงถึงกายอื่น ต้องการจะออกไปทำกิจที่กายอื่นจะต้องทำบ้าง

4. ลัทธิโยคี อธิบายว่า เวลาที่เรานอนหลับเจตภูตพาวิญญาณออกไปจากตัวเรา ไปท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ แม้ห่างจากโลกนี้ก็ได้หรือมีจะนั้นก็ไปพบเยี่ยมใครต่อใครที่เป็นเจตภูตด้วยกัน และสิ่งที่เจตภูตไปเห็นมาก็มาปรากฏแก่เราเป็นความฝัน ปัญญาจึงเกิดขึ้นว่าถ้าเป็นเช่นนั้นจริงแล้ว เมื่อเราฝันถึงคนหนึ่งเหตุใดคน ๆ นั้นจึงไม่ฝันถึงเราบ้าง หรือเมื่อคนหนึ่งฝันถึงเราทำไมเราไม่ฝันถึงเขาด้วย ปัญหาข้อนี้เขาแก้ว่า ที่จริงต่างฝันถึงกันทั้งสองคนเพราะคนเราในคืนหนึ่ง ๆ ฝันได้ตั้งหลายสิบเรื่อง และโดยมากกลับไปในเวลาคืนนั้นและยังคงจำได้เรื่องหนึ่งหรือสองเรื่องเท่านั้น แต่ที่ต่างคนต่างจำได้ทั้งสองคนก็มีอยู่เป็นอันมาก โดยความเชื่ออันนี้ลัทธิโยคีจึงเดินไกลออกไปถึงว่า เราสามารถจะบังคับให้ใคร ๆ ฝันถึงเราได้ หรือจะบังคับให้ตัวเราฝันถึงใคร ๆ ก็ได้

5. ทางแพทย์ อธิบายว่า ความฝันไม่มีอะไรเลย นอกจากเป็นความกำเริบของเลือดลมหรือรับประทานอาหารที่ย่อยยาก หรือร่างกายไม่สบาย เช่น ร้อนเกินไป หนาวเกินไปในเวลานอนหลับ การที่คนฝันทุกคนและฝันทุกคืน ก็เพราะเหตุว่า คนทุกคนมีโรคอยู่ในตัวไม่มากก็น้อย และไม่มีใครในโลกนี้ที่ร่างกายจะสมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไปทั้งหมด ถ้าคนเราฝันโดยไม่มีโรคในกายหรือไม่ใช่เพราะร่างกายได้รับความไม่ผาสุกในเวลานอนหลับแล้ว ก็ต้องเป็นเพราะเหตุอีกอย่างหนึ่งคือมันสมองดั้งเดิมจะพิจารณาส่วนที่มีเหตุการณ์บางอย่างมาตรงกับความฝันขึ้นนั้นก็เป็นการบังเอิญโดยแท้ เพราะฉะนั้นความฝันในร้อยเรื่องจะมีสักเรื่องเดียวที่ถูกต้องและตรงกับเหตุการณ์ที่มาถึงในภายหลังจริง

6. นักจิตวิทยา อธิบายว่า ดวงจิตมีอำนาจเท่ากับ ดา หู จมูก ลิ้น กายรวมกัน และการที่ดวงจิตจะทราบจะเห็นจะได้ยินอะไรนั้น ไม่เฉพาะที่ได้รับรายงานจากดา หู จมูก ลิ้น กายอย่างเดียว ดวงจิตยังสามารถทราบ เห็น ได้ยิน ฯลฯ ได้โดยตรงอีก แต่ในเวลาที่เราตื่นอยู่ดวงจิตได้รับการรบกวนจากดา หู ฯลฯ มากเกินไปจึงไม่มีโอกาสจะใช้ความสามารถของตนเองได้เต็มที่ แต่ครั้นเรานอนหลับ ดา หู จมูก ลิ้น กายไม่รบกวนจิตต่อไปแล้ว ดวงจิตจึงมีอิสรภาพแก่ตัวสามารถได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส ถูกต้องและทราบกิจการต่าง ๆ ได้เอง สิ่งที่ดวงจิตได้ทราบ ได้เห็น ฯลฯ เหล่านี้ชัดเจนแจ่มใสดีแต่มาแปรปรวนไปเสียเมื่อตื่นขึ้น เพราะฉะนั้นความฝันบางอันจึงกลายเป็นเรื่องที่ขาดวันจับต้นชนปลายไม่ติด หรือบางทีก็เป็นเรื่องซึ่งไม่สามารถเป็นไปได้

7. นักจิตวิทยาอีกพวกหนึ่ง กลับเห็นว่า เมื่อเวลาที่ร่างกายได้รับการพักผ่อนอย่างดีเช่นในเวลาหลับ ดวงจิตย่อมกระทำการตามลำพัง กล่าวคือ นึกเห็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งภายในนั้นไม่รู้สึกลงขณะนี้ ดวงจิตไม่มีเครื่องหนึ่งขรุ้ง ไม่มีเครื่องชี้ทางดำเนิน เพราะฉะนั้นจึงมีความคิดโลดโผนไปต่าง ๆ ปรากฏที่มีความเห็นเช่นนี้ คือ เดลาซ วางหลักไว้ว่าความฝันนั้นเป็นผลของความคิดฟุ้งซ่าน

เนื่องจากความจดจำสิ่งที่เคยประสบมาแล้ว เพราะฉะนั้นความฝันจึงไม่มีอะไรเป็นหลักฐาน ไม่มีอะไรที่ควรเชื่อถือและความคิดอันมีอยู่ในความฝันนั้นก็ไม่ได้คิดอะไรกับความคิดของคนเสียจริง

8. ปราชญ์ทางจิตวิทยาอีกพวกหนึ่ง พิสูจน์ว่าความฝันไม่ใช่อย่างอื่น นอกจากความรู้สึกอันเป็นไปตามลักษณะและนิสัยใจคอของผู้ที่นอนหลับ ความฝันก็เป็นส่วนหนึ่งของความฝัน กล่าวคือ คนที่ฝันก็คือคนที่หลับ ไม่สนใจมีส่วนที่ตื่นอยู่บ้าง เพราะเหตุนี้ความฝันจึงไม่ทิ้งนิสัยใจคอเดิม และยิ่งส่วนที่เกี่ยวกับตัวเราด้วยก็ยิ่งเป็นไปตามนิสัยเดิมของผู้ฝันเสมอ ปราชญ์คนหนึ่งชื่อ ปฟาฟฟ์ เน้นใจในคำอธิบายอันนี้ถึงกับกล่าวว่า “ขอให้เล่าความฝันให้ข้าพเจ้าฟังเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้าจะบอกได้ว่าท่านเป็นคนชนิดใด”

9. จิกมันด์ ฟรอยด์ ปราชญ์ออสเตรียนผู้มีชื่อเสียง ซึ่งเป็นทั้งแพทย์และนักจิตวิทยา วางหลักไว้ว่า ความฝันตามปกติเกิดจากเหตุการณ์ภายนอก เช่น แสงไฟมากระทบตา ทำให้ฝันถึง ผนดกฟ้าร้อง เสียงอะไร โครมครามกระทบหู ทำให้ฝันถึงการรบกวน เสียงปืนใหญ่กระหึ่มครึ่มคราง นอกจากนั้น ความฝันยังเกิดจากความจำและความปรารถนาที่มีติดหัวใจอยู่ เวลาหลับจึงมาปรากฏเป็นความฝันให้จิตวิจิตรพิสดารขึ้น หรือกระทำให้คนที่มีความปรารถนาแรงอยู่ได้สละใจเสียคราวหนึ่งในเวลาฝัน

10. พระนันทาจารย์ ปราชญ์องค์หนึ่งในพระพุทธศาสนาผู้แต่งคัมภีร์สารัตถสังคหะ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับการนับถือมาก ระบุมูลเหตุของความฝันไว้เป็น 4 ประการ คือ

- เกิดจากธาตุกำริบ กล่าวคือ ร่างกายไม่ปกติครันหลับลงจึงฝันพิกลไปต่าง ๆ
- เกิดจากการที่ดวงจิตพัวพันถึงสิ่งหนึ่ง แล้วก็เก็บเอาสิ่งนั้นมาฝัน
- เกิดจากมารยาของเทวดา
- ฝันโดยเป็นบุรพนิมิต คือ บอกให้ทราบล่วงหน้าว่าจะมีเหตุดีหรือเหตุร้ายเกิดขึ้น

การตั้งชื่อ ชื่อนั้นจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะผลักดันหรือทำให้เจ้าของชื่อมีอนาคตเช่นไร มีนิสัยอย่างไร ปัจจุบันอิทธิพลของการตั้งชื่อยังมีอยู่มาก

ตำราการตั้งชื่อ เปลี่ยนชื่อของไทยนั้นมีหลายตำรา และนามศาสตร์เบื้องต้นที่ควรศึกษาก่อนตั้งชื่อ เปลี่ยนชื่อ มีดังนี้

ภูมิทักษา

หลักภูมิทักษา หรือทักษาปกรณ์ หรือมหาทักษานั้นเป็นหลักการตั้งชื่อที่เป็นที่นิยมมาตั้งแต่โบราณเพราะเข้าใจได้ง่าย เพียงอาศัยวันเกิดเป็นหลักในการตั้งชื่อ โดยเชื่อกันว่ามนุษย์ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ เรียกว่า ทักษา โดยมีประจำตัวอยู่กับทุกคน ซึ่งทักษาเหล่านั้นจะส่งผลให้คนแต่ละคนมีความเป็นอยู่ และอำนาจวาสนาแตกต่างกันไปตามกำลังของดาวแต่ละดวง ทักษา

ประกอบด้วย บริวาร อายุ เศษ ศรี มุละ อุตสาหะ มนตรี และกาลกิณี ซึ่งในภูมิแต่ละภูมิของทักษามีอักษรประจำทักษายู่ การตั้งชื่อตามหลักภูมิทักษานั้นถือเป็นพื้นฐานของการตั้งชื่อที่ไม่ควรละเลย

เลขศาสตร์

กล่าวกันว่าในแต่ละตัวอักษรต่างมีค่าตัวเลข หรือกำลังประจำตัวอักษร เมื่อนำมารวมกันจะได้ค่าต่าง ๆ ซึ่งมีความหมายดีร้ายต่างกัน หลักการตั้งชื่อตามเลขศาสตร์จึงถูกนำมาใช้ประกอบในการตั้งชื่ออยู่เสมอ โดยหลักเลขศาสตร์นี้สามารถใช้ได้กับการตั้งชื่อ และนามสกุล เพราะนอกจากการตั้งชื่อให้มีกำลังของเลขที่ดีแล้ว การตั้งนามสกุลและผลรวมของชื่อกับนามสกุลให้มีกำลังเลขที่ดีก็เป็นสิ่งสำคัญ

อายตนะ 6

กล่าวกันว่ามนุษย์เรามีประสาทสัมผัส 6 อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อารมณ์ ความรู้สึก อันส่งผลถึงบุคลิกลักษณะ อุปนิสัยใจคอของคนผู้นั้น อายตนะ 6 ของแต่ละบุคคลสามารถถอดค่าตัวเลขได้จากกำลังดาวของแต่ละตัวอักษรที่อยู่ในชื่อนำมาคำนวณเพื่อให้ได้ตัวเลข อันจะบ่งบอกถึงอายตนะ 6 ของบุคคลนั้น

ความหมายการพยากรณ์

บริวาร หมายถึง บุตร สามี / ภรรยา ญาติพี่น้อง มิตรสหาย บ่าวไพร่ ผู้ได้บังคับบัญชา
ผู้อยู่ในอุปการะ ผู้แวดล้อมกาย

อายุ หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพ อายุขัย การดำเนินชีวิตโดยทั่วไป

เศษ หมายถึง อำนาจวาสนา บารมี ความมีอิทธิพล ความเป็นใหญ่ เด่นดัง ตำแหน่ง
ยศฐาบรรดาศักดิ์

ศรี หมายถึง ความเป็นสิริมงคลทั้งหลาย โชคลาภ วาสนา ความสุข ความสำเร็จ
ความมีเสน่ห์ ความสดชื่นสมหวัง (ความหมายตรงข้ามกับภูมิกาลกิณีทุกอย่าง)

มุละ หมายถึง หลักทรัพย์ ความมั่นคงของชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี ทรัพย์สินเดิมจากตระกูล
ความร่ำรวย

อุตสาหะ หมายถึง อาชีพการงาน ภาระ ความเหน็ดเหนื่อย ความขยันหมั่นเพียร สิ่งที่ได้รับผิดชอบ

มนตรี หมายถึง ญาติผู้ใหญ่ ผู้ช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำชู การพึ่งพาอาศัย ผู้ใหญ่ที่เคารพรัก
กาลกิณี หมายถึง ความอัปมงคลทั้งหลาย ความผิดหวัง อุปสรรค ความผิดพลาดพ่ายแพ้
ความเดือดร้อน ไร้ความสุข (ความหมายตรงข้ามกับภูมิศรีทุกอย่าง)

โหราเล็ก (2542, หน้า 7-13) ได้กล่าวถึงหลักการเบื้องต้นที่เป็นเหตุเป็นผลในการพิจารณาตั้งชื่อบุคคลทั่วไป ดังนี้

1. ชื่อจะต้องไพเราะทันสมัย มีความหมายไปในทางคุณงามความดี มีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง

2. ชื่อจะต้องมีสระอักษรที่เป็นเดช ศรี มนตรี ตามตำราทักษาคัมภีร์ของไทยแต่โบราณ
3. ชื่อจะต้องไม่มีสระอักษรอันเป็นกาลกิณี เข้ามาปะปนด้วยอย่างเด็ดขาด
4. ชื่อจะต้องเหมาะสมกับเพศชายหญิง ซึ่งเวลาเรียกขานจะได้ไม่ผิดเพี้ยนน่าสงสัย
5. ชื่อจะต้องไม่แปลกประหลาดจนเรียกยาก ยืดยาวหลายพยางค์
6. ชื่อจะต้องไม่ไปคล้องจองหรือเหมือนกับพระศาสดาในศาสนาต่าง ๆ
7. ชื่อจะต้องไม่ไปคล้องจองหรือเหมือนกับเทพเจ้าเบื้องบนในลัทธิต่าง ๆ
8. ชื่อที่ตั้งขึ้นมานั้นมิบังควรอย่างเด็ดขาดที่จะให้คล้องจอง หรือเหมือนกับเจ้าฟ้า

เจ้าแผ่นดิน พระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ แนวคิดการตั้งชื่อของ สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ 14 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ปลด กิตฺติโสภโณ ป.ธ. 9) พระองค์ท่านมีแนวคิดว่า ในการตั้งชื่อบุคคลพระองค์ท่านไม่ทรงถือตามหลักทักทายโดยเคร่งครัด และสิ่งที่ท่านต้องการรู้ก่อนคือ

ชื่อบิดา มารดา และนามสกุล

สถานที่เกิด

วัน เดือน ปีเกิดของเด็ก

เพศ

พระองค์ท่านจะทรงพิจารณาตั้งชื่อโดยคำนึงว่า

ไม่พ้องหรือเหมือนกับใครได้ยิ่งดี

มีความหมายดีเป็นสิริมงคล

ไม่ใช้การันต์หรือทัณฑฆาต

ไม่เกินสามพยางค์

ถ้าชื่อพ่อแม่มารวมกันได้ความหมายดี หรือตัวอักษรในชื่อพ่อแม่นำมาดัดใหม่มี

ความหมายดี ถือว่าเป็นมงคลให้ใช้ทันที

ไม่ใช่ชื่อที่เป็นอาการนาม เช่น ประสิทธิ ประสิทธิ์ ให้ตัดสระอิและทัณฑฆาตทิ้งเสีย แล้วอ่านออกเสียงประสิทธิเหมือนเดิม

ไม่เป็นคำพวน

เป็นคำที่ฟังหรืออ่านแล้ว บ่งบอกเพศหญิงหรือชายไปในตัว

ไม่ถือเคร่งครัดในกรณีที่ใช้ศรึนำสำหรับผู้หญิง หรือเดชนำสำหรับผู้ชาย (ถ้าได้ก็ดี) แต่อักษรในวรรคที่เป็นกาลกิณีจะไม่นำมาใช้เป็นตัวนำ (ส. ธรรมโฆสิต, 2548, หน้า 11-12)

การปลูกต้นไม้ไว้ในบ้าน คนไทยนั้นมีความผูกพันกับต้นไม้มาก นอกจากมีความผูกพันแล้วยังมีความเชื่อกันว่าถ้าปลูกต้นไม้ชนิดนั้นชนิดนี้จะนำความผาสุกมาสู่ครัวเรือน ต้นไม้บางชนิดต้องปลูกบริเวณไหนของเรือนที่อยู่อาศัย หรือพรรณไม้บางชนิดไม่ควรเข้ามาอยู่ในบริเวณเรือน เพราะอาจนำพาความวิบัติมาสู่ได้ ความเชื่อนั้นถูกปลูกฝังกันมาเป็นทอด ๆ ที่มาของความเชื่อ เกิด-กลางอาถรรพ์เกี่ยวกับต้นไม้ต่าง ๆ เหล่านั้นมักจะมีที่มาแตกต่างกันไป เช่น

โป๊ยเซียน โป๊ย นั้นภาษาจีนแปลว่า แปด ส่วนเซียน ก็คือ เทพเจ้า เมื่อนำมารวมกันแปลว่า “เทพเจ้าทั้งแปด”

ต้น โป๊ยเซียนมีตำนานและความเชื่อด่าง ๆ อยู่มากโดยเฉพาะชาวจีนให้ความเชื่อถือ แม้กระทั่งชาวไทยเองก็ถือกันว่า โป๊ยเซียน เป็น ไม้เสี่ยงทายให้โชค ทำให้เกิดศรัทธา ถ้าบ้านไหนปลูกโป๊ยเซียนแล้วออกดอกได้ถึง 8 ดอกในช่อเดียวกันถือว่ากำลังจะได้โชคลาภ (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 18-20)

ทองหลาง พรรณไม้ที่ถือเป็นพรรณไม้ของเทพเจ้าคือ ทองหลาง บางท่านเรียกในภาษาสันสกฤตว่า “มนทาระ” มีใบย่อย 3 ใบ เป็นเครื่องหมายของพระเจ้าทั้งสาม ก้านที่ออกมาจากกิ่งมีใบ 3 ใบ ถือกันว่าใบกลาง คือ พระวิษณุ ใบซ้าย คือ พระศิวะ และ ใบขวา คือ พระพรหม และชื่อทองหลางยังสื่อความหมายได้ถึง เงิน ทอง พัสดุงข้าวของอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 53)

ทับทิม ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องทับทิม ชาวไทยเราได้รับอิทธิพลและการถ่ายทอดความเชื่อมาจากชาวจีน จะเห็นได้จากมีศาลเจ้าหลายแห่งในประเทศไทยซึ่งเราจะได้ยินเรื่องเกี่ยวกับเจ้าแม่ทับทิมซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากประเทศจีนแล้วเปลี่ยนเป็นชื่อไทยในภายหลัง ส่วนชาวจีนถือว่าต้นทับทิมเป็น ไม้มงคล เพราะถือว่าทับทิมเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ความมีลูกหลานมากมาย (เชื่อว่าผลทับทิมมีเมล็ดมาก) จึงนิยมให้ผลทับทิมเป็นของขวัญแก่บ่าวสาวในพิธีแต่งงาน นิยมปักดอกทับทิมไว้ที่ผมเจ้าสาว และยังถือว่าทับทิมเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ในการขับไล่ภูติผีปิศาจ และปัดเป่าสะเดาะเคราะห์ทำให้เป็นมงคลและนำโชคชัยมาสู่ (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 67)

โพธิ์ ความเชื่อและความศรัทธาเกี่ยวกับต้นโพธิ์นี้นอกจากชาวพุทธแล้ว ชาวจีนก็ถือว่าโพธิ์เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์มากเช่นเดียวกัน ชาวจีนบางกลุ่มเชื่อว่าโพธิ์เป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ บางกลุ่มเชื่อว่าโพธิ์เป็นต้นไม้ที่กำเนิดในสรวงสวรรค์และถูกส่งมายังโลกมนุษย์เพื่อให้เป็นเครื่องรองรับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งชาวจีนถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระเจ้าของเขาด้วยเหมือนกัน

นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าทั้งพระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร ล้วนประทับอยู่ในต้นโพธิ์เสมอ จะสังเกตเห็นได้ว่าใบโพธิ์ไม่เคยหยุดนิ่งเลยหากแต่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ส่วน

ชาวทิเบตเชื่อว่าต้นโพธิ์เป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างสรวงสวรรค์กับโลกมนุษย์

- ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า การใช้ไม้ค้ำโพธิ์ที่อยู่ตามวัดจะเป็นการต่ออายุหรือชะตาตัวเอง ยิ่งถ้าเป็นคราวเคราะห์อายุสั้นก็ช่วยให้อายุยืนยาวออกไป ในการปลูกเรือนที่อยู่อาศัย ตำราของไทยโบราณห้ามมิให้ปลูกต้นโพธิ์บริเวณบ้าน เพราะถือว่าโพธิ์เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ บริเวณบ้านไม้คู่ควรจะรองรับต้นโพธิ์ ถ้านำมาปลูกเจ้าของบ้านจะแพ้ภัยตนเองเพราะเป็นการ ไม่บังควรไม่รู้จักที่สูงที่ต่ำ (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 73-74)

มะตูม ในตำราโบราณกล่าวว่า มะตูมนั้นเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของพระอิศวร การบูชาพระอิศวรจะต้องมีใบมะตูมด้วยเสมอ หรือในอีกตำรากล่าวว่า ใบมะตูม 3 แฉก แทนตรีมูรติ คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม

มะตูมถือว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์จึงนิยมนำในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ใบมะตูมนิยมนำใช้ในพิธีไสยศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์ นิยมนำแช่น้ำมนต์ หรือห่อนไว้ใต้รา มีคามหมายถึงการเบิกบาน ตุมแตกหน่อขึ้นมา ใบมะตูมมี 3 แฉกรูปคล้ายตรีเป็นอาวุธของพระนารายณ์ ตามประวัติเล่าไว้ว่า พระนารายณ์ใช้ตรีของพระองค์ปราบช้างเจรงังดี เอาเชือกมาผูกเท้าช้างแล้วเอามาผูกศรีที่ปากบน ดินช้างก็หมดพยศ พอช้างตายพระนารายณ์ถอนตรียากดินก็เกิดต้นมะตูม ใบเป็นหอก 3 แฉก

ในทางไสยศาสตร์นั้น เล่าว่า ห้ามควาญช้างตัดทำลายต้นมะตูม เพราะว่าช้างทั้งหลายกลัวใบมะตูม

ด้วยเหตุว่ามะตูมเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์หรือไม้มงคล คนไทยโบราณจึงกำหนดให้ปลูกมะตูมไว้บริเวณบ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 78-80)

กล้วย คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับกล้วยที่ว่า กล้วยตานี คือห้ามปลูกในบริเวณที่อยู่อาศัย เหตุเพราะว่ากล้วยตานีมีผีผู้หญิงที่เรียกว่า นางตานีอาศัยอยู่ หากมีการลบหลู่นางตานีอาจทำ ความเดือดร้อนให้แก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณบ้านนั้นได้ (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 87)

จ้าว หนังสือไตรภูมิภูิกถา กล่าวถึงต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในกามภูมิชั้นต่าง ๆ อยู่หลายชนิด ในบรรดาต้นไม้เหล่านั้นชนิดหนึ่งก็คือ ต้นจ้าว ในอินเดียถือว่าต้นจ้าวเป็นไม้มงคลของพระศิวะ ชื่อต้นจ้าวในภาษาไทยไม่ค่อยเป็นมงคลเพราะมีสำนวนพูดกันว่า “ขึ้นต้นจ้าว” หมายความว่า ผิดถูกผิดเมียคนอื่น ตายไปตกนรกจะต้องไปรับโทษให้ปีนต้นจ้าว ซึ่งมีหนามแหลมเหมือนกับข้อความตอนหนึ่งในหนังสือไตรภูมิภูิกถาเมื่อกล่าวถึงช่วงแห่งความตายว่า “ฝูงสัตว์ทั้งหลายนี้ เมื่อใกล้ขาดใจตายนั้นคิดว่าจะได้ไปตกนรก ผู้นั้นเห็นเปลวไฟ แลเห็นไม้จ้าวเหล็ก” ดังที่กล่าวมาคนโบราณจึงไม่นิยมปลูกต้นจ้าวไว้ในบ้าน ในวรรณคดีอินเดียเรียกไม้ชนิดนี้ว่า “ขมะทรมะ” แปลว่า “ไม้เนรกร” (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 99-100)

อ้อย ในไตรภูมิพระร่วงของไทยกล่าวว่า อ้อยมีกำเนิดจากป่าหิมพานต์อันเป็นถิ่นที่อยู่ของรุกขเทวดา นอกจากนี้ ในชมพูทวีปโดยเฉพาะในอินเดีย มีตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดของอ้อยว่า เกิดจากฤๅษีวิศวามิตร วิธีการคือใช้มนต์เนรมิตอ้อยขึ้นมาเพื่อเป็นอาหารทิพย์สำหรับพระเจ้าตรีศังกุที่ต้องการขึ้นสวรรค์ในขณะที่ยังเป็นมนุษย์ อ้อยจึงได้รับการยกย่องว่า “เป็นอาหารของชาวสวรรค์” และอ้อยถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความรัก มีคำกล่าวว่า กามเทพของชาวอินเดียนั้นใช้ลำต้นของอ้อยเป็นลูกศร อีกทั้งยังใช้ประกอบในพิธีแต่งงาน (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 106)

ไทร ชาวไทยเมื่อครั้งโบราณถือว่า ต้นโพธิ์หรือต้นไทรเป็นที่สถิตของเหล่าเทวดาอารักษ์ วิชาญาณศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มีรุกขเทวดารักษา และความเชื่อของคนเฒ่าคนแก่ที่สืบกันมาแต่โบราณจะสอนลูกหลานว่าห้ามปลูกต้นโพธิ์หรือต้นไทรไว้บริเวณบ้านเด็ดขาด เพราะถือเรื่องความเชื่อดังกล่าว เป็นต้น (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 112-113)

คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับไม้มงคล 9 ชนิด กล่าวกันว่าถ้าใครนำมาปลูกในบริเวณบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจักนำความสิริมงคลมาให้ ด้วยเหตุนี้ในการก่อสร้างบ้านเรือน อาคาร หรือประดิษฐานถาวรวัตถุต่าง ๆ อีกทั้งใช้ในพิธีก่อฤกษ์ หรือวางศิลาฤกษ์ซึ่งมีความสำคัญ โดยนำไม้มงคล 9 ชนิดมาเป็นไม้ปักบนพื้นดินเวียนเป็นทักษิณาวรรต คือ เวียนจากซ้ายไปขวา วนที่กันหลุมที่ขุดเตรียมไว้เป็นที่วางศิลาฤกษ์

ไม้มงคล 9 ชนิด ถูกปักเป็นวงกลมโดยมีไม้ขนุนปักอยู่ตรงกลาง ไม้มงคลทั้ง 9 ชนิด มีความหมายอันเป็นมงคลแตกต่างกันไปทั้งสิ้น คือ

ชัยพฤกษ์ หมายถึง มีโชค มีชัย มีตำแหน่งวาสนาสูงส่ง

ราชพฤกษ์ หมายถึง เป็นใหญ่ มีอำนาจวาสนา มีคนยกย่องนับถือ

ทองหลาง หมายถึง มีเงิน มีทอง ข้าวของอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง

ไผ่สีสุก หมายถึง มีความสุข ความเจริญ สบายทั้งกาย สบายทั้งใจ

กันเกรา หมายถึง ป้องกันภัยอันตรายจากสิ่งต่าง ๆ

สักทอง หมายถึง ความศักดิ์สิทธิ์สมความปรารถนา มีฤทธิ์มีอำนาจมากขึ้นไป

พยูง หมายถึง การพยูงฐานะให้สูงขึ้น อีกทั้งความศักดิ์สิทธิ์นั้นให้อยู่อย่างมั่นคงถาวร

ตลอดไป

ขนุน หมายถึง หนุนให้แน่นหนาให้ดีขึ้นไม่ให้ลดน้อยถอยลง ให้มีแต่ความเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้น (ทองอุไร พันธุ์ชล, 2539, หน้า 128-129)

ยังมีการนับถือต้นไม้ของคนไทยอีกแบบหนึ่งซึ่งเป็นการได้คติมาจากศาสนาพราหมณ์ส่วนมากจะเป็นการเอาเคล็ดที่ชื่อต้นไม้ เช่น ต้นชัยพฤกษ์ ใบเงิน ใบทอง ใบรัก มีการนำชิ้นส่วนของต้นไม้ที่มีชื่อดีเหล่านี้มาใช้ในพิธีมงคล เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์นิยมใช้ก้อนที่ทำจากไม้ชัยพฤกษ์

ดอกเอาฤกษ์ ใบเงิน ใบทอง ใบรัก นิยมใส่ไปในเวลาเย็บพืนนอนของคู่บ่าวสาว คั้นไม้ที่มีชื่อไม้คิมักใช้ทำพิธีไสยดำ เช่น ใบเต้าร้าง และเถาของเต้าร้างใช้พันรูปคู่สามีภรรยาแล้วเอาไปฝัง เชื่อกันว่าจะทำให้เลิกร้างกัน และในนวนิยายเชื่อกันว่าใบหนาดนั้นไล่ผีได้ (สุริยา รัตนกุล, 2549, หน้า 37)

ความสวยงามและการแต่งตัว เชื่อกันว่าสีของเสื้อผ้าจะมีความหมายในตัวของมันเอง และมีผลกระทบต่อผู้ใส่ด้วย เช่น สีม่วงเป็นสีแห่งความโศกเศร้าเป็นสีแห่งความผิดหวังในรัก และบ่งถึงความเป็นมาย สีเขียวบ่งถึงความร่มเย็นและประสบความสำเร็จในชีวิต หากผู้ใดชอบสวมใส่เสื้อผ้าสีเขียวจะมีการพยากรณ์ว่าเป็นบุคคลที่ไม่ยอมแพ้ เป็นคนตรงไปตรงมาชอบความจริง แต่ค่อนข้างขาดความอบอุ่นทางจิตใจและไม่มีความมั่นใจในตนเอง และคนไทยในภาคกลางมีความเชื่อเรื่องการเลือกสีเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับวัน ดังนี้

วันอาทิตย์สีแดง วันจันทร์สีขาว วันอังคารสีชมพู วันพุธสีเขียว วันพฤหัสบดีสีเหลือง หรือสีแสด วันศุกร์สีน้ำเงิน วันเสาร์สีดำหรือสีม่วง

การยกทัพไปรบในสมัยก่อนแม่ทัพจะต้องใช้สีของเครื่องแต่งกายตามวันที่ต้องโลก ในประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาเป็นหลักฐานว่า แม่ทัพออกรบก็ใช้สีตามวัน เช่น พระเจ้าปราสาททองเมื่อยังดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาตากสินมหาราชครั้ง ขณะยกทัพเข้าปล้นวังของพระเจ้าสุริยวงษ์แห่งกรุงศรีอยุธยาครั้งนั้น แต่งกายด้วยเสื้อดำ กางเกงดำ และขี่ม้าสีดำ เพราะวันนั้นเป็นวันเสาร์ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 13, 2542, หน้า 6065)

การทำนายปลื้มข่อย เช่น ทำนายว่าลูกในท้องจะเป็นชายหรือหญิง คุณคนไข้ว่าจะตายหรืออยู่ ดูโชคลาภประจำปี ดูของหาย และการสร้างศาลพระภูมิ เป็นต้น

หลวงวิจิตรวาทการ (2507, หน้า 21-23) ได้อธิบายว่า ในลัทธิโหราศาสตร์ ยังแบ่งประเภทของโหราศาสตร์เป็น 10 อย่าง ดังนี้

1. วิชาทำนาย โดยถืออำนาจดวงดาวเป็นเกณฑ์ (Astrologie) หมายความว่า การเอาวัน เดือน ปี และเวลาที่คนเกิดมาคำนวณแล้วทำนาย ไทยเราเรียกว่า โหราศาสตร์ แท้จริงคำว่า โหราศาสตร์หมายถึงวิชาทำนายทุก ๆ อย่าง ไม่เฉพาะแต่การทำนายโดยวิธีคำนวณวัน เดือน ปี และเวลาเกิดเท่านั้น

2. วิชาทำนายด้วยการดูลักษณะคน (Physiognomie)
3. วิชาทำนายด้วยการดูเส้นลายมือ (Chiromancie)
4. วิชาทำนายด้วยลักษณะของคน โดยการดูลายมือเขียนหนังสือของเขา (Graphologie)
5. วิชาทำนายไพ่ (Cartomancie)
6. วิชาทำนายฝัน (Oniromancie)

7. วิชาทำนายด้วยการจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Psychometrie) อย่างที่หมอจินทำนายโดยวิธีจับเส้นตรวจเลือดลม

8. ทิพจักขุ (Clairvoyance)

9. ลางต่าง ๆ (Presage)

10. การเสี่ยงทาย (Oracle)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นของที่อยู่คู่กับคนไทยมาทุกยุคทุกสมัยจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะถูกสร้างขึ้นมากือบทุกหมู่บ้าน ถือว่าเป็นของคู่บ้านคู่เมืองก็ได้ ส่วนมากจะเป็นพระพุทธรูปที่เป็นเกจิอาจารย์ที่เคารพนับถือของชาวบ้าน หรือพระประธานในพระอุโบสถ หรือศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่ต่าง ๆ เป็นต้น

สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ชาวบ้านจะสร้างขึ้นมาสักการะบูชา และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้แก่เขาได้ ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ส่วนมากจะแฝงไว้ด้วยการกระทำดังต่อไปนี้

การอธิษฐาน กล่าวคือ การอธิษฐานใจต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นก็จะดลบันดาลให้เป็นไปตามที่ขอ หรือตามที่ได้อธิษฐานไว้ ความหมายของมันเป็นเพียงการตั้งความปรารถนา มุ่งที่จะให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา โดยจะเอ่ยออกมาเป็นวาจาหรือนึกอยู่ในใจต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือก็ได้ (วิเชียร เกษประทุม, 2542, หน้า 27)

การบนบานศาลกล่าว กล่าวคือ เมื่ออธิษฐานขอให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการและถ้าได้ตามความประสงค์แล้ว จะตอบแทนด้วยสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะการถวายเครื่องสักการะที่รู้ว่าท่านชอบเป็นพิเศษ คำอธิษฐานนั้นก็จะเป็นปรับเปลี่ยนไปเป็น การบนบานพันทั้งล้านว่า บนบานศาลกล่าวบนข้าวผัดข้าวพระ ฯลฯ

การแก้บน ซึ่งมีความหมายว่า เช่น สรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนได้บนบานไว้ เป็นการให้สินบนตอบแทนแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเมื่อตนได้สิ่งที่ต้องการแล้ว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มีความสามารถในการดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้มาบนแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความเชื่อและศรัทธาของผู้คน อีกทั้งการบนการแก้บนก็แตกต่างกันไปตามประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ เช่น

ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร จะเป็นที่มีผู้คนนิยมไปทำพิธีสะเดาะเคราะห์ตามธรรมเนียมเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยการไหว้พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง เจ้าพ่อเจตคุปต์ พระเทพไชยศรี เจ้าพ่อหอกลอง ถึงกับมีคำขวัญประจำศาลว่า “ไหว้หลักเมือง ดัดเคราะห์ ต่อชะตา เสริมวาสนาบารมี” คนมักจะบนบานขอให้มียศหน้าที่การงานที่มั่นคง การบนจะใช้รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ผ้าแพร 3 สี และดอกบัว การแก้บนโดยการถวายพวงมาลัยหรือผูกผ้า 3 สี

พระบรมรูปทรงม้า คนมักจะนิยมบนบานในเรื่องการเรียนหรือในเรื่องอื่น ๆ มากมาย การบนจะใช้รูป 16 ดอก ครั้งต่อไปใช้ 9 ดอก การแก้บนโดยถวายน้ำมะพร้าวอ่อน กลัวย่น้ำว่า ทองหยอด บัณฑิต ชิการ์ ข้าวคลุกกะปิ และกุหลาบสี่ชมพู

อย่างไรก็ดีการแก้บนด้วยการฆ่าสัตว์นั้นไม่ควรทำ ในอายุจิตกตชาดกเล่าว่า ในอดีตมี พ่อค้าเดินทางไปค้าขายที่เมืองไกล ได้พาบริวารไปกราบไหว้ต้นไม้ใหญ่หน้าบ้าน อริยฐานให้ เทวดาที่สิงสถิตปกป้องคุ้มครองคนและพวกให้เดินทางปลอดภัย ค่าขายได้กำไรดี เมื่อกลับมาจะมาแก้บนให้อิ่งใหญ่

พ่อค้าได้วางแผนการเดินทางอย่างรอบคอบ ใช้เสบียงอาหารอย่างประหยัด จัดเวรยาม รักษาความปลอดภัย และนำสินค้าแปลกใหม่ไปขาย มีคนมาอุดหนุนมากมายได้กำไรดังหวัง ขากลับก็ซื้อสินค้าของถิ่นนั้นไปขายยังถิ่นของตน พ่อค้ากลับมาพร้อมความสำเร็จ จึงตั้งบริวารฆ่าแพะ เป็ด ไก่ และนำอาหารคาวหวานอื่น ๆ ไปแก้บนที่ต้นไม้ใหญ่หน้าบ้าน

ขณะนั้นรุกขเทวดาก็ปรากฏกายและถามว่าฆ่าสัตว์มากมายเพื่ออะไร พ่อค้าและฝูงชน ก็ลงกราบตอบว่า เพราะบารมีของท่านช่วยคุ้มครองทำให้พวกเราค้าขายได้กำไรดีและเดินทางโดยปลอดภัย รุกขเทวดาได้ฟังก็หัวเราะตอบว่า ท่านเข้าใจผิด เราไม่ได้ช่วยอะไรเลยเป็นเพราะตัวท่านเองต่างหาก และได้เตือนพ่อค้าและฝูงชนว่าหาปราณจะแก้บนก็ให้แก้ด้วยการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพราะเมื่อละโลกนี้ไปแล้วก็จะพ้นทุกข์ในโลภหน้า ถ้าแก้ด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตก็จะเป็นการก่อ บาปกรรม เป็นวิธีของคนพาลโดยแท้ ว่าแล้วก็อันตรธานหายไป รุกขเทวดาในครั้งนั้นได้มาเป็น องค์พระพุทธรเจ้าในกาลต่อมา (สุขกมล สันติพร, 2551, หน้า 39-44)

การสาบาน ซึ่งนอกจากเรื่องทีกล่ามาแล้วคนไทยยังมีความเชื่อเรื่องการสาบาน เรื่อง การสาบานมีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา สำหรับคนไทยมีนิสัยชอบสาบานมานานแล้ว คำว่าสาบาน เป็นคำที่หนักแน่นมั่นคง เป็นคำที่ใช้ต่อเมื่อมีสิ่งจะเป็นประจักษ์พยานหรือสิ่งของที่แลกเปลี่ยนคัมภีร์ร่วมกัน หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นประธานอยู่ต่อหน้า เช่น ในการสาบานตัวของทหารหรือการถือน้ำ ของทหารและข้าราชการในสมัยโบราณ ซึ่งมักจะทำกันในวัด ต่อหน้าพระพุทธรูปที่เป็นพระประธาน ในวัดนั้นซึ่งเราถือกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสาบานจึงเป็นเรื่องที่น่าเลื่อมใสมาก (ส. พลายน้อย, 2539, หน้า 71)

ขวัญ มนุษย์มีความเชื่ออย่างหนึ่งซึ่งสืบมาแต่โบราณ ว่าคนที่เกิดทั้งหญิงและชาย ย่อม มีอะไรอย่างหนึ่งสิงอยู่ในร่างกายมาแต่กำเนิด สิ่งที่ว่านี้ถ้ายังอยู่กับเนื้อกับตัวของผู้นั้น ผู้นั้นก็จะมี สุขกายสบายใจไม่ป่วยไข้ ถ้าสิ่งนี้หนีหายไปจากตัวผู้นั้นก็จะเป็นไข้ได้ทุกข์ และอาจถึงแก่ ความตายได้ สิ่งนี้เราเรียกว่า “ขวัญ”

ทารกเมื่อเกิดมา ก็เชื่อกันว่าขวัญยังอ่อนอยู่ถ้ามีอะไรผิดปกติขวัญก็ตกใจง่าย อาจหนีออกจากร่างกาย กระเจิดกระเจิงไปเสียในป่าดง จนหายเป็นปกติจึงกลับมา เมื่อทารกเจริญวัยมีร่างกายแข็งแรง ขวัญก็จะแข็งแรงตามไปด้วย คติความเชื่อเรื่องขวัญดังกล่าวมานี้ ไม่ใช่มีแต่เฉพาะชาวไทย ในประเทศเท่านั้น พวกไทยใหญ่ ลื้อ และลาว เป็นต้น ก็มีความเชื่อเรื่องขวัญทำนองเดียวกัน เพราะมีคำพูดเกี่ยวกับเรื่องขวัญและมีพิธีเกี่ยวกับเรื่องขวัญสืบเป็นประเพณีมา นอกจากนี้ชนชาติอื่นที่อยู่ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ตลอดจนชาวป่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ก็มีความเชื่อเรื่องขวัญแต่เรียกชื่อไม่เหมือนกัน

ขวัญนั้นไม่ได้มีแต่คนเท่านั้น สิ่งบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิต บางอย่าง เช่น เสาเรือน เรือ เถวียน ข้าวเปลือก นาข้าว แม้จนกระทั่งบ้านเมืองก็มีขวัญ

สิ่งที่มีชีวิต เช่น เสาเรือน เรือ เถวียน ที่มีขวัญประจำก็เพราะทำมาจากต้นไม้ซึ่งเป็นสิ่งที่มีชีวิตเหมือนกัน เพราะต้นไม้ที่เชื่อกันว่ามีผีสิงนางไม้เทวดาสิงอยู่ (เสฐียร โกเศศ, 2506, หน้า 3-6)

ทฤษฎีไสยศาสตร์แบบ Sympathetic Magic ของนายเฟรเซอร์

ตามทฤษฎีไสยศาสตร์แบบ Sympathetic Magic ของนายเฟรเซอร์ มีความเห็นว่า ไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่างการกระทำอย่างหนึ่ง หรือวัตถุสิ่งหนึ่งกับการกระทำ หรือวัตถุอีกสิ่งหนึ่งที่อาจจะอยู่ห่างไกลกัน กล่าวคือ องค์ประกอบสำคัญของไสยศาสตร์ คือ ผู้ประกอบพิธี วัตถุและผู้รับผล โดยทั้งสามส่วนนี้เชื่อมโยงกันอยู่ด้วยอำนาจอาคมลึกลับ

ความพ้องกันเช่นนี้ทำให้เฟรเซอร์สรุปเป็นกฎ 2 ประการ คือ กฎความคล้ายคลึง (Law of Similarity) และกฎแห่งเชื่อดิตถ์ (Law of Contagion) จากกฎ 2 ประการนี้ นายเฟรเซอร์จึงแบ่งไสยศาสตร์ออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. ไสยศาสตร์แบบคล้ายคลึง (Homeopathic Magic or Imitative Magic) หมายถึง ไสยศาสตร์ที่เป็นการกระทำอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดผลที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น การใช้ของมีคมทิ่มแทงบนรูปปั้นหรือภาพวาดของศัตรูจะมีผลให้ศัตรูได้รับบาดเจ็บ สิ่งที่เกิดขึ้นและเชื่อมโยงของมิติที่มองไม่เห็นนี้เป็นสิ่งที่ลึกลับอธิบายไม่ได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แม้ความเชื่อพื้น ๆ เช่น เชื่อว่าการรับประทานผลไม้แดงจะทำให้มีลูกสีแดงก็จัดว่าเป็นความเชื่อของไสยศาสตร์ประเภทหนึ่ง

2. ไสยศาสตร์แบบมีเชื่อดิตถ์ (Contagious Magic) ตามคำแปลของ เสฐียร โกเศศ หมายถึง ไสยศาสตร์ที่มีการถ่ายทอดอำนาจของการกระทำอย่างหนึ่งไปยังบุคคลผู้รับโดยผ่านวัตถุที่บุคคลนั้นเคยเป็นเจ้าของ วัตถุจึงเป็นเหมือนเชื่อดิตถ์ที่นำเอาอำนาจเวทมนตร์คาถาไปสู่บุคคลนั้น ๆ เช่น ชิ้นส่วนของร่างกาย ได้แก่ เล็บ ผม ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่เจริญเติบโตมาจากร่างกายของบุคคลนั้น เสื้อผ้า อาวุธ หรือเครื่องใช้อื่น ๆ ก็นำมาใช้เหมือนกัน ตัวอย่างของไสยศาสตร์แบบนี้ เช่น

การนำเล็บหรือผมของบุคคลที่เราพึงประสงค์จะให้ได้รับผลของการกระทำมาประกอบพิธีความเชื่อในไสยศาสตร์แบบนี้มีผลทำให้เกิด “ข้อห้าม” บางอย่างในชุมชน เช่น ห้ามตัดเล็บในเวลา กลางคืน หรือมีความเชื่อเรื่องการฝังรกของเด็กแรกคลอดให้ดี เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดนำไปประกอบพิธีทางไสยศาสตร์เพื่อทำร้ายเด็กเกิดใหม่

นอกจากข้อห้ามยังทำให้เกิด “คตินิยม” อันเป็นข้อปฏิบัติด้วย เช่น คตินิยมเรื่องพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ เวลาทรงเครื่องใหญ่ห้ามมิให้เสด็จพระเกศาตถึงพื้นได้ เจ้าพนักงานต้องปูใบตองรองด้วยหนังราชสีห์ทับด้วยผ้าขาว เสด็จพระเกศาต้องบรรจุใส่ผอบลอยออกสู่มหาสมุทร ทั้งนี้เป็นเพราะเชื่อกันว่า พระมหากษัตริย์เปรียบเหมือนสุริยเทพร้อนแรงสามารถให้คุณและให้โทษได้ จึงมิให้เสด็จพระเกศาหรือส่วนใดส่วนหนึ่งแตะต้องพื้นดิน พื้นดินจะร้อนเป็นไฟปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่ได้ผล

นอกจากนี้เรื่องการฝังรกก็น่าสนใจในตำราหลายเล่ม เช่น ตำราพรหมชาติ ตำราปฐมจินดา เช่น เชื่อว่าเวลานำหม้อรกไปฝังต้องมีวิธีถือเอาเคล็ด เมื่อเด็กโตขึ้นจะได้ถนัดทั้งสองมือ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่ารกเป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณจึงถ่ายทอดอำนาจนี้ไปได้ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2544, หน้า 45-47)

มูลเหตุจูงใจที่ทำให้คนสนใจและยึดถือในไสยศาสตร์

กล่าวกันว่า การที่คนเราสนใจไสยศาสตร์นั้นมีมูลเหตุ 2 ประการ คือ

1. เพราะความกลัว เช่น กลัวผี กลัวต้นไม้ใหญ่ กลัวภัยพิบัติ กลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย และกลัวอุบัติเหตุต่าง ๆ เป็นต้น

2. เพราะความต้องการ เช่น ต้องการ โชคลาภ ต้องการความปลอดภัย เป็นต้น (รัชนีกร เศรษฐ, 2532, หน้า 184)

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ (2551, หน้า 24-25) ยังกล่าวว่า “ไสยศาสตร์เข้ากันได้กับสัญชาตญาณ คือ พอเราเกิดมาจากท้องแม่เราก็ใช้สัญชาตญาณแห่งการหวังพึ่งผู้อื่นของเราอย่างเต็มที่ เช่น พึ่งพ่อ พึ่งแม่ พึ่งพี่เลี้ยง พึ่งคนข้างเคียง พึ่งผู้อื่นทั้งนั้น นั่นแหละความคิดที่จะรู้จักตัวเองหรือช่วยตัวเองมันยังไม่มี แล้วมันก็มาเขาร่องเขารอยของไสยศาสตร์ คือ พึ่งสิ่งอื่นซึ่งเรารู้สึกว่าดีกว่าเรา เหนือกว่าเรา หรือเราเข้าใจไม่ได้ ดังนั้นเราจึงถือหลักว่าเราต้องพึ่งสิ่งอื่นที่ดีกว่าเรา เหนือกว่าเราเรื่อย ๆ มา อย่างนี้เรียกว่ามันได้เปรียบทางไสยศาสตร์ที่เข้ากันได้กับสัญชาตญาณแห่งความกลัว”

นอกจากนี้การถือไสยศาสตร์ภาษาอังกฤษเรียกว่า Magic and Superstition คำแรกเป็นการกระทำ คำหลังเป็นความเชื่อและความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ (เสฐียร โกเศศ, 2521, หน้า 223) คำว่า Magic หรือ มายิกนี้ มีรากศัพท์มาจากภาษาเปอร์เซียโบราณว่า มากู (Magu) อันเป็นชื่อมา

แต่ตำนานโบราณของเปอร์เซีย และมีเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาบูชาไฟ ธาราธุสตรา หรือ โซโลัสเตอร์ ลัทธินี้ เรียกอีกอย่างว่า พิแรธิ (Pyraethi) หรือการจุดไฟ ความคิดความเชื่อของชาวเปอร์เซียซึ่งเป็น ชาตินาอานาจแห่งยุคนั้น ย่อมแพร่หลายและส่งผลกระทบต่อชนชาติอื่น ๆ เมื่อชาวกรีกได้มารับรู้ ก็เรียกไปตามหูและถิ่นของคนว่า มาเกาเซอันส์ (Magousaeans)

เมื่อชาวกรีกรับความคิดความเชื่อจากต่างแดนมา ก็นำมาประยุกต์ใช้กับสังคมของตน ดังนั้น คำเรียกและพิธีกรรมก็ถูกปรับให้เหมาะสมให้เข้ากับสภาพของสังคมและความเป็นกรีกให้ มากขึ้น อาทิ คำเรียกก็ปรับเป็น มาเกอิ (Mageia) อันหมายถึงศิลปการ (Meagre Art) ต่อมาคำนี้ก็ พัฒนาเป็นการเรียก ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปมุ่งหมายถึงมายิก เวทย์มนต์ มนตรา มายาการ แล้วยุโรปก็รับ เอาทั้งคำและพิธีกรรมจากกรีกไปผสมผสานเข้าสู่สังคมวัฒนธรรมของตนเอง

คำว่า Magic ในภาษาอังกฤษมีการแปลเป็นภาษาไทยไปต่าง ๆ นานา อาทิ มายิก เวทมนต์ เวทมนตร์ เวทย์มนตร์ อาถรรพณ์ คาถา กลมยา เสน่ห์ ลึกลับ ลี้ลับ วิเศษ อัจฉริยะ มหัศจรรย์ ปาฏิหาริย์ ฯลฯ

มายิก เกี่ยวข้องกับความเชื่อว่า มนุษย์สามารถบังคับธรรมชาติได้โดยใช้มนตรา เวทมนต์คาถาอาคม ใช้พิธีกรรม หรือการกระทำ อาทิ การเดินรำ การบวงสรวง การสวด และอื่น ๆ ซึ่งกิจกรรมนี้มักจะพบ ได้ในพิธีลัทธิความเชื่อตลอดจนศาสนาดีกดำบรรพ์ที่เรียกว่า มายิกขาว (White Magic) ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) และอีกด้านหนึ่งเรา ก็เรียกว่า มายิกดำ (Black Magic) อันเกี่ยวข้อง ไปทางด้านเหนือธรรมชาติ (สิงห์คำ โต้งงาม, 2537, หน้า 11-15)

ตามความเชื่อของชาวกรีกและโรมันซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวยุโรปและ ชาวคริสเตียน ถือว่าอำนาจอันเป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติและความเข้าใจของมนุษย์นั้นมีอยู่ สองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นอำนาจของความดีคอยช่วยเหลือมวลมนุษย์ให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ฝ่าย นี้เรียกกันว่าเทพเจ้าหรือนักบุญผู้ศักดิ์สิทธิ์ (Deity) ส่วนอีกฝ่ายเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ในทางตรงกันข้าม เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้าย และเป็นศัตรูกับฝ่ายเทพเจ้าหรือนักบุญผู้ศักดิ์สิทธิ์ไปตลอดกาล ซึ่ง เรียกกันว่าพวกปีศาจหรือพ่อมดหมอผี (Demons) ที่คอยรังควานมนุษย์ให้ไม่ให้อยู่กันอย่างสงบสุข

นักค้นคว้าในเรื่องอำนาจและความเร้นลับของพวกพ่อมดหมอผีได้พยายามค้นหาสาเหตุ ที่มาของเวทมนต์คาถา และอำนาจทางไสยศาสตร์ว่าเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยใดกันแน่ แต่จากหลักฐาน เก่าแก่ที่สุดที่พบโดย อเล็กซานเดอร์ มาร์แชค นักวิทยาศาสตร์มีชื่อที่หันมาทำการค้นคว้าในเรื่อง อำนาจของพวกพ่อมดหมอผีอย่างจริงจัง เป็นยันต์ที่ใช้สำหรับนักปัดรังควานสิ่งชั่วร้ายของชาว อียิปต์โบราณที่เขียนไว้บนท่อนกระดูกเมื่อ 8,500 ปีก่อน ซึ่งนั่นก็หมายความว่าความเชื่อถือใน

อำนาจของเวทมนต์คาถาและอิทธิฤทธิ์ของพ่อมดหมอผีเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อสมัยหมื่นปีก่อนหรือนานกว่านั้น และความเชื่อก็ยังมีสืบต่อกันมา

ในปี ค.ศ. 1960 ศาสตราจารย์เจอร์รี สอว์กินส์ ได้ให้คำสรุปผลการค้นคว้าในเรื่องความเร้นลับของเวทมนต์คาถาและอำนาจของพวกพ่อมดหมอผีว่า จากหลักฐานต่าง ๆ ที่เขาได้รวบรวมเอาไว้แสดงให้เห็นว่าอำนาจของพวกพ่อมดหมอผีนับแต่โบราณกาลเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิชาดาราศาสตร์ในสมัยก่อนอย่างเห็นได้ชัด จากยันต์หรือคำกล่าวอันเป็นคำเวทมนต์คาถานั้น แรกเริ่มจะเป็นภาษาที่วาดด้วยปรากฏการณ์ต่าง ๆ ต่อมาค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาด้วยการผนวกภาษาโบราณอันเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตร่วมเข้าไป จนกระทั่งในเวลาต่อมา แม้ว่าผู้ที่ปฏิบัติทำการท่องจำเวทมนต์คาถาเหล่านั้นก็หาได้เข้าใจความหมายอย่างแท้จริง แต่ด้วยความยึดถือและการปฏิบัติอย่างเชื่อมั่น ทำให้พวกเขารู้สึกว่าเป็นอำนาจลึกลับที่ก่อให้เกิดผลตามความต้องการของผู้ปฏิบัติจริง ๆ (กำเนิดพ่อมดหมอผี, ม.ป.ป, หน้า 98-99)

ในสมัยก่อนการเริ่มต้นของคริสต์ศตวรรษ มีคาถาอาคมอยู่เล่มหนึ่งที่มีผู้นำไปศึกษาต่อกันมา คัมภีร์เล่มนั้นมีชื่อว่า “กุญแจแห่งความสำเร็จของโซโลมอน (The Key of Solomon)” ตามคัมภีร์นี้ได้บอกถึงคำกล่าวของเวทมนต์คาถาที่ใช้ในการรบและการต่อสู้กับศัตรู มนต์ตั้งบางบทจะใช้ได้ผลดีเยี่ยมก็ต่อเมื่อถึงเวลาที่ดวงจันทร์ขึ้นเต็มดวง หรือดวงดาวต่าง ๆ เช่น ดาวอังคารหรือดาวพฤหัสบดีโคจรมาอยู่ในมุมที่เหมาะสมกับโลก แสดงว่ามนุษย์สมัยก่อนรู้จักนำเอาพลังธรรมชาติในห้วงจักรวาลมาสร้างอภินิหารเพื่อทำลายศัตรูได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งของที่มาแห่งคาถาอาคมทั้งหลาย

ผู้ที่ใช้เวทมนต์คาถาหรืออำนาจจิตของตนเองได้อย่างแท้จริงนั้น มีอยู่มากมายด้วยกัน เช่น นายวูล์ฟ เมสซิง (Wolf Messing) ชาวโปแลนด์ที่หนีเข้าสู่สหภาพโซเวียตในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาได้แสดงอำนาจจิตหรือการใช้เวทมนต์คาถาของเขาให้สตาลินดู กล่าวคือ เขาบอกกับสตาลินว่าเขาสามารถเดินเข้าหาสตาลินถึงห้องทำงานของเขาได้โดยที่มีทหารยามยืนรักษาการณ์อยู่และไม่สามารถขัดขวางเขาได้

เมื่อการทดสอบเริ่มขึ้น สตาลินสั่งให้ทหารร่วมสองร้อยคนยืนแถวฝ้าห้องทำงานของเขาอยู่ทุกด้านอย่างหนาแน่น แต่ปรากฏว่าวูล์ฟ เมสซิงสามารถเดินผ่านแถวทหารไปจนถึงโต๊ะทำงานของสตาลินได้โดยไม่มีผู้ขัดขวางแม้แต่คนเดียว ซึ่งวูล์ฟได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าเขาใช้เวทมนต์สะกดทหารเหล่านั้นไม่ให้มีความรู้สึกว่าเขาเดินผ่านพวกเขาไป ไม่เพียงแต่เท่านั้นสตาลินยังให้เขาแสดงการใช้เวทมนต์อีกหลายวิธี (เวทมนต์คาถาและอภินิหาร, ม.ป.ป, หน้า 108-109)

ตามตำนานของชาวอียิปต์โบราณ กล่าวว่า ศูนย์แห่งอำนาจของมนุษย์เราอยู่ในส่วนที่เป็นสมองนั่นเอง ทางซีกซ้ายเป็นส่วนอันเป็นบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งเรียกว่าส่วนที่เป็นตัวของ

ท่านเอง (You) ส่วนทางซีกขวาเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดพลังต่าง ๆ อันเป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติได้ (Non-you) และในการสืบทอดการปฏิบัติตามกรรมวิธีของพ่อมดหมอผี ก็คือการรู้จักใช้ส่วนนี้ของสมองมาสร้างอำนาจให้เกิดคุณประโยชน์ต่อเจ้าของร่างได้อย่างมากมาย

มีบันทึกต่าง ๆ มากมายของชาวอียิปต์โบราณเกี่ยวกับการใช้อำนาจเร็นลับ เพื่อแก้แค้นให้กับผู้ที่เป็สาวกหรือสานุศิษย์ของตน บุคคลเหล่านี้จะตั้งตนเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์มีคาถาอาคมคอยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ต้องการจะแก้แค้นศัตรู หรือให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือประสบอุบัติเหตุอันเชื่อว่าเป็นการกระทำทางคุณไสยด้วยคาถาอาคมของฝ่ายตรงข้าม

สำหรับชาวกรีกผู้มีความเชื่อถือนำอำนาจของเทพเจ้าต่าง ๆ นั้น ถือว่าอียิปต์โบราณเป็นดินแดนแห่งกำเนิดของเวทมนต์คาถาที่กระจายไปสู่แหล่งอารยธรรมอื่นๆ ในสมัยต่อมา สำหรับการใชเวทมนต์คาถานั้นไม่จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่พ่อมดหมอผี แม้แต่พวกพระของชาวอียิปต์เองก็ยังใช้เวทมนต์คาถาเพื่อให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และช่วยให้การเพาะปลูกในแต่ละปีได้ผลสมบูรณ์ตามความมุ่งหมาย ในทางกลับกัน หากพวกพระอียิปต์ต้องการสร้างความเสียหายให้กับพืชผลของฝ่ายตรงข้าม ก็จะใช้เวทมนต์คาถากับลงบนคันไถเล็ก ๆ แล้วผูกคันไถดังกล่าวกับตัวคางคกปล่อยให้ลากไปตามทุ่งนาของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งจะมีผลทำให้พืชผลในไร่นาดังกล่าวเหี่ยวแห้งตายก่อนที่จะออกรวงออกผลให้เจ้าของเก็บเกี่ยวได้ (กำเนิดพ่อมดหมอผี, ม.ป.ป, หน้า 100-101)

ในสมัยที่การใช้เวทมนต์คาถากำลังเฟื่องฟูเป็นที่นิยมเลื่อมใสอยู่โดยทั่วไปนั้น ทางกรีกได้พยายามหาวิธีปราบปรามเพื่อให้ลัทธิดังกล่าวหมดสิ้นลง ถึงกับมีบทลงโทษอย่างรุนแรง นับตั้งแต่การทรมาน การประหารชีวิตด้วยวิธีการอันทารุณโหดร้าย จนกระทั่งถึงการเผาทั้งเป็น แต่ก็ยังไม่มีการเข็ดหลาบแต่ประการใด ในตอนต้น ๆ ปี ค.ศ. 1584 อันเป็นสมัยที่เรจินัลด์สก็อตกำลังมีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ในทางการประพันธ์ ท่านผู้นี้ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับวิชาการใช้คาถาและการทรงเจ้าเข้าผีขึ้นมาเล่มหนึ่ง เขาได้ชี้แจงว่า ข้อห้ามที่มีโทษตามกฎหมายเท่าที่ระบุไว้ว่ามีมาตรการที่รุนแรงที่สุดในยุคนั้นก็คือ การบัพเพณฑนเป็นพ่อมดหมอผีที่มีการใช้เวทมนต์คาถา ซึ่งถ้าหากปรากฏว่าผู้ใดไม่ว่าชายหรือหญิงกระทำความผิดเป็นพ่อมดหมอผีด้วยวิธีการดังกล่าว ผู้นั้นจะต้องถูกประหารชีวิตด้วยวิธีการต่าง ๆ เพราะถือว่าอาชีพอ่อมดหมอผีมีความรุนแรงพอ ๆ กับการวางยาพิษเพื่อฆ่าคน

การใช้เวทมนต์คาถาตามแบบพ่อมดหมอผี ถือว่าเป็นลัทธิอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับลัทธิทางศาสนาต่าง ๆ นั้น วอลเตอร์สก็อต นักประพันธ์ชาวอังกฤษได้เขียนหนังสือไว้เล่มหนึ่งว่า ไม่เคยมีปรากฏในคัมภีร์แม้แต่ประการใดมาก่อนเลยว่า วิชาการใช้เวทมนต์คาถาถูกนับเนื่องเข้าเป็นลัทธิทางศาสนาหรือลัทธิหนึ่ง เพราะในยุคนั้นปรากฏว่า ประเทศทุกประเทศในยุโรปได้มีบทลงโทษตาม

กฎหมายสำหรับผู้ที่ตั้งตัวเป็นพ่อมคหมอผิอย่างรุนแรงเช่นเดียวกัน (แฟรงค์ สมิธ, 2523, หน้า 44-45)

ตามความเป็นจริง เวทมนต์คาถาตลอดจนเสน่ห์เล่ห์กลต่าง ๆ ก็คือพิธีการทางศาสนาที่แท้จริงของชาวยุโรปมาตั้งแต่ดั้งเดิม ต่อมาถูกชาวคริสเตียนพยายามจะเข้าครอบครองและบ่อนทำลาย แต่ก็ไม่สามารถจะปราบปรามให้หายไปจากความนิยมของชาวพื้นเมืองได้หมดสิ้น โดยเฉพาะในเรื่องของเวทมนต์คาถาต่าง ๆ ครั้งหนึ่งเคยเป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวโลกมาแล้ว โดยต่างฝ่ายต่างก็นำลัทธิของตนเข้าผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้ตลอดมา หลังจากนั้นต่อ ๆ มาต่างก็พยายามช่วยกันแปลตำราต่าง ๆ ที่ว่าด้วยไสยศาสตร์ดังกล่าว นำมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับประเพณีนิยมของแต่ละชาติแต่ละภาษา ถือปฏิบัติกันมาด้วยความเคร่งครัดตามยุคตามสมัย

วัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีทางไสยศาสตร์

มณี พยอมยงค์ (2529, หน้า 108) อธิบายว่ามีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อนำมาซึ่งความ โชคดี ความสำเร็จ ความสุข ความปลอดภัย ฯลฯ
2. เพื่อทำลายหรือขจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคล และภัยพิบัติต่าง ๆ

วิธีการที่จะเข้าถึงไสยศาสตร์

มนุษย์มีวิธีการต่าง ๆ ที่จะใช้อำนาจนอกเหนือธรรมชาติ ซึ่งมาคล้อยตามลัทธิให้บรรลุ

วัตถุประสงค์ที่ตนต้องการได้ 5 วิธี (รัชนิกร เสริมใส, 2536, หน้า 184-185) ดังนี้คือ

1. โดยการภาวนา ขอร้อง อ้อนวอน บอกกล่าว ขอให้อำนาจนั้นได้รับทราบและช่วยเหลือในสิ่งที่ตนต้องการหรือพอใจ
2. โดยการแลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการด้วยเครื่องสังเวทต่าง ๆ เช่น พวงมาลัย หัวหมาก การขับร้องพ็อนรำ
3. โดยวิธีเรียกร่องความสงสารเห็นใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติแต่ละชนิด ด้วยการทนทุกขเวทนา ทรมารสังขารของตนเพื่อให้อำนาจนั้น ๆ ได้เห็นใจและให้ตนได้รับสิ่งที่ตนร่ำร้องต้องการ
4. โดยอุบายพลิกแพลง เช่น หากภูตผีปีศาจจะมาพรางเด็กไปหรือรบกวนคนเจ็บ ก็ต้องใช้วิธีไม่ชมเด็กว่าสวย น่ารัก เปลี่ยนชื่อคนเจ็บให้บ๊วย ๆ เพื่อผีจะได้จำไม่ได้ หรือด้วยการประดับตกแต่งบ้านช่องให้แปลกไปเพื่อว่าผีจะได้จำไม่ได้ เช่น ในกรณีทำประตูป่าดอนหามสพออกจากบ้าน เป็นต้น
5. โดยวิธีการบังคับ ซึ่งใช้ได้เฉพาะกับอำนาจที่ถือว่าเป็นอำนาจชั้นต่ำ ๆ โดยอาศัยอุปกรณ์บางอย่าง เช่น เวทมนต์คาถา สิ่งของบางชนิด ซึ่งเชื่อว่าสามารถจะเกิดผลในทางบวกที่จะบังคับอำนาจนั้น ๆ ให้กลัวและยอมฟังคำสั่ง

สำหรับบุคคลที่จะฝึกฝนทางไสยศาสตร์เพื่อให้เกิดพลังอำนาจจิตลึกลับมหัศจรรย์ (Occult Power) นั้น วิเทศกรณีย์ (2512, หน้า 293) อธิบายว่าบุคคลนั้นควรจะต้องพยายามปฏิบัติตนให้ประกอบไปด้วยลักษณะ ดังนี้

1. มีพลังสมาธิอย่างสูง
2. มีพลังมโนภาพอย่างมาก
3. มีพลังจิตตานุภาพ (Will Power) อย่างสูง
4. มีพลังแห่งความกล้าหาญไม่ว่าในกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น
5. มีพลังแห่งความเมตตาธรรมแก่นมนุษย์และสัตว์อย่างสูง
6. มีพลังแห่งความเชื่อมั่นสูง
7. มีพลังแห่งการต่อสู้อุปสรรครุนแรง ไม่มีความหวาดกลัวสิ่งใดที่จะเกิดขึ้น
8. มีอุดมคติแน่วแน่ในจุดหมายที่มีอยู่ในมโนคติ
9. ตัดสินใจรวดเร็วฉับพลัน
10. มีพลังแห่งมนุษยธรรมสูง
11. ต้องเป็นผู้มีจิตใจร่าเริงเสมอ
12. มีใจเข้มแข็ง

แพทย์ สาริกบุตร ได้กล่าวว่า การที่จะปฏิบัติในเรื่องเสพนนต์คาถาให้บังเกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์นั้น หลักสำคัญอยู่ที่ดวงจิต ต้องทำให้ดวงจิตเป็นสมาธิกระเสจจึงจะมีกำลังแรงกล้าวิธีการทำสมาธิหรือการฝึกดวงจิตให้เป็นสมาธิ มีดังนี้

1. ในขณะที่ดวงจิตกำลังฟุ้งซ่านอยู่ด้วยความนึกคิดมากมายหลายเรื่อง ให้หาวิธีขจัดความคิดที่ฟุ้งซ่านโดยการพิจารณาว่า เรื่องที่กำลังครุ่นคิดอยู่นั้นเรื่องใดจัดว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ให้นิยมนั้นมาพิจารณาเพียงเรื่องเดียวดับความคิดในเรื่องอื่น ๆ เสีย พยายามเจาะจงคิดให้แน่วแน่อยู่แต่เฉพาะเรื่องเดียวเท่านั้น แล้วก็พยายามค่อย ๆ ดับคลายความนึกคิดในเรื่องนั้นเสียให้หายไปจากดวงจิต

2. ถ้าหากการกระทำในข้อแรกยังไม่สามารถทำให้ดวงจิตเป็นสมาธิได้ ก็หยุดพักเสียก่อนปล่อยให้จิตฟุ้งซ่านไปตามเรื่องสักพักแล้วจึงเริ่มต้นใหม่ เพราะการที่จะฝึกจิตนั้นจะกระทำตามแบบหักห้ามพรวดด้วยเข้าไม่ได้ ท่านเปรียบดวงจิตนั้นเหมือนวณร การที่จะให้หยุดนิ่งอยู่เฉย ๆ นั้นเป็นเรื่องเหลือวิสัย นอกจากจะค่อย ๆ พยายามฝึกหัดไปเรื่อย ๆ ต้องอาศัยความเพียรหมั่นฝึกเมื่อเห็นว่ายังทำไม่สำเร็จ ก็หยุดพักเสียสักครู่พอเหมาะพอสมแล้วจึงเริ่มใหม่

3. เมื่อไม่สามารถจะหักห้ามความนึกคิดด้วยประการดังกล่าวแล้ว ก็ให้เปลี่ยนวิธีใหม่ โดยใช้วิธีนึกคิดไปตรงข้าม เช่น เรื่องที่กำลังคิดเป็นเรื่องของความทุกข์ร้อน ก็พยายามโน้มน้าวจิต

ให้คิดถึงแค่เรื่องของความสุข หรือในเรื่องที่กำลังเป็นทุกข์จนมุมสิ้นหวังในชีวิตก็ให้เปลี่ยนเป็นทางตรงข้าม คือสามารถหลุดรอดไปได้ การที่จะใช้ความคิดในทางตรงกันข้ามดังนี้เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้ความคิดในด้านตรงข้ามที่ฝังแน่นอยู่ในใจถูกลบหายไปได้ที่ละน้อย (ยอดธง ทับทิมไม้, 2543, หน้า 40-41)

ในส่วนของการเชื่อเรื่องการฝึกฝนสมาธิในพุทธศาสนา ว่าอาจทำให้มีอำนาจเหนือธรรมชาติได้นั้น ก็เป็นความเชื่อที่คนไทยรับรู้จากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น ดังมีผู้รวบรวมไว้โดยอ้างหนังสือ “ธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2” ซึ่งรจนาโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวถึง อภิญญา 6 ซึ่งทรงนำมาจาก ลกนิบาต ว่าได้แก่

1. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ (คนเดียววิมุตเป็นคนมากก็ได้ กลับเป็นคนเดียวอีกก็ได้ ล่องหนคือผ่านไปในวัดดูกันขวางได้ เดินบนน้ำทะเลในอากาศได้)

2. ทิพพโศต หูทิพย์

3. เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดใจผู้อื่น (จับความรู้สึก หรือความคิดของผู้อื่นได้ ทายพฤติกรรมแห่งจิตใจของเขาได้)

4. บุพเพนิวาสานุสสติ ระลึกชาติได้

5. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ (รู้จุดและการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย มองทะลุเห็นเข้าไปในสิ่งเร้นลับต่าง ๆ ได้)

6. อาสวักขยญาณ รู้จักทำอาสวะให้สิ้น (ขจัดกิเลสต่าง ๆ ให้หมดสิ้น) (ประสาร ทองภักดี, 2495, หน้า 225-226)

กล่าวเกรียงไกร (2551, หน้า 27-28) อธิบายว่า หนทางที่จะทำให้การทำคุณไสยมีความสมบูรณ์ และส่งผลต่อคนที่ถูกกระทำได้นั้นต้องประกอบไปด้วย

1. บทสวด หรือคาถาที่เอาไว้มิกระทำการประกอบพิธีทุกครั้ง ยิ่งถ้าเข้าใจในมนต์คาถาอย่างถ่องแท้เหมือนสวดออกมาจากใจแล้ว ยิ่งจะทำให้พลังอำนาจของคาถาทรงประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไปอีกหลายเท่า

2. ผู้ที่กระทำ หรือร่ำเรียนวิชาคุณไสย ไม่ว่าจะเป็นหมอยคุณไสยทางฆราวาส หรืออาจารย์ฝ่ายสงฆ์ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกฝนพลังจิตพลังใจมาแล้วเป็นอย่างดีจนกล้าแข็ง จะปลุกเสกปล่อยของหรือปิดเป่าคุณไสยของคำให้ได้ผลต้องอาศัยพลังจิตที่กล้าแข็งเป็นสำคัญ กระแสจิตยิ่งมากเท่าไรพลังอำนาจยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

3. วัตถุดิบของ ที่เอามาประกอบพิธี ทั้งสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สายสิญจน์ ดินที่เอามาปั้นเป็นหุ่นเพื่อฝังรูปฝังรอย ผ้าห่อศพ และ สิ่งที่จับต้องไม่ได้หรือไม่มีตัวตน เช่น วิญญาณของผีตาย

โหลง หรือผีตายทั้งกลมที่จะนำมาเลี้ยงไว้ใช้งานเหล่านี้ ผู้ที่มีวิชาทางไสยศาสตร์ต้องสามารถควบคุม และนำเอาวัตถุที่มีอยู่ในครอบครองมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและผู้อื่นได้

4. ผู้ที่ต้องเป็นฝ่ายถูก และกระทำด้วยความสุจริตใจ คือ ถ้าชายจะทำคุณไสยให้หญิงหลงรัก เมื่อได้หญิงคนนั้นมาแล้วจะเลี้ยงดูเป็นเมียออกหน้าออกตาก็มีทางสำเร็จ

5. ผู้ที่ถูกทำมีความกลัว และไม่รู้จักป้องกันตัวเอง จะลงมือกระทำไสยศาสตร์ใส่ผู้อื่น ผู้ใดแล้ว ต้องคำนึงด้วยว่าเขาผู้นั้นเชื่อหรือกลัวและรู้จักป้องกันคุณไสยหรือไม่ หากไปกระทำใส่คนที่ไม่เชื่อและไม่กลัวศาสตร์นี้ก็จะไม่ได้ผล

ความสำคัญของไสยศาสตร์

ในสมัยโบราณ คนไทยส่วนใหญ่เป็นไพร่ ทาส ไม่มีการศึกษาเล่าเรียน ไม่มีความรู้อะไร เช่นเดียวกับคนในบริเวณสุวรรณภูมิทุกชาติ การดำรงชีวิตอยู่ทุกคนต้องช่วยตัวเอง ไม่ว่าจะเจ็บไข้ได้ป่วยหรือในการดำเนินชีวิตก็จะต้องอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไสยศาสตร์อาคม ซึ่งจะต้องได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวหรือวัดวาอาราม หรือครูบาอาจารย์ของแต่ละคนเอาไว้เป็นสมบัติประจำตัวสืบมา

ทุกอย่างในสมัยโบราณอยู่กันด้วยไสยศาสตร์และคาถาอาคมทั้งสิ้น ในทุกกระบวนการของชีวิต ตั้งแต่การกินอยู่หลับนอน การทำมาหากิน คัดผมทรมันผ้า แม้แต่ในการทำสงครามหรือรบทัพจับศึก สังคมสุวรรณภูมิในสมัยโบราณเราใช้ไสยศาสตร์ โขคลาง โหราศาสตร์เข้ามาช่วย พร้อมด้วยเวทมนต์คาถา และโชคชะตาของแม่ทัพนายกองแต่ละคน แต่ละฝ่าย (ยอดธง ทับทิวไม้, 2543, หน้า 34-35)

ในหนังสือวรรณกรรมต่าง ๆ มีการกล่าวถึงเรื่องทางไสยศาสตร์อยู่มากมายแม้ว่าจะเป็นความเกินเลยของจินตนาการมนุษย์ แต่ก็มีเค้ามูลที่มาจากความเป็นจริง ประเพณีและวิถีปฏิบัติของผู้คนในสมัยนั้น ในสังคมไทยพระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ช่างยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาก่อนและพร้อมกับพระพุทธศาสนา จึงทำให้ผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อไปด้วยกัน

คนไทยเราศรัทธาและเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์กันมาก และนิยมศึกษาเล่าเรียนหรือที่เรียกว่า เล่นคุณไสยกันมาก ถึงแม้จะมีพุทธศาสนาแต่โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะมีเวทมนต์คาถาปะปนอยู่ด้วย พระภิกษุในอดีตส่วนใหญ่ก็จะมีความรู้ในเรื่องของเวทมนต์คาถาเราเรียกพระภิกษุเหล่านั้นว่า “เกจิอาจารย์” และมีการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านเวทมนต์คาถาควบคู่ไปกับวิชาทางพุทธศาสนา จึงเห็นได้ว่าพระภิกษุในประเทศไทยจะมีความเชี่ยวชาญในทางเวทมนต์คาถาหรือไสยศาสตร์ อยู่เป็นจำนวนมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ลัทธิเกี่ยวกับเวทมนต์คาถานี้ไม่ใช่เป็นที่นิยมกันเฉพาะในบรรดาพระภิกษุเท่านั้น ในประเทศไทยเรายังเคยมีฆราวาสที่มีความเชี่ยวชาญในทางเวทมนต์คาถาทรงอิทธิปาฏิหาริย์ และมีความคงกระพันชาตรีจนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไปมาหลายยุคหลายสมัย เราเรียกท่านเหล่านั้นว่า “เกจิอาจารย์ผู้เรืองเวท หรือท่านใดมีความเชี่ยวชาญฝึกฝนตนถึงขั้นสูงมีความรอบรู้ในทางเวทมนต์คาถามาก ก็มักจะเรียกว่า “จอมขมังเวท”

เวทย์ วรวิทย์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า ประเทศไทยเรามีจอมขมังเวทที่เป็นฆราวาส 10 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. องค์เจ้าลิ้นดำ วังหน้าปรีสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นผู้ทรงอิทธิพลในไสยเวทและเรื่องสมุนไพร่ลึกลับ ทรงโปรดการชิมรสวุ้นจนพระชีวกาคำ จึงได้ฉายา “องค์เจ้าลิ้นดำ”
2. กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เจ้าฟ้าผู้ทรงบรรลุนิไสยเวทและคุณเวท จนเป็นที่ยอมรับของชาวไทยทั่วประเทศ
3. พระยาสุรินทรภักดี ขุนนางเชื้อสายกวยจอมขมังเวท ผู้ใช้ความสามารถทางไสยเวทสร้างเมืองสุรินทรได้สำเร็จ
4. ราชอาจารย์หรือโตะนิ ราชผู้เฒ่าแห่งราชวงศ์มลายู ผู้ทรงอิทธิพลในไสยเวท นิยมการใช้ชีวิตกลางป่าไพร่และล่าช้าง เจ้าผู้เป็นศูนย์รวมของชาวเบตงทุกเชื้อชาติ
5. พระยาพัทลุงคางเหล็ก เจ้าเมืองพัทลุง ผู้ใช้คาถาเสกน้ำทะเลให้จัดจนเกือบถูกประหารชีวิต แต่ใช้ความฉลาดรักษาตัวรอดจึงได้ฉายา “คางเหล็ก”
6. พระยาช่วยทุกขราษฎร์ หรืออดีตพระมหาช่วย เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ จังหวัดพัทลุง ผู้เป็นศิษย์เอกท่านหนึ่งของสำนักเขาอ้อ สำนักไสยเวทที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย พระมหาช่วยได้ใช้เวทมนต์คาถาอาคมช่วยทหารหาญ และชาวเมืองพัทลุงในการต้านข้าศึกพม่า ที่มารุกรานสมัยนั้นจนได้รับชัยชนะ ต่อมาท่านเกิดความรังเกียจในตัวเองเพราะคิดว่าในฐานะพระภิกษุได้ไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการฆ่าฟัน ท่านจึงตัดสัณนิใจลาสิกขา ทางบ้านเมืองก็ตอบแทนคุณงามความดีโดยการพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระยา มีราชทินนามว่า “พระยาช่วยทุกขราษฎร์” และแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ในสมัยที่พระยาแก้วการพิชัยฯ หรือพระยาพัทลุงคางเหล็กเป็นเจ้าเมือง
7. หลวงพ่ออกบ วัดเขาสาริกา จังหวัดลพบุรี ฆราวาสหรือชีปะขาวผู้สำเร็จในอภิญญาฤทธิ์ และทรงคุณเวท ที่มีประวัติความเป็นมาลึกลับมากขนาดที่ชื่อจริงยังไม่มีใครทราบ ผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าท่านเป็นพระ แต่ความเป็นจริงท่านเป็นฆราวาส เป็นชีปะขาวท่านหนึ่งเท่านั้น

8. คำ หัวแพร จอมโจรผู้สร้างตำนานขมังเวทกระเดื่องแดนแผ่นดินมาในอดีตนมี
อนุสาวรีย์ให้ และเป็นจอมโจรเพียงหนึ่งของโลกที่มีอนุสาวรีย์ให้ ท่านผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางไสย
เวทมาก

9. อาจารย์ชุม ไชยคีรี ศิษย์สายฆราวาสอีกท่านหนึ่งของสำนักเขาอ้อ ที่สร้าง
ปรากฏการณ์ในทางไสยเวทให้ชาวโลกตะลึง

10. อาจารย์พื่อน ดีสว่าง คนกล้าแห่งยุคสงครามโลก ครั้งที่ 2 ที่ผู้คนสมัยนั้นรู้จัก
กิตติศัพท์กันดีว่าเป็นนักไสยเวทนามกระเดื่องแห่งเมืองกรุงเก่า

ไสยศาสตร์สมัยโบราณสำหรับคนไทยนับว่าเป็นเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในชีวิตสำหรับ
ทุกคน และเป็นความสามารถประจำตัวของแต่ละคนด้วย เป็นความสามารถเฉพาะตัว ความขลัง
หรือความศักดิ์สิทธิ์จะเกิดขึ้นเฉพาะแต่ละบุคคลว่ามีญาณสมาธิ มีความเชื่อมั่นและการบริการร
ภาวนาได้มากน้อยเพียงใด (ยอดธง ทับทิมไม้, 2543, หน้า 36)

สำหรับวิชาไสยศาสตร์นี้ถือว่าเป็นศิลปศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับ
พระมหากษัตริย์ที่จะต้องศึกษา ซึ่งเป็นคติที่ยึดถือกันมาแต่โบราณ โดยศาสตร์ทั้งหมดมีดังนี้

1. ไตรเพทศาสตร์ ศึกษาคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ คือ ถุคเวท ยชุรเวท และสามเวท
2. สรีรศาสตร์ ศึกษาส่วนประกอบของร่างกาย ปัจจุบันอาจเรียกว่า Anatomy ซึ่งเป็นวิชา
ที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ เช่น แพทย์ พยาบาล เป็นต้น
3. สังขยศาสตร์ คือ วิชาคณิตศาสตร์ หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับการคำนวณ
4. สมาริศาสตร์ วิชาที่ว่าด้วยการทำให้แม่นยำ ซึ่งนักศึกษาพราหมณ์ทุกคนต้องผ่าน

วิชานี้

5. นิติศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยกฎหมาย
6. วิสติกศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการแยกประเภทคน และสิ่งของ
7. โชคิยศาสตร์ การทำนายเหตุการณ์ทั่วไป หรือการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน
8. คันธัพพศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการดนตรี รวมถึงการเดินรำต่าง ๆ
9. ดิกิจมศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการเยียวยา หรือแพทย์ศาสตร์
10. ปราณศาสตร์ กลุ่มวิชาโบราณคดี
11. ศาสนศาสตร์ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
12. โหราศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการทำนายบุคคล
13. มายาศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการเล่นแร่แปรธาตุ
14. เหตุศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการค้นหาสาเหตุ
15. วันดุศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความคิด

16. ยุทธศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการรบ

17. นันทศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการแต่งนันท โคลง กาพย์ กลอน

18. ลักษณะศาสตร์ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการทำนาย หรือดูลักษณะคน

ศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้ ถือว่าเป็นระบบการศึกษาของอินเดียโบราณ การศึกษาศาสตร์ทั้งหมด 18 ศาสตร์ดังกล่าวมีความจำเป็นสำหรับองค์รัชทายาทในฐานะที่ต้องทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง จำเป็นต้องรอบรู้ศาสตร์ทุกแขนง จึงสามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างมีสันติสุข (ธีระพงษ์ มีไธสง, 2551, หน้า 138-139)

สรุป ไสยศาสตร์เป็นวิชาเกี่ยวกับเวทมนต์คาถา และเลขยันต์ ประกอบกับการใช้อำนาจทางสมาธิจิต การสาธยายเวทมนต์คาถา การภาวนาและการปลุกเสก เป็นศาสตร์ที่ทางวิทยาศาสตร์ไม่อาจจะพิสูจน์ได้ แต่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปและมีคนเชื่อและปฏิบัติทั่วโลก

ไสยศาสตร์ถือเป็นศาสตร์ที่สืบทอดมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์และมีอยู่ทั่วโลก ในแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบของไสยศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไป แต่จุดมุ่งหมายก็คือการทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น โดยคิดแปลกไปจากกฎของธรรมชาติ เช่น การทำอันตรายต่อผู้คนด้วยวิธีทางลัทธิไสยศาสตร์ หรือการรวมอำนาจจิต รวมพลังทางจิตซึ่งได้ทำการอบรมจิตใจให้มีความเชื่อมั่น เชื่อถืออย่างจริงจัง ดำเนินไปตามหลักทางไสยศาสตร์ ด้วยวิธีการดังกล่าวก็จะสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ได้ด้วยกระแสคลื่นแห่งพลังอำนาจจิตอันแรงกล้า ของมโนภาพ สมาธิ จิตตานุภาพ ทั้งสามประการนี้จึงเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจที่ประหลาดมหัศจรรย์ขึ้นได้

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เรไร สืบสุข (2521) ศึกษาไสยศาสตร์ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2394) จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานของกวีใน 3 ด้าน คือ 1. การดำเนินเรื่อง ความเชื่อในทางไสยศาสตร์ที่นำมาใช้มี ความฝัน ลางและนิมิต โหราศาสตร์ เวทมนต์คาถา เวทมนต์คาถาประกอบวัตถุและพิธีกรรม อิทธิฤทธิ์ และการเสกขลัง วิธีการเหล่านี้มีส่วนสร้างอารมณ์และบรรยากาศให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ทั้งยังช่วยเสริมลักษณะตัวละครให้เด่นชัดขึ้น 2. การสร้างตัวละคร อิทธิพลความเชื่อทางไสยศาสตร์ปรากฏอยู่ในตัวละครทั้งฝ่ายมนุษย์และอมมนุษย์ กวีกำหนดให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางไสยศาสตร์และจะใช้ความรู้ นั้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนและประเทศชาติ การใช้ไสยศาสตร์ในวรรณคดีนี้จึงมีใช้ทั้งทางที่ถูกและทางที่ผิด 3. การใช้สัญลักษณ์ กวีใช้ 2 ลักษณะคือ ถ้าเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ทั่ว ๆ ไปกวีจะอธิบายของสัญลักษณ์นั้นอย่างชัดเจน และถ้าเป็นลักษณะการกระทำของ

ตัวละครที่เกิดจากอิทธิพลของความเชื่อทางไสยศาสตร์ก็จะอธิบายแบบแฝงความคิดให้ผู้อ่านเข้าใจเอาเอง

ส่วนบทบาทและพฤติกรรมของตัวละครนั้นได้รับความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ทั้งพฤติกรรมที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสังคม พฤติกรรมเหล่านั้นมีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีจนถึงทุกวันนี้

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2540) ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ของวัดเขาอ้อ อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง จากการศึกษาพบว่า คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ของวัดเขาอ้อ ประกอบด้วยคติ ความเชื่อ และขั้นตอนพิธีกรรมการรับศิษย์ คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมทำน้ำพระพุทธมนต์ คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมกินว่านยา คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมแก้ว่านยา คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมกินข้าวเหนียวดำ คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมกินน้ำมันงาดิบ คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมการสร้างพระเครื่องและเครื่องรางของขลัง คติความเชื่อและขั้นตอนพิธีกรรมดังกล่าวได้มีการคลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเห็นชัดเจนในกลุ่มผู้ประกอบการพิธีหรือผู้ถือปฏิบัติซึ่งเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก กลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นจะมีความเชื่อมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตรปฏิบัติของพระอาจารย์ และกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นจะมีความเชื่อมากขึ้นส่วนผลกระทบจากคติความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ของวัดเขาอ้อ มีทั้งผลกระทบทั้งทางด้านดีและทางด้านไม่ดี ผลกระทบด้านดี ได้แก่ การอนุรักษ์และส่งเสริมความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ การส่งเสริมจริยธรรม การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษา การส่งเสริมการบำรุงขวัญกำลังใจ การสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อพระสงฆ์ และการส่งเสริมอาชีพ ส่วนผลกระทบด้านไม่ดี ได้แก่ ด้านโจรผู้ร้าย และด้านธุรกิจการค้า

เรณูกานต์ วงศ์ภูดี (2542) ศึกษาานิทานพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี จากการศึกษาพบว่า นิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางคุณธรรม คือ ความรับผิดชอบ ความอดทนและพึ่งตนเอง ความมั่งคั่ง ความยุติธรรม และความมีเหตุผล นิทานพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับวิถีของชาวชลบุรีอยู่มาก เพราะผู้เล่าหรือผู้แต่งเป็นคนในท้องถิ่น สภาพแวดล้อมและความรู้สึกนึกคิดผูกพันกับเรื่องที่เล่า

สุไลวันวรรณ พิชิตกุล (2545) ศึกษาานิทานพื้นบ้านในจังหวัดฉะเชิงเทรา จากการศึกษาพบว่า นิทานพื้นบ้านของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีปิศาจ การบนบาน และโหราศาสตร์ สำหรับค่านิยมที่ปรากฏในนิทานมีส่วนสำคัญยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของชาวฉะเชิงเทรา ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพบว่านิทานพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในแง่ของการตั้งถิ่นฐาน และพบภูมิปัญญาของชาวบ้าน 3 ประการ คือ การสร้างนิทาน

ประกอบภูมินาม การสร้างนิทานประกอบโบราณวัตถุและโบราณสถาน และการสร้างนิทานอธิบายเหตุ

ชฎานิษฐ์ จอมพงศ์ (2545) ศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะตำบลควนชุม อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะทั้ง 3 ประเภท คือ นิทาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย สามารถสะท้อนภาพได้หลายด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศาสนา ประเพณี ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ การแต่งกาย อาหารและการบริโภค จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ความรัก อารมณ์และความรู้สึก วรรณคดีและนิทานท้องถิ่น รวมทั้งสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมแต่ละด้านสะท้อนสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนเจ้าของวรรณกรรมมุขปาฐะได้อย่างดีในหลายแง่มุม

สิริวรรณ วงษ์ทัต (2546) รายงานการวิจัยเรื่อง นางมโนราห์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ จากการศึกษาพบว่า การศึกษาวิเคราะห์ในเชิงสังคมปรากฏความเชื่อ ค่านิยมของสังคมไทยหลายด้าน รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณีไทย ด้านความเชื่อมีทั้งความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา ที่เด่นชัดคือความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ด้านค่านิยมของสังคมไทยวรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนค่านิยมของสังคมไทยทั้งค่านิยมในอดีต และค่านิยมที่ยังประพฤติปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ด้านวัฒนธรรมประเพณี แสดงให้เห็นถึงประเพณี วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทย และบ่งบอกถึงความเป็นไทยอย่างเด่นชัด

โรสิตา แสงสกุล (2550) ศึกษาอิทธิพลของเครื่องรางของขลังที่มีต่อชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ด้านจิตใจเครื่องรางของขลังมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวพุทธเป็นอย่างมาก เพราะคนเรานั้นคิดว่าเครื่องรางของขลังนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ จึงทำให้วิถีชีวิตของคนเราที่เร่ร่อนและมีการแข่งขันกันสูงเช่นในปัจจุบัน และมีความกังวล ได้มีกำลังใจและมีเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจให้รู้สึกดียิ่งขึ้น ทำให้คนเรารู้สึกปลอดภัย ดังนั้น เครื่องรางของขลังจึงมีอิทธิพลในด้านจิตใจของชาวพุทธเป็นอย่างมาก เพราะเครื่องรางของขลังช่วยให้คนในสังคมไทยรู้สึกอุ่นใจและปลอดภัย ด้านพาณิชย์ เครื่องรางของขลังที่กำลังกำลังเป็นการพาณิชย์อย่างมากในขณะนี้คือ จตุคามรามเทพ ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของไทยมีการเงินที่แพร่สะพัดมากขึ้นจากที่หยุดนิ่งมานาน เพราะภาวะเศรษฐกิจของประเทศและเนื่องจากจตุคามรามเทพมีการโฆษณาที่ดี ซึ่งจูงใจในเรื่องของความร่ำรวย ทำให้มีผู้คนสนใจจตุคามรามเทพเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นไม่นานจตุคามรามเทพก็เริ่มหายไปแทนที่ด้วยพระพิฆเนศแทน เห็นได้ว่าปัจจุบันเครื่องรางของขลังเป็นเรื่องของกระแส และค่านิยม และคนไทยเราก็เปลี่ยนสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจไปตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับปัจจัยของกระแสว่าเครื่องรางของขลังชิ้นใดจะเข้ามาสู่กระแสของการค้าที่เรียกว่าพาณิชย์

สรุป จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งเรื่องนิทานพื้นบ้าน แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ แนวคิดเกี่ยวกับไสยศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้นำมาสู่การสร้างกรอบคิดเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษางานวิจัย ดังนี้

1. นิทานพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรีมีอยู่เป็นจำนวนมาก และพบว่ามียุ่จำนวนหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ตามแนวคิดทฤษฎีเรื่องไสยศาสตร์ จึงสามารถรวบรวมแยกประเภทออกมาจากนิทานพื้นบ้านจังหวัดชลบุรีที่มีเนื้อหาด้านอื่น ๆ ได้
2. เนื้อหาด้านความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ในนิทานพื้นบ้านจังหวัดชลบุรีในข้อ 1 นั้น สามารถวิเคราะห์ออกมาเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามความเชื่อเรื่องผีสงเทวดาหรือเทพเจ้าต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อในเรื่องวิทยาคม ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ เป็นต้น